

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 8 снежня 1989 г. № 49 (3511) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ВЫБАРЧАЯ КАМПАНІЯ ПАЧАЛАСЯ

4—5 снежня ў Мінску праходзіла трынаццатая сесія Вярхоўнага Савета БССР адзінаццатага склікання. На разгляд Вярхоўнага Савета былі ўнесены наступныя пытанні:

1. Аб выбарах народных дэпутатаў Беларускай ССР і дэпутатаў мясцовых Саветаў.
2. Аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР на 1990 год.
3. Аб Дзяржаўным бюджэце Беларускай ССР на 1990 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР за 1988 год.
4. Аб неадкладных мерах па ўмацаванні дысцыпліны і грамадскага парадку ў рэспубліцы.
5. Адназ Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР М. В. Кавалёва на запыт групы дэпутатаў.
6. Аб зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Сесія Вярхоўнага Савета БССР

Па першаму пытанню выступіў намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР дэпутат У. А. Мікуліч.

Дэпутаты зацвердзілі пастановы Вярхоўнага Савета БССР «Аб назначэнні выбараў народных дэпутатаў Беларускай ССР і дэпутатаў мясцовых Саветаў народных дэпутатаў» і «Аб утварэнні Цэнтральнай камісіі па выбарах народных дэпутатаў БССР».

З дакладам па другому пытанню выступіў старшыня Дзяржплана рэспублікі дэпутат В. Ф. Кебіч, па трэціму — міністр фінансаў БССР дэпутат Б. І. Шаціла.

Садаклад Пастаяннай камісіі Вярхоўнага Савета БССР зрабіў намеснік старшыні Планавабюджетнай камісіі дэпутат Ф. В. Баравік.

Старшыняваючы на сесіі І. Я. Навуменка зачытаў пастанову Вярхоўнага Савета па дэпутацкаму запыту Р. І. Янкоўскага, Н. С. Гілевіча і І. Г. Чыгрынава. У пастанове, у прыватнасці, адзначаецца, што ў IV квартале 1990 года пачнецца пазатпаінае павышэнне заробатнай платы работнікаў культуры. Акрамя гэтага, за кошт рэспубліканскага бюджэту ўжо са студзеня наступнага года будуць устаноўлены надбаўкі да зарплаты работнікам культуры ў сельскай мясцовасці.

Вярхоўны Савет прыняў пастанову аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР на 1990 год. Закон аб Дзяржаўным бюджэце Беларускай ССР на 1990 год і пастанову аб зацвярджэнні справаздачы аб вы-

кананні Дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР за 1988 год. Прынята таксама пастанова аб пераходзе Беларускай ССР з 1990 года на новыя ўмовы гаспадарання на аснове самакіравання і самафінансавання.

З дакладам «Аб неадкладных мерах па ўмацаванні дысцыпліны і грамадскага парадку ў рэспубліцы» выступіў Старшыня Камісіі заканадаўчых меркаванняў Вярхоўнага Савета БССР дэпутат І. Ф. Янушаў.

Большасцю галасоў дэпутаты вырашылі вярнуць Закон аб неадкладных мерах па ўмацаванні дысцыпліны і грамадскага парадку ў рэспубліцы на дапрацоўку.

З дакладам аб зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР выступіла сакратар Прэзідыума дэпутат Л. М. Сыраегіна.

Вярхоўны Савет прыняў законы і пастановы аб зацвярджэнні Указаў.

(Па матэрыялах БЕЛТА).

XIII сесія Вярхоўнага Савета рэспублікі прыняла пастанову аб назначэнні выбараў народных дэпутатаў Беларускай ССР і народных дэпутатаў мясцовых Саветаў. Выбары назначаны на нядзелю 4 сакавіка 1990 года. Устаноўлена норма выбаршчыкаў на адну выбарчую акругу на выбарах народных дэпутатаў БССР з разліку 23,1 тыс. выбаршчыкаў.

Утворана Цэнтральная камісія па выбарах народных дэпутатаў Беларускай ССР на чале са старшынёй Камітэта народнага кантролю рэспублікі М. І. Лагіром. На сваім першым пасяджэнні камісія ўтварыла выбарчыя акругі, зацвердзіла календарны план асноўных мерапрыемстваў па падрыхтоўцы і правядзенні выбараў, а таксама план сваёй работы.

Такім чынам, выбарчая кампанія фактычна пачалася. «ЛіМа», як

і іншыя сродкі масавай інфармацыі, таксама падключаецца да гэтай важнай грамадска-палітычнай справы і адкрывае на сваіх старонках новую рубрыку — «Выбарчы клуб «ЛіМа».

Мы звяртаемся да нашых чытачоў з наступнымі пытаннямі:

1. Як вы асабіста разумееце лозунг «Уся ўлада Саветам!»? Якія, на ваш погляд, практычныя шляхі яго рэалізацыі?
2. Як вы ўяўляеце і збіраецеся ажыццяўляць сваё грамадзянскае права выбіраць і быць выбраным у Саветы народных дэпутатаў?
3. Ваш ідэал народнага дэпутата! Каго канкрэтна вы хацелі б зачытаць у дэпутацкім корпусе рэспублікі!

Чакаем вашых водгукаў.

ПЕРАБУДОВА І ПРАВЫ ЧАЛАВЕКА

«Круглы стол» «ЛіМа»

У студзені сёлетняга года прадстаўнікі 35-ці краін — удзельніц Венскай нарады па бяспецы і супрацоўніцтву ў Еўропе прынялі выніковы дакумент, дзе пацвярджаецца курс на захаванне прынцыпаў Хельсінскага працэсу на далейшае ўдасканаленне міжнароднага заканадаўства па правах чалавека. Паставіў свой подпіс пад венскім дакументам і Савецкі Саюз, прадэманстравашы тым самым сваю рашучасць сцвярджаць у сябе універсальныя правы чалавека.

Перабудова і правы чалавека — гэтай тэме быў прысвечаны «круглы стол» газеты «Літаратура і мастацтва», які адбыўся 4 снежня г. г. У яго рабоце прынялі ўдзел народныя дэпутаты СССР, пісьменнікі, навукоўцы, адказныя работ-

нікі міністэрстваў юстыцыі, замежных і ўнутраных спраў, Пракуратуры і Вярхоўнага суда БССР, прадстаўнікі Беларускага народнага фронту «Адраджэнне».

У вострай, больш як трохгадзіннай дыскусіі, вялася гаворка аб становішчы з правамі чалавека ў краіне і ў рэспубліцы, аб тым, як перавесці ў практычнае рэчышча, забяспечыць арганізацыйна, адміністрацыйна і юрыдычна дэклараваныя Выніковым дакументам венскай сустрэчы грамадзянскія, палітычныя, эканамічныя, сацыяльныя, культурныя і іншыя правы і свабоды чалавека ў Беларусі. Асабліва ўвага ўдзельнікаў «круглага стала» была скіравана на такія прыярытэты, як забяспечэнне сва-

Удзельнікі «круглага стала» народны дэпутат СССР С. Шушкевіч і пісьменніца В. Патава.

боды думкі, палітычных перакананняў, сумлення, правоў на нацыянальную культуру і мову, на свабоду друку і інфармацыі, на мітынгі, сходкі і дэманстрацыі, на аб'яднанне гра-

мадзян у грамадскія і іншыя арганізацыі.

Падрабязная справаздача аб пасяджэнні «круглага стала» будзе змешчана ў адным з наступных нумароў «ЛіМа».

БЫЦЬ ЗАКОНУ АБ МОВЕ!

Сёння ў рэспубліканскім друку апублікаваны праект Закона Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі «Аб мовах у Беларускай ССР». Апублікавана і пастанова Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР аб праекце, якая вызначае парадак яго народнага абмеркавання.

У растлумачэнні Прэзідыума Вярхоўнага Савета рэспублікі да законапраекта адзначаецца, што ў аснову працы над ім былі пакладзены ідэі ленінскай канцэпцыі функцыянавання моў у шматнацыянальнай дзяржаве, рашэнні XXVII з'езда КПСС і XIX Усесяюзнай партканферэнцыі, платформа КПСС «Нацыянальная палітыка партыі ў сучасных умовах» і пастанова і з'езда народных дэпутатаў Саюза ССР «Аб асноўных напрамках унутранай і знешняй палітыкі СССР». Пры распрацоўцы праекта былі ўважліва вывучаны заканадаўчыя акты аб мовах, падрыхтаваныя або прынятыя ў іншых саюзных рэспубліках, а таксама шматлікія прапановы, што паступілі на адрас Вярхоўнага Савета БССР, у партыйныя органы, грамадскія арганізацыі, у рэдакцыі перыядычных выданняў і г. д.

Праект закона скіраваны на ахову і развіццё мовы як неад'емнага скарбу народа і чалавецтва. Ён зыходзіць з маральнага абавязку людзей любіць і шанаваць родную мову, псэжліва ставіцца да моў іншых народаў. Пры гэтым падкрэсліваецца, што наданне Беларускай мове статусу дзяржаўнай не закранае канстытуцыйных правоў грамадзян іншых нацыянальнасцей карыстацца рускай і іншымі мовамі.

Наданне Беларускай мове статусу дзяржаўнай забяспечыць яе функцыянаванне ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, створыць спрыяльныя ўмовы і стымулы для павышэння яе прэстыжу, сацыяльнай значнасці, актывізацыі як сродку зносін і неад'емнага элемента духоўнай культуры народа, для яе ўсебаковага развіцця і навуковага вывучэння. Беларускае мова такім чынам стане афіцыйнай мовай — мовай справядлівасці і дакументацыі дзяржаўных, партыйных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый, а таксама мовай іх узаемаадносін. Значыць, дзяржава бярэ на сябе абавязкі гаварыць паўнацэнна і паўнакроўна функцыянавання мовы карэннага насельніцтва рэспублікі і тым самым забяспечвае існаванне і будучыню Беларускага народа як нацыі, захаванне гістарычных дасягненняў яго самабытнай культуры і традыцый, якія з'яўляюцца неад'емнай і непаўторнай часткай духоўных набыткаў чалавецтва.

Праект закона аб мовах у Беларускай ССР «ЛіМа» надрукуе ў наступным нумары.

ЗВАРОТ да работнікаў культуры Беларусі

Падзеі апошняга часу прымусяюць задумацца ўсіх нас аб стане духоўнасці ў нашым грамадстве. А, як вядома, узровень духоўнасці — гэта вытворнае ад нашай культуры. Якая культура, такая і духоўнасць.

Што ж рабіць, каб як мага хутчэй узняць узровень культуры? Каб уздзеянне культуры на чалавека ажыццяўлялася ўжо на самым раннім этапе яго жыцця?

Сёння як паветра неабходна грамадская ініцыятыва.

У рэспубліцы працуюць звыш 30 тысяч работнікаў клубаў, бібліятэк, музеяў, паркаў культуры і адпачынку, якія не ўваходзяць ні ў якія таварыствы або асацыяцыі. А гэта ж цэлая армія неабходных культуры людзей. Менавіта ў бібліятэцы, музеі, клубе і парку ў часы адпачынку чалавек спазнае і ўспрымае культуру ва ўсёй яе разнастайнасці. Менавіта работнікі ўстаноў культуры могуць многае зрабіць для выхавання ў людзях глыбокага, пачцівага стаўлення да культурнай спадчыны і для жадання развіцця яе.

Мы, работнікі культуры, перакананы, што нам неабходна грамадская арганізацыя, якая каардынавала б і аб'ядноўвала дзейнасць устаноў культуры. Хоціць распальваць нездаровыя страці і падаграваць шматгадовы антаганізм паміж дзяржаўнай і прафсаюзнай сістэмамі ўстаноў культуры! Хоціць глядзець на культасветработніка як на гультая, дармадца і нахлебніка, як гэта сям-там думаюць і гавораць! Такое пагардлівае стаўленне да яго пры самай нізкай ягонаў зароботнай плаце (сярэдняя па рэспубліцы — 104 руб., на сяле — 90 руб. 50 кап.) стала прычынай масавага адтоку спецыялістаў сферы культуры. Час, нарэшце, зразумець, што прафесія работніка культуры павінна стаць у грамадстве такой жа патрэбнай, прэстыжнай і аўтарытэтай, як прафесія педагога, урача, інжынера.

У. ГРОМ, заслужаны работнік культуры БССР, дырэктар Крупіцкага СДК Мінскага раёна, мастацкі кіраўнік ансамбля «Крупіцкія музыкі»; С. БАТАЕЎ, загадчык навукова-даследчага аддзела Дзяржбібліятэкі БССР імя У. І. Леніна; І. ЗАГРЫШАЎ, дырэктар Дзяржаўнага музея БССР; Д. КУХАРАВА, заслужаны работнік культуры БССР, загадчыца аўтаклуба Стаўбцоўскага раёна; М. КАЗЕНКА, загадчык аддзела народнай творчасці Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру культуры; Л. МАСЦІЦКАЯ, дырэктар Мінскага парку культуры і адпачынку імя 50-годдзя Вялікага Кастрычніка; Н. УМНОВА, намеснік дырэктара Палаца культуры ВА «Мінскі трактарны завод імя У. І. Леніна».

Сёння наспела патрэба аб'яднацца ўсім работнікам культуры: работнікам клубных устаноў, бібліятэк, музеяў, паркаў культуры і адпачынку ўсіх ведамстваў у свае прафесійныя асацыяцыі, якія могуць забяспечыць:

актыўны ўдзел у культурным будаўніцтве праз заканадаўчыя ініцыятывы ў галіне культуры, што ўздыме аўтарытэт культуры ў шырокім яе разуменні ва ўсёй сферы духоўнага і матэрыяльнага жыцця рэспублікі;

удзел у экспертызе дзяржаўных, ведамасных, кааператывных і іншых праектаў праграм і устаноў культуры, у тым ліку і па падрыхтоўцы кадраў;

вылучэнне кандыдатаў на прысваенне ганаровых званняў, зацвярджэнне прэміі і стыпендыі;

юрыдычную і прававую абарону работнікаў культуры; арганізацыю конкурсаў, аглядаў, фестываляў, аукцыёнаў, выставак, курсаў, школ, творчых лабараторый, семінараў;

збор, сістэматызацыю і распаўсюджанне сучаснай інфармацыі па ўсіх пытаннях, звязаных з дзейнасцю ўстаноў культуры ў рэспубліцы, краіне і за мяжой.

У перспектыве асацыяцыі па прафесійных накірунках маглі б выказаць сваю волю і ўтварыць Саюз работнікаў культуры Беларусі са сваімі правамі, статутам, друкаваным органам.

Заклікаем усіх работнікаў клубных устаноў, музеяў, бібліятэк і паркаў, усіх, каму неабякавы лёс культуры і маральнае здароўе нацыі, выказацца і выявіць сваё стаўленне да нашага звароту.

Ваши думкі і прапановы можна пераслаць ініцыятыўнай групе на адрас: г. Мінск, Дзяржбібліятэка БССР імя У. І. Леніна, Інфармакультура (тэл. 22-53-84).

БЕЛАРУСЬ—СЛАВЕНІЯ: ТЭАТРАЛЬНЫЯ СУВЯЗІ

Першымі замаразкамі сустрэла сталіца Славеніі Любляна ў канцы лістапада дэлегацыю Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы, а славенскі горад Марыбор, дзе яшчэ добра памяць пастанулены В. Раеўскім спектакль «Заціоканы апостал» па А. Макаенку, — нават і першым снегам. Тым не менш перагаворы былі вельмі карыснымі і выні-

ковымі. Дамоўлена, што ў 1990 годзе гледачы Мінска ўбачаць адзін ці два лепшых спектаклі драмы Славенскага нацыянальнага тэатра, а ў нацыянальным аглядзе лепшых спектакляў Славеніі ўвосень 1990 года будзе ўдзельнічаць па-за конкурсам спектакль купалаўцаў.

Калектывы абмяняюцца п'ятаканамі брыгадамі: В. Р.

ЧАСОПІС НАБЫВАЕ СТАЛАСЦЬ

Свежы нумар часопіса «Беларуская мова і літаратура ў школе». У пачатку — падборка матэрыялаў з вопыту настаўнікаў-славенікаў Маладзечаншчыны. У раздзеле «Літаратурна-разнаўства» — гаворка аб творах У. Караткевіча, У. Дамашэвіча, Б. Мікуліча, С. Баранавых, К. Чорнага, прыход якіх запэўніўся да чытача. Ёсць у нумары публікацыі да 500-годдзя Ф. Скарыны, 175-годдзя М. Ю. Лермантава, 150-годдзя Ф. Багушэвіча. Цікавае выклікае раздзел «Методыка мовы і вопыт», «Культура Беларусі» і іншыя.

Нумар — тыповы. Ён сведчыць аб тым стабільным коле асноўных праблем і тэм, якія імкнецца грунтоўна і кваліфікавана раскрыць чытачу творчы калектыв часопіса.

Вядома, знайсці нейкі адметны абсяг, сваё месца ў шматграннай жыццёвай сучаснай школы, і перш за ўсё ў паўнаважным адрэжэнні ў ёй мілагучнага роднага слова, — задача даволі няпростая. Прыемна тое, што супрацоўнікі не пайшлі па цаліку, на вобмацак, напасткі. Іх надзейнымі радцамі і свайго роду строгага «дзёржпрыёмка» сталі чытачы. За няпоўныя два гады праведзена шмат сустрэч у самых разнастайных аўдыторыях. Кожная з іх дала нейкі вабны арыенцір у фарміраванні зместу і пошуку аблічча выдання.

Думаецца, пэўны ўклад у гэту справу ўнесла нядаўняя размова на пасяджэнні камісіі па выкладанні мовы і літаратуры ў школах пры Саюзе пісьменнікаў БССР. Галоўны рэдактар

часопіса М. Шавыркін пастараўся аб'ектыўна прааналізаваць зробленае. На яго думку, не заўсёды ўдавалася засяваць поле перагатаўковым насеннем. Таму прычыны — складанасці ў фарміраванні аўтарскага актыву, адпрацоўкі тэхналагічнага працэсу. Толькі нядаўна рэдакцыя, нарэшце, атрымала памяшканне па праспекце Машэрава, 47. Прыкра, але сёлета не выпісвае часопіс 2,5 тысячы школ. Факт па-свойму сімптаматычны. Хапае і іншых праблем.

Між тым настаўнікі-практыкі пацвярджаюць несумненную карысць многіх публікацый. Гэта датычыць, у прыватнасці, матэрыялаў аб жыцці, творчасці і падзвіжніцтве Ф. Скарыны і К. Каліноўскага. Кампетэнтныя парады атрымалі педагогі па творчасці Я. Коласа, Я. Купалы, К. Чорнага, М. Лынькова, М. Танка, П. Панчанкі, В. Быкава, Н. Гілевіча, іншых пісьменнікаў. Характэрна, што іх творчасць разглядаецца ў кантэксце гісторыі, агульнага стану нашай культуры і мастацтва, літаратурнага працэсу. Гэта вымагае павелічэння не толькі аб'ёму часопіса, але і яго выхаду на навукальны ўзровень ўсіх тыпаў. Як заўважыў М. Шавыркін, падставу да такога вываду даюць перспектывы вывучэння і ўжывання беларускай мовы ў ВНУ, тэхнікумах, вучылішчах, пазашкольных установах.

Падзяляючы думкі і прапановы рэдактара, члены камісіі выказалі шэраг слушных заўваг. Васіль Вітка, напрыклад, адзначыў, што сённяшні чытач ведае і ўмее зрабіць свой выбар, таму педагогічным выдан-

КАНТАКТЫ ПРАЦЯГВАЮЦА...

Гасцямі Саюза пісьменнікаў Беларусі былі кітайскія літаратары Е Шуйфу і Лі Юэжэнь. Е Шуйфу — прафесар Інстытута сусветнай літаратуры, выконваючы абавязкі старшыні Усекітайскага таварыства перакладчыкаў.

Лі Юэжэнь — прафесар, намеснік старшыні Усекітайскага таварыства перакладчыкаў, старшыні Пенінскага таварыства перакладчыкаў, віцэ-прэзідэнт Асацыяцыі выпускнікоў савецкіх ВНУ. Цікавае дэталі: у свой час Лі працаваў асабістым перакладчыкам Мао Цзэдуна, удзельнічаў у яго перагаворах з кіраўнікамі Савецкай дзяржавы. Цяпер ён напісаў кнігу ўспамінаў аб сваёй працы, якая мае выйці ў Кітаі.

Абодва госці — члены Цэнтральнага праўлення таварыства кітайска-савецкай дружбы.

Яны былі прыняты старшынёй Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі А. М. Ваніцікім. У сувязі з тым, што госці мелі не толькі творчыя мэты, а і пэўныя даручэнні ад кітайскіх фірм, якія знаходзяцца ў так званай свабоднай эканамічнай зоне, яны сустрэліся з першым намеснікам міністра гандлю БССР Т. К. Крывеняй і старшынёй Гандлёвай палаты БССР У. К. Лесуном.

Кітайскія літаратары мелі таксама гутаркі ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі — з Максімам Танкам, Васілём Быкавым, Нілам Гілевічам, Анатолем Вярцінскім. Адбылася сустрэча ў Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР. Пра клопаты, якімі жывуць літаратурназнаўцы, пра планы, звязаныя з напісаннем новай гісторыі беларускай літаратуры, гаварылі Віктар Каваленка, Павел Дзюбайла, Адам Мальдзіс, Міхась Мушынін, Васіль Жураўлёў, Уладзімір Гніламедаў. Госці, са свайго боку, зазначылі, што з сучаснай савецкай літаратуры ў Кітаі ведаюць пераважна творы рускіх, беларускіх і ўкраінскіх пісьменнікаў, у прыватнасці кнігі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Івана Мележа, Пятруся Броўкі, Янкі Маўра, Аркадзя Куляшова, Кандрата Крапівы, Янкі Брыля, Васіля Быкава, Івана Шамякіна, Святланы Алексіевіч... Панідаючы Мінск, кіраўнік дэлегацыі Е Шуйфу сказаў:

— Гэта паездка дапамагла нам шырэй глянуць на беларускую літаратуру, на яе багатыя традыцыі і сучасны літаратурны працэс. А мне, як галоўнаму рэдактару створанай у нашым інстытуце гісторыі савецкай літаратуры, дзе ёсць раздзел і пра нашу літаратуру, — многае ўдкладніць, паглыбіць, выправіць асобныя ацэнкі.

А. ГАРДЗІЦКІ.

Ліст у рэдакцыю

Як ствараецца Цэнтр?

30 кастрычніка 1988 года міністр народнай адукацыі БССР М. І. Дзямчук зацвердзіў часовае Палажэнне пра Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання дзяцей і моладзі, які, па задуме, павінен аб'яднаць на маганнях дзеячаў мастацтва, літаратуры, навукі, фізічнай культуры і спорту, работнікаў народнай адукацыі, клубных устаноў, шырокай грамадскасці ў справе эстэтычнага выхавання дзяцей і падлеткаў...

Гэта Палажэнне было ўзгоднена з усімі творчымі саюзамі, Дзяржкамспортам БССР, Дзяржбудама БССР. На жаль, на гэтым супрацоўніцтва паміж міністэрствам і творчымі саюзамі, грамадскімі арганізацыямі, ды і самімі бацькамі і

дзецьмі закончылася. Між тым, у палажэнні адзначана: «...генеральны дырэктар РЦЭВ (Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання) праводзіць разам з творчымі саюзамі і арганізацыямі падбор намеснікаў і кіраўнікоў структурных падраздзяленняў і акрэслівае кола іх абавязкаў, праводзіць расстаноўку педагогічных кадраў РЦЭВ з улікам думак зучняў і бацькоў...».

Аднак Міністэрства народнай адукацыі ўзяло на сябе ўсе рашаючыя функцыі, і, трэба адзначыць, што вырашыла пытанні не самым лепшым чынам. Творчыя саюзы і грамадскія арганізацыі, усе зацікаўленыя ў нашым будучым сілы рэспублікі сур'ёзна заклапочаны ме-

тадамі, пры дапамозе якіх ствараецца РЦЭВ. На наш погляд, арганізацыя Цэнтра з самага пачатку абавіраецца на значныя парушэнні часовага Палажэння, што заведома асуджае гэта важнае грамадска значнае пачынанне на правал. Так, насуперак адпаведнаму пункту Палажэння, Міністэрствам народнай адукацыі на пасаду першага намесніка генеральнага дырэктара ваявым рашэннем, без абмеркавання з творчымі саюзамі і грамадскімі арганізацыямі быў прызначаны У. М. Іскрык, які, мякка кажучы, не лепшым чынам праявіў сябе на папярэдніх месцах працы. Такім чынам, усе пытанні па стварэнні матэрыяльнай базы, камплектаванні

кадраў Цэнтра аддадзены на водкуп чалавеку, якога Міністэрства народнай адукацыі надзяліла ўладай у адзінай асобе. Але такі шлях немінувавадзе да суб'ектывізму (у кадравым пытанні, складанні штатнага раскладу і інш.).

Гэтак жа па прынцыпу асабістага знаёмства, і зноў без удзелу Саюза тэатральных дзеячаў БССР на пасаду дырэктара тэатральнага комплексу РЦЭВ быў прызначаны Р. І. Баравік, які далёка не станюча зарэкамендаваў сябе некалі на пасадзе галоўнага рэжысёра Тэатра юнага гледача.

Згодна пункту 4.5 Палажэння Міністэрства народнай адукацыі БССР трэба было адкрытым конкурсным рашэннем прызначыць генеральнага дырэктара па ўзгадненні з творчымі саюзамі і грамадскасцю. Аднак вылучэнне на пост генеральнага дырэктара РЦЭВ У. Ц. Гардзеенкі выглядала проста фарсам. Як мог «працоўны калектыв» з 10 чалавек (дзе амаль усе супрацоўнікі не маюць практычнага і пазітыўнага вопыту работы з дзецьмі) вырашаць лёс РЦЭВ без абмер-

кавання гэтай кандыдатуры творчымі саюзамі і грамадскасцю? Ці магчыма прызначаць на пасаду лідэра чалавека, які ніколі не працаваў з дзецьмі, не меў сваёй акрэсленай платформы (калі не браць пад увагу сумесную работу з У. Іскрыкам і Р. Баравіком у Тэатры юнага гледача)?

Больш таго, каб стварыць уяўнасць конкурсу на пасаду генеральнага дырэктара РЦЭВ, былі прапанаваны кандыдатуры паважаных у рэспубліцы дзеячаў культуры і мастацтва (Н. С. Гілевіча, Б. І. Сачанкі), якія пра гэта... нават не ведалі. Словам, штатны расклад, усе структуры і падраздзяленні РЦЭВ ствараюцца келейна, без удзелу творчых саюзаў, грамадскіх арганізацый, бацькоў. Ігнаруюцца думка і планы такіх арганізацый, як Фонд культуры, Дзіцячы фонд імя У. І. Леніна, фонд «Міласэрнасць», фонд «Дзеці Чарнобыля», Таварыства беларускай мовы, ЦК ЛКСМБ, Беларускай экалагічнай саюз, Саюз настаўнікаў БССР, педагогічнай грамадскасці, сродкаў масавай інфармацыі.

А можа, штатны расклад

еўскі і Б. Герлаван будуць стваіць у Любляне адну з драм А. Дударова, а беларускія гледачы ў пастаноўцы вядомага славенскага рэжысёра Своне Шэдльбаўэра адну з п'ес вельмі папулярнага сёння ў Югаславіі славенскага пісьменніка і драматурга, прэзідэнта Славенскага аддзялення ПЭН-клуба Драга Янчара, раман якога «Галернік» неўзабаве выйдзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» на беларускай мове ў перакладзе І. Чароты.

Прадстаўнікі купалаўцаў сустраліся таксама са старшынёй грамадскага мастацкага савета Славенскага нацыянальнага тэатра, вядомым паэтам і перадачыкам беларускай паэзіі Гане Паўчакам. Ён падарыў

нам сувенірнае выданне твораў Я. Купалы на чатырох мовах, дзе яму належаць укладанне і пераклады на славенскую. Т. Паўчак раскажа пра сваю працу над зборнікам М. Багдановіча, які мяркуецца выдаць у Любляне ў 1991 годзе да 100-годдзя паэта. У далейшых творчых планах нястомнага прапагандыста беларускай паэзіі — пераклад выбраных твораў Р. Барадуліна.

Т. Паўчак падарыў нам таксама свежы нумар штотыднёвіка «Разгледы па свету», дзе змешчана вялікая рэцэнзія Грэгара Каціяна на выдадзеную ў Мінску энцыклапедыю «Янка Купала».

В. НІКІФАРОВІЧ.

ням неагогу і часопісу «Беларуская мова і літаратура ў школе» ў прыватнасці, неабходна хутчэй пазбаўляцца інертнасці, выходзіць на падзеі, што адбываюцца ў рэспубліцы па адраджэнні нацыянальнай мовы і культуры. Па-за ўвагай застаюцца скарбы народнай педагогікі, здабыткі, якія мы ўжо маем, — працы Насовіча, Бялькевіча, Байкова і іншых. Трэба ўмела агітаваць і самой мовай: друкаваць лепшыя творы, вершы. Час узнімаць пытанне аб скасаванні законаў аб правапісе 1933 года, якія пазбавілі нашу мову яе адметнасці.

Р. Шкраба заўважыў сярод аўтараў часопіса нямала таленавітых настаўнікаў. Іх павінна быць больш. Шкада, што палі не атрымалася сапраўднага абмеркавання новай школьнай праграмы па літаратуры. Некаторыя прапануюць выключыць з яе творы, якія, як ім здаецца, не вытрымалі правэркі часам. У прыватнасці, маецца на ўвазе раман К. Чорнага «Трэцяе пакаленне». Але калі паставіць твор у кантэкст часу яго стварэння, жыцця і творчасці самога пісьменніка, дык усё становіцца на сваё месца. Гэты ж прынцып неабходна строга захоўваць у адносінах да кожнага мастацкага твора і яго аўтара. Прамоўца выказаў некаторыя заўвагі па мове выдання, прывёў фактычныя недакладнасці і хібы.

Дырэктар НДІ педагогікі М. Лазарук парадаваўся, што выданне стала больш прафесійнальным, якасным, пашырыўся яго аўтарскі актыв. Ён назваў публікацыі, якія выклікалі цікавасць. Але часопісу не нейкую канкрэтную тэму і да канца раскрываць яе. Так, мастацкі творы трэба прапагандаваць, толькі адбіраць іх трэба больш патрэбавальна. Сёння важным з'яўляецца ўздзеянне на тых, хто беларускую мову не вывучаў, забыў яе ці не карыстаў-

ся. Маюцца на ўвазе тыя ж настаўнікі фізікі, хіміі, гісторыі, біялогіі, іншых прадметаў. Неабходна даць матэрыял выкладчыкам роднай мовы, які яны змогуць выкарыстаць у павышэнні моўнай культуры сваіх калег, іншых катэгорый насельніцтва, слухна лічыць М. Лазарук.

Мастацтвазнаўца І. Аксяневіч ухваліў сцэнарый да юбілеяў і свят, якія змяшчае часопіс. Гэта добрая нагода прапагандаваць яго і сярод работнікаў культуры.

Вынікі размовы падвёў Б. Сачанка. Задаўшы пытанне, ад чаго б часопіс выйграў, ён унёс некалькі прапановаў. Дарэчы былі б на яго старонках агляды друку па пытаннях літаратуры, як гэта робіць часопіс «Знамя». Неабходны і агляды паэзіі і прозы за кожны год, навінак выдавецтваў, інстытутаў мовы і літаратуры АН БССР. Варта ўспомніць аўтараў першых падручнікаў для школьнікаў — Гарашкевіча, Лёсіка, Смоліча, Гарэцкага, Байкова, Некрашэвіча. Не пашкодзілі б гутаркі са складальнікамі сённяшніх падручнікаў. З многіх мастацкіх твораў і літаратуры знята табу, пра іх таксама хоча ведаць настаўнік. Трэба зрабіць грунтоўны аналіз мовы падручнікаў географіі, гісторыі, біялогіі, іншых прадметаў і школьных курсаў.

Размова на пасяджэнні камісіі — шчырая і добразычлівая, безумоўна, паспрыяе росту папулярнасці і тэматчнай разнастайнасці «Беларускай мовы і літаратуры ў школе», далейшай прапагандазе гэтым часопісам роднай мовы і літаратуры сярод нашай юнай змены.

НАШ КАР.

ствараецца спецыяльна для тых людзей, якія з новага года маюць шанцы трапіць пад скарачэнне ў міністэрствах народнай адукацыі і культуры? Бо чым можна растлумачыць прэваліруючую ў штатным раскладзе колькасць адзінак, якія не маюць дачынення да «аўтарскіх школ», што ўжо плённа дзейнічаюць? Штатныя адзінкі — чыста метадычнай, адміністрацыйнай накіраванасці, нібыта РЦЭВ збіраецца быць чарговым НДІ педагогікі.

Такім чынам, за мінулыя паўтара года пасля выхаду ў свет пастановы Савета Міністраў БССР ад 2 чэрвеня 1988 года якіх-небудзь значных вынікаў па арганізацыі практычнай дзейнасці РЦЭВ няма. Да пералічаных ужо негатывіўных з'яў варта дадаць і поўны сабатаж гарадскімі ўладамі распрацоўкі праектна-каштарыснай дакументацыі на рэканструкцыю будынка па Ленінскім праспекце 32-«б». Ці не атрымаецца так, што аб'якавасць дзяржавы да дзіцяці сёння павернецца аб'якавасцю грамадзяніна да дзяржавы заўтра? Ад імя ўсіх творчых саюзаў,

якія прымалі ўдзел у распрацоўцы часовага Палажэння аб Рэспубліканскім цэнтры эстэтычнага выхавання дзяцей, ад імя зацікаўленых грамадскіх арганізацый і неабякавых да лёсу эстэтычнага выхавання і культуры рэспублікі людзей, звяртаемся да міністра народнай адукацыі БССР М. І. Дземчука з прапановай тэрмінова правесці дзелавую, прынцыповую гаворку па гэтым пытанні. Яна можа адбыцца, скажам, за «круглым сталом» штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», ці ў нейкай іншай форме. Час не чакае, нам патрэбны не разлад, а кансалідацыя ўсіх лепшых творчых сіл рэспублікі, якія працуюць з дзецьмі і падлеткамі.

С. ГАРБУНОВА,
першы сакратар праўлення
Саюза мастакоў БССР.
В. НІКІФАРАЎ,
старшыня прэзідыума
праўлення Саюза
кінематаграфістаў БССР.
М. ЯРОМЕНКА,
старшыня прэзідыума
праўлення Саюза
тэатральных дзеячаў БССР,
народны артыст ССРСР.

На тэму дня

Гэта салодкае слова — «свабода»...

Апублікаваны праект Закона аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі

У НАШЫМ лімаўскім доме — рамонт. Той самы, які, кажучы, адзін роўны двум пажарам. Рэдакцыя, карыстаючыся выпадкам, просіць прабачэння за тое, што ў бліжэйшы час мы не зможам у поўным аб'ёме ажыццяўляць нашы кантакты з «навакольным светам» — прымаць наведвальнікаў, адказваць на тэлефонныя званкі і г. д. Бадай, адзіным надзейным сродкам сувязі застаецца пошта.

Што гэта сапраўды самы надзейны сродак, пераконвае характар карэспандэнцыі, якую гэтымі днямі атрымлівае рэдакцыя. У нумары за 24 лістапада мы надрукавалі анкету «Хто і як нас чытае?». У супрацоўніц аддзела пісьмаў і грамадскай думкі штотыднёвіка відавочна прыбавілася клопатаў, але — прыемных, бо мы шчыра ўдзячым кожнаму з соцен чытачоў, хто даў сабе працу падтрымаць гэтую лімаўскую акцыю.

Дык вось, на працягу амаль двух тыдняў мой працоўны дзень пачынаецца са знаёмства з адказамі на анкету. Надзвычай цікавы занятак. Атрымліваецца партрэт «ЛіМа», намалюваны яго чытачамі. Нам дзякуюць, нас крытыкуюць, падказваюць новыя тэмы, даюць заданні лімаўскім журналістам... Карацей, «служба зваротнай сувязі» дзейнічае. Зараз да апрацоўкі анкеты падключыліся сацыёлагі, і неўзабаве мы будзем мець вельмі каштоўны матэрыял, які, трэба думаць, шмат у чым паўплывае на аблічча газеты ў новым годзе.

Але ўжо цяпер у адказах на анкету звяртае на сябе ўвагу адзін матыў, які мае самае неспрэчнае дачыненне да тэмы гэтых нататак — апублікаванага днямі праекта Закона аб друку. Многія чытачы «ЛіМа», запаўняючы графу «Ваша пытанне да рэдакцыі?», цікавяцца сферай, надзеяна схаванай ад старонняга вока. Вось найбольш характэрныя пытанні да нас: «Хто пераходзіць працаваць?», «У якой ступені цензура (ці прамое ўмяшанне) уплывае на змест матэрыялаў?», «Колькі разоў галоўнага рэдактара выклікалі на «дыван»?», «Хто, акрамя рэдакцыі, прымае ўдзел у падрыхтоўцы нумара? Больш падрабязна раскажыце пра гэтую кухню»...

І гэта, перакананы, не дасужая цікаўнасць, а ўсведамленне свайго неад'емнага права — права на інфармацыю — і заклапочанасць гарантыямі яго рэалізацыі. У праекце Закона аб друку яно фармулюецца наступным чынам: «Грамадзяне маюць права на аператыўнае атрыманне праз сродкі масавай інфармацыі дакладных і аб'ектыўных звестак аб дзейнасці дзяржаўных органаў, грамадскіх арганізацый, службовых асоб і іншай грамадска значнай інфармацыі».

НА СЕСІІ Вярхоўнага Савета ССРСР, якая ўхваліла ў першым чытанні праект Закона аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі, адзначалася, што гэта не звычайны, не радавы заканадаўчы акт. Ён адносіцца да тых, якія прынята называць канстытуцыйнымі ці арганічнымі законамі, бо яны развіваюць і канкрэтызуюць прынцыпы канстытуцыйнага ладу. Па значнасці Закон аб друку ставіцца дэпутатамі ўпо-

равень з Законам аб уласнасці, — даць прастору працоўнай ініцыятыве і прадпрымальнасці можна толькі пры ўмове сапраўднай і поўнай свабоды інфармацыі, гэтаксама як і свабода застаецца пустым гукам, калі не будзе падмацавана развіццём эканамічнай ініцыятывы.

Гарачыя парламенцкія дэбаты вакол законапраекта аб друку яшчэ раз засведчылі вастрывую і складанасць перабудовачных працэсаў у краіне. Відавочна, што пытанне аб свабодзе друку надзвычай шчыльна звязана з карэнным пытаннем рэвалюцыйнага абнаўлення грамадства — пытаннем аб уладзе. «Калі чалавек, любы член грамадства не мае дастаткова поўнай ці мае скажоную інфармацыю, — казаў на сесіі галоўны рэдактар часопіса «Нева» дэпутат Б. Нікольскі, — то яго вельмі лёгка прымусяць шчыра, падкрэсліваю, шчыра ісці няправільным шляхам. У такім выпадку вельмі лёгка маніпуліраваць яго свядомасцю». Па прыклады падобных маніпуляцый зусім неабавязкова звяртацца да сталінскай ці застойнай мінуўшчыны, іх дастаткова ўжо ў гісторыі нашай перабудовы. Адзін з самых злавесных прыкладаў — замоўчванне і нават свядомае скажэнне праўды аб маштабах чарнібыльскай катастрофы. Парушэнне права на інфармацыю абарочвалася парушэннем права чалавечасці на жыццё.

Такім чынам, галоўнае палажэнне законапраекта — «Друк і іншыя сродкі масавай інфармацыі свабодныя. Цензура масавай інфармацыі не дапускаецца», — датычыць не толькі нас, журналістаў-прафесіяналаў. Ці, дакладней, датычыць у той жа ступені, як і ўсіх членаў грамадства, якое імкнецца стаць адкрытым, дэмакратычным, прававым.

Пад час абмеркавання ў Вярхоўным Савеце выказвалася і думка аб тым, што законапраект нібыта арыентаваны на прыкрытэ, асаблівае становішча сродкаў масавай інфармацыі ў грамадстве. Цяжка з гэтым пагадзіцца, не дазваляе ўжо сам факт больш чым сямідзесяцігадовай адсутнасці заканадаўства аб друку. Гісторыя нашага друку — шмат у чым гісторыя сапраўднага гвалту над прыродай журналістыкі. На такім фоне нават самыя радыкальныя змены не пададуцца празмернымі, бо аднаўляюць годнасць чалавечасці з рэдакцыйным пасведчаннем. Акрэсленыя ў праекце Закона правы і абавязкі сродкаў масавай інфармацыі, іх адказнасць за злоўжыванне сваімі паўнамоцтвамі, думаемся, у поўнай меры адпавядаюць становішчу, якое павінна займаць прэса ў цывілізаваанай краіне, — не больш, але і не менш.

ЧЫМ ЯШЧЭ прываблівае праект? Да гонару яго стваральнікаў, ім удалося падрыхтаваць заканадаўчы акт, начыста пазбаўлены прапагандысцкай рыторыкі. Ён падрабязна рэгламентуе арганізацыю дзейнасці сродкаў масавай інфармацыі, іх распаўсюджванне і адносіны з арганізацыямі і грамадзянамі, правы і абавязкі журналістаў — словам, тую самую «кухню», якой апошнім часам так цікавяцца чытачы.

Артыкул 6 законапраекта дае права на заснаванне сродку

масавай інфармацыі не толькі дзяржаўным і грамадскім арганізацыям, творчым саюзам і іншым створаным законным шляхам аб'яднанням, але і асобным грамадзянам ССРСР (апошняя палажэнне выклікала вострую парламенцкую дыскусію, у выніку якой з'явіўся альтэрнатыўны варыянт). Прынцыпова важным з'яўляецца артыкул 7, у якім прадугледжваецца не дазваляць, а рэгістрацыйны парадак стварэння сродку масавай інфармацыі.

Шэраг артыкулаў Закона аб друку рэгулюе правыя адносіны ў ланцугу «заснавальнік — выдавец — рэдактар — рэдакцыйны калектыў — журналіст». Напрыклад, забяспечваецца поўная прафесійная самастойнасць рэдакцыі ў рэалізацыі праграмы выдання, зацверджанай заснавальнікам. Уводзіцца паняцце «рэдакцыйнага статута». Ніхто не мае права абавязваць рэдакцыю апублікаваць адхілены ёю матэрыял, акрамя нейкіх надзвычайных выпадкаў, таксама прадугледжаных законам (напрыклад, абваржэнне звестак, якія не адпавядаюць сапраўднасці). Забараняецца пераходзіць законнай прафесійнай дзейнасці журналіста, а таксама прымушаць распаўсюджваць ці, наадварот, не распаўсюджваць пэўную інфармацыю. Журналіст мае права адмовіцца ад падрыхтоўкі матэрыяла, які прычыць ягоным перакананням, і нават абавязаны зрабіць гэта, калі даручэнне рэдакцыі або рэдактара звязана з парушэннем закона.

Нарэшце, у артыкуле 42 сказана: «Патрабаванне ад сродку масавай інфармацыі з боку службовых асоб дзяржаўных органаў і грамадскіх арганізацый папярэдне ўзгадняецца матэрыялы і паведамленні (акрамя выпадкаў, калі службовая асоба з'яўляецца аўтарам ці інтэр'юіруемай), а таксама накладанне забароны на публікацыю матэрыялаў альбо іх асобных частак цягне за сабой паведамленне ў сродку масавай інфармацыі аб зняцці матэрыяла, указанне ў распаўсюджваемых матэрыялах на наяўнасць у іх выніткаў альбо дапаўненняў, а таксама апублікавання прозвішча і пасады асобы, якая здзейсніла ўмяшальніцтва».

Праўда, альтэрнатыўны варыянт артыкула прапануе не распаўсюджваць гэтак правіла на ўзаемаадносінны паміж заснавальнікам, выдаўцом і рэдакцыяй. І гэта далёка не бяскрыўдная «паправачка». Калі яна будзе прынята, не зменіцца нічога. Па сутнасці, захавоўваюцца ўмовы для існавання самага бескантрольнага і самага горшага віду цензуры — цензуры ідэалагічнай і ведамаснай.

ЗРАЗУМЕЛА, што нельга абсалютываваць нават самы прагрэсіўны Закон аб друку. Вельмі цяжка ад няпэўнасці і бяспраўя адразу перайсці на трывалы правыя грунт. А ўзяць эканамічны бок праблемы — грошы, папера, паліграфічная база... Бясспрэчна таксама, што прыняцце і паўнамоцтва рэалізацыя заканадаўства аб сродках масавай інфармацыі будзе вымагаць далейшай актыўнай і паслядоўнай дзейнасці па забеспячэнню асноўных палітычных правоў і свабод грамадзян.

Андрэй ГАНЧАРОВ.

□ Яшчэ адной спробай падтрымаць перабудову з'яўляецца артыкул В. Быкава «Назад ці наперад?»

Рэдка сёння можна сустрэць на старонках рэспубліканскіх газет такі спакойны, глыбокі і пераканаўчы дыялог з чытачамі аб сучасным палітычным жыцці ў нашай краіне. Думаецца, што ніводзін чытач не застанецца абьяквым да сказаў В. Быкавым і што кожны гатовы распавесці далей гутарку аб набалелым і хваляючым.

Дык усё ж такі — куды мы ідзем? Назад ці наперад? «На жаль ці на шчасце, перабудованы працэс болей падобны на перакочванне цяжкага каменя. З неверагодным напружаннем чалавек коціць яго на гару і не можа спыніцца, бо камень зраз жа абрынецца ўніз разам з тым, хто яго коціць, каб абодвум знікнуць у імглістым сутонні гісторыі». У гэтых радках вы-

шэй памяншага артыкула В. Быкава мы знаходзім адказ на пастаўленае пытанне. Спраўды, у кожным грамадстве ва ўсе вякі жыў неадольная цяга да перайначвання да лепшага свайго жыцця. Так і сёння. Мы ідзем наперад, паступова, пакутліва, але усё ж такі — наперад.

Вельмі проста, але мудра сказана В. Быкавым аб перабудове. І не трэба тут нудных прамоў, няпэўных справаздач, заклікаў нахшталь «Вперед, заре навстречу»... Трэба проста даць кожнаму магчымасць асэнсаваць сябе, падрыхтаваць тую ўзлётную пляцоўку, з якой можна было б надзейна стартаваць у жыцці.

Хочацца верыць, што пасля гэтага выступлення В. Быкава прыбавіцца ў нас прыхільнікаў перабудовачных працэсаў і пачае «служыцеляў уз».

Ф. ШУМЧЫК,
г. Мінск, настаўнік.

ВЯРХОЎНАМУ САВЕТУ БЕЛАРУСКАЙ ССР
РЭДАКЦЫІ ГАЗЕТЫ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

□ Мы, афіцэры Узброеных Сіл СССР, ураджэнцы Беларусі розных нацыянальнасцей, рознага ўзросту, камуністы і беспартыйныя, звяртаемся з наступным лістом.

Мы служым далёка за межамі Беларусі, прайшлі, як кажуць, тундру, тайгу, пустыні. Мы вельмі рэдка бываем на Радзіме і рэдка звесткі з Бацькаўшчыны даходзяць да нас. Але ніхто з нас не забывае на Беларусь. Кожны, як самае драгое, хавае ў сэрцы ўспаміны пра свой родны кут. Мы разам з вамі носім жалобу па ахвярах Курапат і Чарнобыля. Мы разам з вамі радуемся дасягненням роднай рэспублікі.

Нашы дзеці нарадзіліся за межамі Беларусі, растуць, не чуючы роднай мовы. Ім будзе намага складаней, чым тым, хто жыве ў Беларусі, паступіць у беларускія навучальныя ўстановы, праявіць свае здольнасці ў беларускай літаратуры і мастацтве.

З кожным годам ірвуцца сувязі, якія лучаць нас з радзімай. Пад канец службы многіх з нас будзе чакаць дома магілы бацькоў. І, тым не менш, кожны з нас марыць вярнуцца дадому, але мы хочам вярнуцца ў Беларусь, а не ў Паўночна-Заходні край. Мы далучаем

свае галасы да галасоў лепшых сьмяноў і дачок Беларусі, адназначна лічым, што пара надаць беларускай мове статус дзяржаўнай мовы на ўсёй тэрыторыі БССР; перавесці ўсе дзяржаўныя і навучальныя ўстановы на беларускую мову.

Разам з тым лічым мэтазгодным гарантоваць свабоднае развіццё ўсіх моў народаў краіны; надаць прававыя гаранты развіццю прыватных і кааператывных навучальных устаноў на любой мове свету.

Права народа размаўляць на сваёй мове — святое права. І мы сёння з тымі, хто змагаецца за адраджэнне мовы, культуры, нацыі ў цэлым. Мы асуджаем тых, хто гэтаму адраджэнню замінае.

Мы звяртаемся да ўсіх дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларусі: калі прыйдзе час галасаваць за Закон аб мове, то перш, чым падняць руку, падумайце: у вашых руках не толькі лёс мовы, але і лёс Беларусі.

С. СУДНІК, падпалкоўнік;
Л. ЧАРАПАН, падпалкоўнік;
С. СЕЛЯХ, маёр;
С. ПІЛЕЦКІ, маёр;
Н. УСОВІЧ, лейтэнант.
(Усёго 21 подпіс).
Казахская ССР.

будзем вырашаць жыллёвае пытанне. Яшчэ ў 1986 годзе сястра так і зрабіла, выпісалася з Варкуты, прыехала ў Мінск, прадставіла неабходныя дакументы. Аднак гарвыканком, спасылаючыся на розныя прычыны, адмовіў у прапіску сястры, у выніку яна вымушана была зноў вярнуцца ў Варкуту. З-за таго, што наша пытанне ў Беларусі вырашаецца адмовіліся, я звярнулася ў ЦК КПСС. Пасля гэтага старшыня гарвыканкома т. Міхасёў адрагавіў так: сястры прапішам, але па пытаннях жылля... не прыходзьце. Яшчэ адказ з гарвыканкома: «пасля прапіскі паставіць на чаргу ў ЖБК, чакаць будзе 8—9 гадоў». Але наму патрэбны кааператывы праз дзесяцігоддзе, ды і ці пражывём мы тыя гады?..

Што мы з сястрой маем сёння? Горыч і боль у сэрцы, сапсаваныя нервы. Я — інвалід Вялікай Айчыннай вайны II групы, амаль тры гады сама хадзіла на смерць у якасці сувязной партызанскага атрада. Але ні мой лёс, ні лёс маёй сястры нікога не хваліць сёння. Выходзіць, і да алкаголікаў, і да наркаманаў у нас увагі больш, больш клопату пра іх. А да тых, у наго знявечана дзяцінства, жыццё, да тых, хто сумленна працаваў на карысць грамадства? Ім ні дапамогі, ні пашаны няма.

Мы будзем прававую дзяржаву. Але хто і калі будзе плаціць даўгі за сналечанае дзяцінства, а цяпер яшчэ і сналечаную старасць?

Л. ПАПОВІЧ,
персанальны пенсіянер,
інвалід Вялікай Айчыннай вайны.
г. Мінск.

10 ЛІСТАПАДА мяне запрасілі ў суд Ленінскага раёна г. Брэста ў якасці сведкі абароны па справе арганізатараў жалобнага рэквіема, праведзенага 28 кастрычніка перад будынкам мастацкага салона па Савецкай вуліцы. Я ведаў, што работнікі райвыканкома і гарвыканкома прызналі запланаваны жалобны мітынг-рэквіем не разнавіднасцю традыцыйнага народнага абраду памінання продкаў, які на Беларусі мае назву Дзяды, а палітычным мітынгам і забаранілі яго.

Я ведаў, што была падазда на імя старшыні абласнога

мых зверху папярковых арганізацый. Невыпадкова, што ініцыятарамі святкавання Дзядоў выступіла Брэсцкая рэгіянальная рада БНФ «Адраджэнне» ды абласныя аддзяленні творчых саюзаў. Жывыя пажадалі памянуць продкаў. У пачатку падрыхтоўкі сакратар абласнога аддзялення СП БССР Мікола Пракаповіч пазваніў мне па тэлефоне і спытаў, ці згодзен я на тое, каб аддзяленне выступіла ў ролі ініцыятара разам з названымі партнёрамі. Я выказаўся за, бо меў

сцяпанскага, царкоўнага элементу...» Выходзіла, што выданне мае ахілесаву пяту. Атэісты могуць успрыняць яго як ускосую падтрымку хрысціянскай рэлігіі і царкоўных абрадаў. Пачуўшы дух вядомай навуковым асяродкам уступлівасці за кошт аўтара, я спытаўся: «Адкуль жа ўзяла пахавальны абрад хрысціянская царква? Хіба хто з прысутных верыць, што абрад гэты быў скінуты з неба? Але ж евангелісты сведчаць, што пахаванне Хрыста было праведзена па народных абрадах, прынятых на Блізкім Усходзе. Яго пахавалі так, як хавалі простых людзей у Ізраілі. Аплаквалі па звычаях і ас...

Перабудова і мы: урокі, трывогі, спадзяванні

Уладзімір КАЛЕСНІК

КАЛІ СУДУ
НЕ ТРЭБА
СВЕДАК

Савета народных дэпутатаў т. Бурскага апеліяцыя на некампетэнтнасць рашэння аб забароне. Сам параіў складальнікам заявы падкрэсліць, што на Беларусі, дзе здавён-даўна сужываліся розныя хрысціянскія канфесіі: праваслаўе, каталіцызм, уніяцтва і розныя евангелічныя абшчыны, прыжыўся ў народзе звычай святкаваць Дзяды вясною, на Радаўніцу, што адпавядае праваслаўнаму канону, і на ўсіх святых, восенню, што адпавядае каталіцкай традыцыі. У партызанах я быў на Міршчыне, у зоне праваслаўнай канфесіі, і памятаю, людзі запрашалі нас на Дзяды восенню, верачы, што ў святы вечар нават паліцаі не асмеляцца праводзіць карныя акцыі. Не ведаю, ці напісалі гэтае тлумачэнне складальнікі апеліяцыі, але адказу да пачатку рэквіема на сваю заяву арганізатараў не атрымаў. Апаўсяціць людзей, згодных прыняць удзел у жалобным рэквіеме, аб забароне і адмяненні схода было ўжо немажліва. Паколькі адным з ініцыятараў было абласное аддзяленне СП БССР, членам прэзідыума якога я з'яўляюся, то я па абавязку і дадзенаму слову павінен быў прысутнічаць на рэквіеме, каб на выпадак перавышэння службовай аховы парадку мер спянення падзяліць лёс сваіх малодшых таварышаў і ў разе патрэбы выступіць у абарону ініцыятараў.

Адносіны да памерлых, да продкаў былі тады ў нас ганебна пагардлівымі, пра што сведчылі неабгароджаныя могілкі, струхлелыя часовыя знакі над магіламі. Дый цяпер абгароджванне могілкаў шмат у якіх мясцовасцях вядзецца не па падказцы сумлення і духоўнай патрэбе, а па плану добраўпарадкавання тэрыторыі за кошт калгаса і без удзелу грамадскасці. Вялікія выхаваўчыя традыцыі беларускіх народных звычаяў — дагляду магіл, памінання дзядоў на Усяночную, на Радаўніцу і восенню ў Дзень задушны — не ўсюды выкарыстоўваюцца для выхавання духоўнай культуры.

радах назарацян, племені, да якога належаў ён, з якога выйшаў. Пахавальныя абрады належаць народнай культуры, царква іх запазычыла ў народа, а не наадварот. Царкоўнікі закансервалі свабодны абрад, прыдалі рытуалу кананічную замкнёнасць. У народзе абрады жывуць адкрытымі і цяпер, іх можна дапаўняць, змяняць. У розных сацыяльных асяродках у розныя часы існавалі адметныя тыпы абрадаў. Напрыклад, аўтар «Хронікі літоўскай і жамойскай» даў нам апісанні пышных пахаванняў ізычніцкіх князёў Швінтарога, Нарымонта, Міндоўга. На жэлішча клалі поруч з цэлам памерлага яго любімага слугу, баявога каня, паляўнічага сабаку, сокала, меч і лук са стрэламі. Хрысціянская царква вывела грубую язычніцкую пыхлівасць нават з каралеўскіх пахаванняў, падвяла абрад пад евангеліскі культ беднасці і пакуты. На пахаванні караля Жыгімонта Старога перад катэфалкам ішло паўтары тысячы спецыяльна скліканых жабракоў. Шэсце азначала, што толькі бедныя падданцы могуць заступіцца за каралеўскую грэшную душу перад святым богам. Аднак жа кароль пры жыцці загадаў сабе пышную мармуровую капліцу, сам наглядзеў за працай італьянскіх майстроў і, прымаючы ўспальніцу, пахавалі іх: «Гэта зроблена добра».

Будучы членам вучонага савета Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, мне давялося прысутнічаць на абмеркаванні рукапісу анага з трыццаці шасці тамоў беларускага фальклору — «Пахаванні. Памінкі. Галашэнні». Складальнік тома, У. Васілевіч, шмат гадоў аддаў зборанню матэрыялу. Яго калегі разумелі ахвярнасць і высокую якасць працы складальніка, прызнавалі унікальнасць гэтай кнігі. І ўсё ж азваліся асцярожліва душы колісь цёртых у жорнах вульгарнага сацыялізму навукоўцаў: «Таварышы, — папярэджаў хтосьці, — у пахавальных абрадах і галашэннях, на жаль, вельмі многа хры-

Каб засароміць апанентаў, я нават расказаў пра звычай папуасаў, якія, пахаваўшы старэйшыну рода, танцуюць на магіле, а потым спальваюць вёску і ўцякаюць у другое месца, каб душа нябожчыка не магла знайсці жывых і помсціць. Ад тых дзікіх нораваў застаўся ў народзе, здаецца, толькі адзін звычай — выносіць нябожчыка нагамі ўперад, каб не вяртаўся дамоў. Паднялася вострая дыскусія.

Усе мы засталіся радыя, што пераважыла на савеце думка друкаваць беларускія народныя галашэнні. Традыцыйныя парады аўтара — яшчэ раз перагледзець рукапіс і г. д. — не вялікая бяда.

ТЭНДЭНЦЫІ НА СЦЬ, канфрантацыйны падыход мясцовага начальства да самадзейных грамадскіх і асветніцкіх арганізацый у Брэсце — з'ява вядомая. Ніводная самадзейная арганізацыя не мае тут свайго памяшкання, на такім рэжыме жыве і абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў БССР. Затое памяшканнямі забяспечаны мёртвыя душы з Таварыства барыцтва за цвярозасць, Таварыства кнігалюбаў і іншых фармалізаваных, упушчальных

На жаль, у Брэсце і ў часе перабудовы не знайшлася даверу навукоўцам, адзіным годным веры экспертам для гэтых чыноўнікаў аказаліся мясцовы дабрачынны. У сувязі з забаронай праводзіць мітынг-рэквіем рытуал скараціўся да прамой, у якіх арганізатары апавяцілі людзей аб тым, што здарылася, і растлумачылі, чаму абрад будзе сціслы. Канешне, у выступленнях Р. Бакіевіча, Ю. Сіманава ды астатніх гэтыя тлумачэнні і абурэнні беспадстаўнай забаронай гучалі як дысананс таму жалобна-ўрачыстаму памінаючаму продкаў, дзея якога сабраліся людзі. Хвалююча прагучалі вершы паэтаў М. Пракаповіча і А. Каско, прысвечаныя выдатным дзеячам Брэстчыны і адраджэнню традыцый народнай культуры.

Прысутныя зразумелі акалічнасці і даравалі арганізатарам тое, што свецкі абрад памінання дзядоў аказаўся эмацыянальна бяднейшым за царкоўны. Зрэшты, на Беларусі гэты абрад пранікаўся палітычнымі страсямі з часоў рамантызму. Не хто іншы, як наш славуты зямляк Адам Міцкевіч у паэме «Дзяды» паставіў у фокус глумленне царскага сатрапа Навасільцава над патрыятычнымі маладзёжнымі гурткамі філаматаў, філарэтаў, прамяністых, якія хацелі вызваліць мужыка ад цемры і ганьбы прыгону, польскі, беларускі і рускі народы ад царскай тыраніі і марылі пра братэрства славян у вольнай дэмакратычнай сямі.

СПРАВА дайшла да суда над ініцыятарамі берасцейскіх Дзядоў. Засталося прыкрае ўражанне ад гэтай справы — не суд, а цыганскі базар. Незалежнасці думкі суда мала было ў берасцейскай Феміды. Першы суддзя, яшчэ малады юрыст В. Карпук вёў разгляд карэктна і вытрымана. Ён аб'ектыўна дапытаў і выслухаў сведку абароны, а потым абвінавачаннага. Суддзя ўстанавіў, што апошні сведка не ведае ў твар і не бачыў на рэквіеме абвінавачанага грама. Аляшкевіча, работніка рачнога порта. Прыняў суддзя да ведама заяву грамадзянкі, якая паведаміла, што сведка абвінавачаннага з'яўляецца камандзірам рабочага атрада, функцыянерам, які знаходзіцца на паслугах міліцыі і не можа выступаць у якасці аб'ектыўнага сведкі. Суддзя звольніў грама. М. Аляшкевіча ад адказнасці за адсутнасцю віны і доказаў. Аднак не спыніў ён сведкі, калі той без спрасу кінуўся дэманстраваць сваю асведомленасць і, тыкаючы пальцам на прысутных у зале людзей, з іюватнай ухмылкай апавяшчаў: «Многіе из этих были там. Вот этот был, и этот был, и этот...» Праўда, суддзя не перашкодзіў і прысутным жанчынам выказаць абурэнне бессаромнасцю румя-

нага прыгажуня, які прадаў жаў подзвігі Хама, Юды і Смердзякова адначасова. Не спыніў суддзя і мяне, калі я рэплікай нагадаў сведку, што ён без патрэбы перастараўся, бо прысутныя людзі не страцілі павагі да сябе, яны самі скажучы, чаго былі на рэквіеме і што там рабілі. Нічога ганебнага там не адбылося, за выключэннем хіба сабачага промыслу некаторых сведак абвінавачаннага.

Потым, пасля перапынку, ужо ў іншай зале справу рэвіема стаў разглядаць новы суддзя — А. Сіманаў. Зрабіўшы пераклічку сведку, ён убачыў, што сведкі абвінавачаннага пасля папярэдняга канфусу зніклі, а засталіся толькі сведкі абароны. Суддзя выправдзіў нас на калідор і пачаў допыт Міколы Пракаповіча.

Допыт Пракаповіча цягнуўся каля гадзіны. А сведак суддзя не выклікаў. Мы сядзелі на лаве ў калідоры, гаманілі, чакаючы свайго часу. Не дачакаліся. Праз гадзіну адчыніліся дзверы судовай залы, і мы даведаліся: «Мікола Пракаповіч атрымаў 200 рублёў штрафу». Рэквіем прызнаны несанкцыянараваным палітычным мітынгам. Хоць і курыцы вядома, што палітычныя мітынгі прымаюць рэзальную, дэкарацыйную, а тут нічога такога не было.

Потым суддзя А. Сіманаў павёў допыт паэта А. Каско і закліта абласнога драмтэатра Р. Бакіевіча ў сваім рабочым кабінце. Убачыўшы фармальны падыход суддзі да справы, я пакінуў кабінет суддзі.

Пастанова суда абскарджана абарончай пакарання. Чакаецца другі акт бясплоднай судовай цяганіны. Прыгнітаючае ўражанне выклікае адсутнасць у рэспубліцы канструктыўнага ўзаемадзеяння паміж кіруючымі інстанцыямі ўсіх рангаў і грамадскімі самадзейнымі арганізацыямі. Справа ўскладняецца адсутнасцю ў самадзейных грамадскіх арганізацый доступу да сродкаў масавай інфармацыі. Іх дзейнасць становіцца аб'ектам плёткаў, міфаў, інсинуацый і рознага роду службовых кар'ерысцкіх спекуляцый.

ПАВОДЛЕ УВАЖЛЕННЯ ў наменклатурных колах рэспублікі, грамадства БССР сёння складаецца з мудрых кіраўнікоў розных профіляў, якія ствараюць праграмы і планы перабудовы, кіруючы іх выкананнем, і працаўнікоў, якія рупліва і даверліва выконваюць планы, рэгулярна павышаюць нацыянальнага даходу. Прырост нацыянальнага даходу на 4,5% за год на душу насельніцтва — доказ феноменальнасці беларускай эканомікі, якая эфектыўна працуе па цэнтралізаванай старой схеме.

І вось на бяду завяліся беларускія экстрэмісты, якія займаюцца дэмагогіяй, дыскрэдытуюць кіраўнікоў, настройваюць супраць партыі і Савецкай ула-

ды масу, не даючы мажлівасці спакойна працаваць і дасягаць яшчэ вышэйшага нацыянальнага даходу. Акрамя мянушак «экстрэмісты» і «дэмагогі» ў адносінах да актывістаў незацверджаных добраахвотных самадзейных арганізацый, ужываецца тэрмін «непрыяцелі народа», які з'яўляецца прамым сінонімам злавеснага выслоўя з лексікону сталінскіх рэпрэсіўчыкаў «ворагі» народа. Кіраўнічыя асяродкі ганарача тым, што па нацыянальным даходзе БССР абганяе на 0,5% Літву. Але ж гэты паўпрацэнтны абгон можа сведчыць і пра тое, што на нізкім узроўні гаспадарання прырост нацыянальнага даходу не прама залежыць ад змястоўнасці і насычанасці грамадска-палітычнага жыцця ў краіне ці рэгіёне. З другога боку, калі БССР толькі паўпрацэнта набыла за страту такога плённага для нацыянальнай культуры супрацоўніцтва паміж урадавымі, партыйнымі, гаспадарчымі арганізацыямі і грамадскімі арганізацыямі, якое склалася на Літве, дык трэба падумаць, перш чым ухваляць такі абмен быка на індка. Думаць жа цвяроза перашкаджае сапраўды індчым амбіцыям чыноўнікаў з розных ступенек улады. Яны ўзбуджаны: улада — фетыш, амулет — выключны доступ да якога маюць і толькі павінны мець вызначаны наменклатурнай асобы.

Вось чаму ў гушчы народа ажывае і так бурна выбухае з вуснаў моладзі жаданне больш сэнсозна і справядліва, больш дэмакратычна вырашаць справы, больш плённа дзейнічаць для адраджэння нацыянальных каштоўнасцей, засцерагчы нацыю ад размывання, ператварэння ў безаблічны кангламерат, гатовы пацячы, куды заўгодна, абы там таўсцей мазалі маслам лусту, не патрававалі адказаў за стан зямлі, на якой жывеш.

Працоўны люд на Беларусі, як ні стрымана і асцярожліва паводзіць сябе, пакрысе ўсведамляе, што без ініцыятыўных ахвярнікаў, якія выступілі з прапагандай заснаваць «Мартырагал Беларусі», грамадскае рэспублікі не пазнала б столькі праўды аб Курапатах і іншых месцах захавання ахвяр сталінскіх рэпрэсій, без грамадзянскай смеласці і самаадданасці актывістаў БНФ «Адраджэнне» і іншых арганізацый насельніцтва рэспублікі не даведлася б усёй праўды пра пагроз, якія нависла над імі, жыхарамі Гомельскай, Магілёўскай і Брэсцкай абласцей, не дачакаліся б і грамадскага апекі тысячы ахвяр, цяжка хворых, знямоглых людзей, нашых сучаснікаў, каб не дамаганні галоснасці з боку незалежных самадзейных арганізацый па ўсёй Беларусі. Без грамадскае не былі б выяўлены экалагічныя баячкі, зоны этнічнага вымірання беларусаў як нацыі, знікнення народнай мовы, культуры, нацыянальнай свядомасці і тоеснасці. У большасці выпадкаў самадзейныя незалеж-

ныя грамадскія і асветныя арганізацыі не абмяжоўваюцца выяўленнем фактаў, яны вядуць культурна-асветную, усведамляльную работу, супрацоўнічаюць з партыйнымі і савецкімі арганізацыямі, фармальнымі арганізацыямі, калі не натыкаюцца на супраціўленне, незвычайнасць і вядомую, зненавіджаную ўсімі нармальнымі людзьмі чыноўніцкую крывадушнасць, прытворства і аблуду.

Спіхнутыя ж на палажэнне незаконных, члены самадзейных арганізацый нажываюць псіхалогію парняў, беспраўных плебей; некаторыя, паверыўшы ў дэструктыўнасць свайго мыслення, пакідаюць грамадскую арэну і замыкаюцца ў сабе, іншыя кідаюцца ў крайнасці і аслабляюцца, міма свайго волі становяцца экстрэмістамі, спрабуюць справакаваць такія сацыяльныя канфлікты, якія б прымуслі кіруючыя структуры заняцца толькі гэтым канфліктам ды пакінулі ў спакоі нефармалаў. Ясна, што гэта не проста марнатраўства духоўнай энергіі і чалавечага жыцця, гэта нешта горшае, гэта рэгрэсацыяльнай культуры. Куды вядзе гэтая дарога? Да сацыяльнай паталогіі, якое мы ўдасцаль ханілі пры сталіншчыне. Адным словам, рэцэдывы старога ў новым папярэвым афармленні.

У АФІЦЫЙНАЙ прэсе часта абсмактваецца фарсавы аргумент наконт таго, чаму кіруючыя колы рэспублікі не могуць згадзіцца на супрацоўніцтва з «нефармаламі», чаму не могуць дазволіць зацвердзіць праграмы БНФ. Аказваецца, праграма гэтая напалавіну плагіят: усё, што там добрае, запазычана з пастаноў XIX партыйнай канферэнцыі або XXVII з'езда КПСС, а тое, што прыдумалі складальнікі праграмы БНФ «Адраджэнне» самі, — дрэннае, шкоднае, экстрэмісцкае і нацыяналістычнае. Атрымліваецца, што кіраўнічыя інстанцыі БССР хочучы ўвесці аўтарскія правы на палітычныя ідэі. Але ж хто не разумее, што палітычная ідэя не верш, не песня ці паэма, уласнасць на якую ахоўваецца аўтарскім правам. Палітычная ідэя, падобна як і мастацкая, бяспрэчна ўнікае ў галаву асобнага чалавека — лідэра ці радавога члена палітычнай партыі або руху, але яе лёс прычыніцца ад розніцы ад лёсу ідэі мастацкай, навуковай, тэхнічнага вынаходніцтва. Палітычная ідэя адразу пасля свайго нараджэння трапляе на канвеер калектыўнага абмеркавання, асцёсваецца, уважваецца, сацыялізуецца і страчвае ў працэсе далаўвэнняў, мадыфікацый, фармулёвак аўтарскую асобнасць, індывідуальнасць, ператвараецца ва ўласнасць палітычнага органа, які яе выпрацаваў і які кроўна зацікаўлены ў тым, каб гэтая ідэя ўніверсальна стала захапляць масы людзей у краіне,

дзе нарадзілася. І ва ўсім свеце. Сацыялагізаваная грамадска-палітычная ідэя як бы адрываецца ад творцы, прагне стаць усеагульнай уласнасцю нават тады, калі грамадская свядомасць захоўвае яе сувязь з асобамі выдатных палітычных дзеячаў. Мне цяжка прыгадаць, каб шмат ідэй такога тыпу, такой ступені арыгінальнасці ўнеслі ў дакументы XXVII з'езда КПСС ці XIX партканферэнцыі. Адкуль жа такая амбіцыя і такая сквапнасць на выключнае права карыстання гэтымі ідэямі? З традыцый правадзяства, якое мучыла партыю і грамадства дзесяці гадоў як пачварная форма духоўнага ўціску і атуплення.

Ва ўмовах дэмакратычнага грамадства кожны палітык, заўважыўшы, што ідэю яго партыі прызнаў нейкі чалавек ці арганізацыя, — радуецца і гаворыць пазычальніку, як таварышу па ідэі: «Давай супрацоўнічаць! Я ведаю, што ў вашай праграме ёсць ідэі непрыемныя для мяне, я лічу іх памылковымі, але маю прыліпчыць не патраваць, каб вы адмаўляліся ад іх. Давайце супрацоўнічаць па тых пунктах нашых праграм, якія нас збліжаюць. Можна, у ходзе супрацоўніцтва і ўзаемага даверу, партнёрскай лаяльнасці ў нас пачне выпрацоўвацца кампрамісны падыход уступак. Дэмакратыя ж — гэта дачка кампрамісаў». Прыкладна такім шляхам і робіцца гібкая палітыка супрацоўніцтва і дэмакратычнага ўзаемадзеяння бакоў. Нават у тых выпадках, калі кампраміс і ўзаемны ўступкі акажуцца немажлівымі, дык у абодвух бакоў будзе выпрацоўвацца этыка лаяльнасці, пэўная прыліпчысць да інакшасці партнёра і здольнасць цвяроза ацэньваць, наколькі ў канкрэтнай сітуацыі інакшыя ідэі партнёра з'яўляюцца не прыдатнымі для грамадства, наколькі яны цяжкажарныя ці шкодныя. Карацей кажучы, лаяльнае супрацьстаянне і барацьба ідэй дадуць магчымасць пазбегнуць утварэння злякасных, варажых канфрантацыйных міфаў, у палоне якіх звычайна аказваецца не толькі той, хто іх стварае, але і ні ў чым не вінаватая даверлівая маса людзей, якія прывыклі жыць і думаць аўтарытарна, слепа давяраючы «спецыялістам».

Дух і стыль супрацоўніцтва, а не канфрантацыя абядае гэтка палітыка грамадству, замучанаму дзесяткамі гадоў варажнечы, аж да поўнага фізічнага вынішчэння палітычных праціўнікаў. Няўжо грамадства Беларусі, найбольш абскроўленай рэспублікі, не заслужыла на прыход здаровага сэнсу і чалавечай культуры ўзаемадосці бакоў хоць бы і ў палітыцы? Няўжо мы так і не зможам выйсці з заварожанага д'ябальскага круга манопалізму на ўладу, маналагічнай формы існавання думкі, з яра амбіцыйнасці, а ўрэшце паўпраўды?

г. Брэст.

У нумары за 17 лістапада на старонках штотыднёвіка былі змешчаны лісты М. Пракаповіча і В. Мароза, у якіх расказвалася пра восеньскія Дзяды ў Брэсце. Як вядома, над арганізатарамі і ўдзельнікамі жалобнага мітынгу-рэквіема былі ўчынены судовыя разбірацельствы. У дадатак да артыкула У. Калеснікі друкуем допіс у рэдакцыю мінскага юрыста Валерыя Сакалоў, які ў якасці абаронцы ўдзельнічаў у судовым працэсе.

Для чаго ў Феміды меч?

Не магу не адлікінуцца на публікацыю на старонках штотыднёвіка 17 лістапада лістоў М. Пракаповіча і В. Мароза. Справа ў тым, што 9, 10 і 15 лістапада мне давалі абаранцаў інтарэсаў грамадзян Бакіевіча, Базана, Пракаповіча, Сіманава ў нарсудзе Ленінскага раёна г. Брэста пад час разгляду ў адносінах іх адміністрацыйных матэрыялаў.

Скажу адразу: ехаў у Брэст з насцяпрогаю, бо ведаў з паведамленняў прэсы, які падобны матэрыялы разглядаюцца ў сталіцы рэспублікі. Аднак некаторыя матэрыялы былі дарэмныя. Суддзі Ленінскага раёна Брэста, якія разглядалі справу, паводзілі сябе карэктна, вытрымана, як

абаронца абвінавачаных я дапуснаўся ў залу без усялякіх перашкод. На гэтым, бадай, і скончылася незалежнасць аб'ектыўнасці брэсцкага правасуддзя. А ў астатнім, пры разглядзе практычна ўсіх адміністрацыйных матэрыялаў, за выключэннем хіба справы ў адносінах да грамадзяніна Аляшкевіча, суддзямі Ленінскага раёна Брэста была ўчынена перыжаваная судовая расправа. Я не маю на ўвазе памеры і формы пакаранняў. Суддзі Карпук, Сіманаў, Сучок не спрачаліся паміж сабою ў жорсткасці прысуду, але ў дзелініх южнага з іх выразна праяўлялася тэндэнцыя любоўнаю і як мажа хутчэй, зусім не разбіраючыся ў сутнасці справы, прыцгнучы

занадта актыўных грамадзян да адміністрацыйнай адказнасці.

Перад пачаткам разгляду падсуднымі было пададана хадайніцтва аб аб'яднанні ўсіх матэрыялаў у адну справу і разглядзе яе публічна па месцы працы любога з прыцгнутых да адказнасці. Хадайніцтва несумненна абгрунтаванае, правільнае, бо ўсім ім былі прадаўлены аднолькавыя абвінавачванні — арганізацыя 28 кастрычніка ў Брэсце несанкцыянараваннага мітынгу-рэквіема Дзяды. Дарэчы, і сведкі па ўсіх выпадках былі адны і тыя ж. Палажэнне Юдэна БССР аб адміністрацыйных правапарушэннях такому запатрабаванню не перычыць. Разгляд падобных матэрыялаў у працоўных калектывах цяпер надзвычай актуальны, ён толькі падняў бы прававую выхаванасць людзей. На жаль, кожны з названых мною суддзю хадайніцтва катэгорычна адхіляў, нават не абцікараючы сябе тлумачэннямі. Думаецца, няма патрэбы ў тлумачэннях падобных дзеліняў, яны сведчаць пра тое, што да сапраўды прававой дзяржавы нас чакае нялёгка шлях.

Грамадзяне, якіх я абараняў, зусім справядліва ўсумніліся: ці быў іворум пад час паслджэння 23 кастрычніка 1989 г. выкананна Ленінскага раёна г. Брэста, на якім было прынята рашэнне аб забароне правядзення мітынгу-рэквіема,

Невыпадкова ж на ўсіх іопіях прынятага райвыканкомам рашэння адсутнічаў спіс прысутных. Намі былі запатрабаваны арыгіналы пратаколаў паслджэнняў райвыканкома, поўны спіс яго членаў і пералік паўнамоцтваў. Аднак і гэта хадайніцтва ўсе як адзін суддзі дружна адхілілі, паслаўшыся, што разгляд правільнасці рашэння райвыканкома не ў кампетэнцыі суда. Меркаванне, магчыма, і слушнае, але гэта не вызваляе суддзю ад праверкі і ацэнкі давадў абвінавачаных. І калі б яны пацвердзіліся, то суддзі павінны былі спыніць разгляд адміністрацыйных матэрыялаў і звярнуцца з прадстаўленнем у выканком Брэсцкага гарадскога Савета народных дэпутатаў на прадем адмены рашэння райвыканкома Ленінскага раёна ад 23 кастрычніка 1989 года.

У багіні правасуддзя Феміды, як вядома, на вачах — павязка, што азначае яе поўную і незалежную аб'ектыўнасць. Аднак нашы ўлады і некаторыя іхнія пакарлівыя служкі па-ранейшаму разумеюць гэты сімвал па-свойму: маўляў, часам можна і схітрыць, багіня ўсё роўна не заўважыць або зробіць выгляд, што не бачыць. Яны забываюцца, што ў адной ружы ў Феміды — вагі, а ў другой — меч. Мусліць, невыпадкова, і лепей з ім не жартаваць.

Валерыя САКАЛОЎ, адвакат.

КАБ ПЕРААДОЛЕЦЬ АДЧУЖЭННЕ

У. Конан. Ля вытокаў самапазнання. Мн., «Мастацкая літаратура, 1989 г.

Глыбіня мінулага ці бездань будучыні?.. На такі роздум наводзіць у дачыненні да беларускай нацыянальнай культуры адносна невялікая кніга У. Конана. Прывабляе ўжо сама назва — «Ля вытокаў самапазнання». Ідэя самапазнання пранізаны ўсе сусветныя рэлігіі, калі разглядаць іх першавытокі. Глыбокія думкі пра самапазнанне знаходзім у індыйскіх пракоаў. Варта дадаць і тое, што рэлігія і філасофія зліваліся ў арганічнае цэлае ў старажытнаіндыйскім светлаглядзе.

Самапазнанне — інтэнцыя, якая была ўласціва не толькі старажытнаіндыйскім філасофскім вучням. Словы «звездзі сябе» любі наведвальнікі мог пачытаць у Дэльфах. У старажытнагрэцкай да гэтага імкнуўся не толькі Сократ, але і Фалес, якога лічаць першым філосафам. На пытанне, што лягчэй за ўсё, Фалес адказаў: даваць парады другому, а цяжэй за ўсё — звездаць самога сябе.

Грунтоўнасцю вызначаюць і назвы раздзелаў Конанавай кнігі: «Фальклор у сістэме духоўнай культуры: гісторыя і сучаснасць», «Гратэскны вобраз свету, або Карнавальная прырода казкі», «Лірычны вобраз свабоды: ідэал і трагедыя штодзённасці», «Раніца сумлення, або Катэгарычны імператыву фальклору». Чытач, які меў нагоду зазірнуць у кнігі М. Бахціна ці У. Пропа, заўважыць перагукванне з іхнімі ідэямі, прачытаўшы адны толькі назвы праблем, што трапілі ў поле зроку нашага філосафа. Аднак нельга не адзначыць і тое, што ў кніжцы У. Конана вымалёўваецца менавіта нацыянальны і самастойна прадуманы вобраз фальклору.

Аўтар слухна адасабляе міф і фальклор. Пачынаючы развагі пра гэта, У. Конан звяртаецца да прац еўрапейскіх даследчыкаў В. Вундта, Л. Леві-Бруля, Д. Фрэзера. Пра гэтым у поглядах Л. Леві-Бруля вылучае самае істотнае: усталяванне спецыфікі так званых «пратэгічнага» мыслення, якім той лічыў міф. Сацыяльна-псіхалагічная глеба, на якой нараджаецца міф, — гэта розныя табу, атаясамліванне разнастайных аб'ектаў ды іх вобразаў, а далей тоеснасць часткі і цэлага, аб'ектыўнага і суб'ектыўнага і г. д. Усё гэта пераходзіць і ў фальклор. Разам з тым, вобразная сістэма фальклору мае сваю структурна-змястоўную

спецыфіку. Атрымліваецца, што «казка для яе стваральнікаў і слухачоў — мастацкая выдумка, супрацьпастаўленая рэальнасці, у той час як міф для міфатворцаў ёсць сама рэчаіснасць». У. Конан слухна крытыкуе У. Пропа, які адступае ад такога разумення міфа і казкі.

Але як усё ж такі канкрэтна трэба разумець міф? Найлепшы адказ на гэтае пытанне можна знайсці, на мой погляд, у працах А. Ф. Лосева. Выдатны рускі мысліцель у цэлым шэрагу сваіх прац малюе карціну гістарычнага развіцця міфа і міфатворчасці. Перш за ўсё, міф трэба разумець як форму свядомасці, якая адпавядае першабытнаграматскаму ладу. У гэты час чалавек яшчэ слаба вылучае сябе з прыроды. Адпаведна, уся прырода паўстае, як і сам чалавек, не толькі жывой, але і адчуўленай. У такім кантэксце міф будзе непасрэдна ўсвядомленай рэчаіснасцю.

Са змяненнем гістарычных форм свядомасці змяняецца і характар міфа, які пераходзіць у іншыя якасці духоўна-субстанцыяльнай асновы. Інакш кажучы, пазнейшая за першабытную свядомасць у тым ці іншым выглядзе захоўвае міфалагічныя рысы да нашага часу. Паступова міф быў асэнсаваны самім чалавекам як гісторыя, апавяд пра дзеі багоў і герояў. У іншых адценнях свайго значэння міф — гэта слова, а тым самым мы маем ужо справу непасрэдна з мастацкім творам.

У міфе непасрэдна паўстае наяўная рэчаіснасць. У фальклоры ж мы сустракаемся з мастацкай апрацоўкай міфа. Толькі гэта не прыватны мастацкі твор. Нават калі вядомы чалавек, са слоў якога запісаны той ці іншы твор, мы не можам адназначна казаць пра ягонае аўтарства. Аўтар тут народ, яго векавечная культурна-гістарычная праўда. Я хачу прывесці толькі два прыклады.

Ёсць прыгожы народны звычай — талка. Пасля тэрміновай альбо асабліва цяжкай працы, на якую збіраюцца ўсім лядам, робіцца агульнае вячэлае застолле. Меладзчыны змест талочныя песні, сярод якіх шмат працоўных, перш за ўсё супадае са зместам календарных. У некаторых выпадках і тыя, і другія — блізкія да вясельных. У дзеянні быццам бы прымаюць удзел усе, нават неадчуўленыя рэчы. У выніку неадна ўбачыць

увесць космас, што выступае як адзіная абшчына. І з'явы прыроды, і праца, такім чынам, становяцца напоўненымі эстэтычным сэнсам. Трэба заўважыць, што ідэя вольнай касмічна-мастацкай творчасці іманентна прысутнічае ва ўсіх фальклорных творах. Гэта дало магчымасць нямецкаму кампазітару Р. Вагнеру зрабіць на фальклорнай глебе свайго роду прырыў у мастацтва будучыні. А яшчэ хацелася б мне згадаць адну цудоўную казку. Яе запісаў ад выдатнага казачніка Рэдкага А. К. Сержпутоўскі і называецца яна «Гуслі».

Казачнік пачынае баяць, сапраўды па-мастацку апісваючы і людзей, і прыроду: «Жыў калісь круглы сірата Іванчык. Яшчэ маленькім астаўся ён без айца і без маткі. Узляя яго ка сабе хрышчоная маці, падгадавала трохі да й аддала ў людзі пасці гусі. Пасе ён гусі да разгледзе божы свет, а кругом так гожа, так радасна. Яснае сонейка свеціць і хукае бы на дзіцятка родная матка. Ветрам ціхенька калыша зялёна вецце на вербах. Рака блішчыць праз рэдкія кусты алейніку, бы тое люстэрка, што дзядзька купіў сваёй дачцэ Ганне; а ў затоне адбываюцца тоўстыя, старыя дубы, курэнь дзеда Ахрэма кала перавоза, стог леташняга сена з плотам кругом і нават каровы суседняе вёскі, што пасуцца на беразе. Толькі ўсё гэта дагары нагамі...»

Ужо на самым пачатку казкі мы сутыкаемся з мастацкім уяўленнем прыроды ды з дасціпнымі і тонкімі псіхалагічнымі назіраннямі, якія пасля атрымліваюць сваё далейшае развіццё. А тое, што ўсё гожае дагары нагамі і што Іванчык на хвілінку задумаўся, чаму гэта так, замаўляе не толькі сумную, а й трагічную танальнасць казкі. Прычым нельга сцвярджаць, што казачнік выключна на гэтай танальнасці і прыпыніўся. Там, акрамя адчаю, што завёў Іванчык ў печка, ёсць і высакарства, якое ўратавала не толькі ягоную хросную маці, але і самога Іванчыка. Герой нават атрымлівае надзвычай каштоўную ўзнагароду: чароўныя гуслі. Там ёсць і камізм, які побач з байкамі пра чароўныя гуслі і знахарства п'янчужкі змяшчае добразычліваю насмешку над усім тым. Там ёсць і надзвычай цвярозны рэалізм на заканчэнне казкі, бо казачнік не бярэцца вызначаць дакладны лёс вызваленага музы-

кі. Міфічна-магічнае, рэлігійнае, чароўнае сплятаецца з мастацкім, маральным, рэалістычным.

Такім чынам, нават адна гэтая казка змяшчае ў сабе ўсе тыя рысы, якія У. Конан знаходзіць у фальклору ўвогуле. Ён жа прасачыў іх на шматлікіх і чыста фальклорных, і біблейскіх матэрыялах, што вельмі ўзбагачае працу. І асабліва хацелася б падкрэсліць наступную выснову філосафа: «Між тым ля самых вытокаў трагічнага заўсёды былі свабода і свядомасць — спалучаны паміж сабою духоўныя каштоўнасці жыцця. Паняцце свабоды звачайна мысліцца ў сацыяльна-палітычным і прававым аспектах. А між тым яно мае больш шырокі, быццёвы план, вызначаючы пэўную ступень аўтаномнасці суб'екта адносна аб'екта жывых форм у дачыненні да нежывой матэрыі, грамадства адносна прыроды і чалавечай асобы ў яе ўзаемасувязях з сацыяльным асяроддзем». Гэта мы можам заўважыць і на прыведзеных вышэй прыкладах, а тым больш у фальклоры ў цэлым. Цэнтральным з'яўляецца ідэал свабоды, спалучаны з трагедыяй жыцця. Аднак не менш значнай застаецца праблема сумлення.

Урэшце, у цэнтры ўвагі як фальклору, так і мастацкага твора — чалавечая асоба, якую адрозніваюць не толькі яе нацыянальнае, асабістае, грамадзянскае прыналежнасць, але найбольш яе маральны і духоўны свет. Прыгажосць тут выступае, як лічыў Кант, думку якога і падкрэслівае ў сваіх разважаннях У. Конан, у якасці сімвалікі маралі. У гэтай сувязі ён абгрунтавана закранае праблему невырашальнай супярэчнасці, антынамічнасці паміж паняццямі тэарэтычнага розуму і паняццямі «практычнага розуму», да прыкладу, бог, душа, неўміручасць, бясконцасць, карацей кажучы, тыя паняцці, што складаюць ідэал маральнай самасвядомасці. І калі ў Канта паміж імі бездань, то фальклорны твор перадае станаўленне народнага жыцця ад зямлі і да «нябесаў» у арганічнай суцэльнасці. Толькі гэта не ва ўсвядомленай па-філосафску, а ў інтуітыўна-сімвалічнай форме.

У выніку і задумаецца, як той пастушок Іванчык з казкі... Калі нават глыбокі розум Канта не здолеў разблытаць вечныя вузлы праблем чалавечых, то ці ўсё ўрокі ўзялі мы ў крыніцах народнай мудрасці, народнага мастацтва?.. І як бы высока ні ўздымалася філасофія, азірнуцца на агульнанародныя, а дакладней на свае нацыянальныя вытокі ёй ніколі не зашкодзіць. Фальклор, які б нацыянальны вобраз ён ні меў, каштоўны ў найбольшай ступені сваім універсальна-творчым характарам. І калі мы на самай справе жадаем пераадолець адчужэнне паміж людзьмі, то павучыцца тут нам ёсць чаму.

Сяргей КУЦОУ,
кандыдат філосафскіх навук,
г. Гомель.

1. АБАГУЛЬНІВУ бы ўсе гэтыя тэмы і пытанні так: наша будучыня. Сёння ад кожнага з нас, як ніколі, залежыць, ці здолеем мы выкарыстаць шанец, дадзены нам гісторыяй. Бо, здаецца, ці не апошні гэты шанец. Таму і пачынаю я працу над п'есай-анты-утопіяй «Рэквіем па Благітнай Даліне». Задумвалася яна як сацыяльная фантазмагорыя, перасцярога: гляньце, што з намі станецца, калі здардзім шляхам, якія пачынаем цяпер намацаваць. Аднак працу перапыніў; няма ў п'есе пакуль што тае паэзіі, музыкі, загадкавасці, якія адно і робяць п'есу п'есаю.

2. На недахоп творчых сувязей не скарджуся. Але абмяжоваюцца яны пакуль што рэжымі, хоць і цёплымі, размовамі ды спадзяваннямі, як мне здаецца, рэжымісёраў, з якімі падтрымліваю добрыя адносіны, на тое, што прынясу ім некалі п'есу. Дарэчы, была задума напісаць разам з Сержуком Сокалавым-Воюшам п'есу па дамоў з В. Мазынінскім. Аднак Сержук, так і не дачакаўшыся мяне, пачаў пісаць п'есу адзін і, чуў я, робіць гэта вельмі няблага. Меў я прапановы ад Мікалая Пінігіна, Андрэя Андросіка, які зладзіў на сцэне рэспубліканскага Дома мастацтваў чытанне ў асобах майб п'есы «Жнівень пасля верасня», але на большае, на мой жаль, не рызыкнуў. Больш як год працаваў я ў тэатры-студыі Вітаўтаса Грыгалюнаса, выконваючы абавязкі загадчыка літаратурнае часткі, кіраваў літаб'юднаннем маладых драматургаў. Прыгледзіўся да «Жніўня...» цяперашні мастацкі кіраўнік тэатра-студыі «Дзе я?» Мікола Трухан. З гэтым кітэтывам у мяне асабліва прыязныя адносіны. Там мяне ведаюць усе акторы, я ў іх як свой, як дома... Дапамагаю Трухану і рэжысёру Віталю Барноўскаму — гэта мае сябры — шукаць

У КАРОТКІМ адказе на анкету немагчыма не толькі асэнсаваць, але і пералічыць усе тыя праблемы, тэмы і пытанні, што абрынуліся апошнім часам на грамадства. Але сярод усяго ёсць нешта найгалоўнейшае, найважнейшае, што становіцца вызначальным у грамадскім і духоўным жыцці нашага народа. Найперш гэта чарнобыльская катастрофа, якую так настойліва называюць аварыяй. Толькі ж ці можна назваць аварыяй выбух, у выніку якога на галовы людзям высыпалася 6,4 мільярда кюры, што толькі па цэзію складае 60 працэнтаў усіх атамных выбухаў, якія мелі месца ў атмасферы. Як гэта мадзяніну, як пісьменніку гэта не дае спакою і вымагае дзеяння — у першую чаргу дзеяння пісьменнікага. Самае жахлівае ў нашай горкай сітуацыі, як мне здаецца, — тое, што мы пачынаем звякацца з бядою. Прывыканне, адаптацыя да апакаліпсічнага — гэта бадай што самае небяспечнае, і менавіта яно, прывыканне, больш за ўсё і трывожыць і непакоіць. Раўнадушша «спецыялістаў па Чарнобылю» пачынае пераходзіць на сотні тысяч, а то і на мільёны тых, каго ахіну-

АД РЭДАКЦЫІ

Усё часцей і ў прыватных размовах, і са старонак перыядыкі чуваць галасы аб тым, што перабудова прадставіла пісьменнікам свабоду творчасці, а ўзровень нашай мастацкай літаратуры застаецца такі ж самы. Не толькі чытачы, але і самі пісьменнікі наракаюць на адсутнасць смелых і вострых высамамастацкіх твораў, для з'яўлення якіх, здавалася б, існуюць зараз спрыяльныя ўмовы. Пагадзіцеся, што пэўная доля праўды ў гэтых нараканнях ёсць, а значыць ёсць і пэўныя прычыны, якія прывялі да гэтага сумнага становішча. Адно з такіх прычын назваў у сваім артыкуле «Назад ці наперад. Некалькі меркаванняў аб перабудове» Васіль Быкаў («ЛІМ» за 24 лістапада г. г.). «Мабачы, і тут (у мастацтве. — РЭД.) патрэбна змяна пакаленняў, каб пазбавіцца ад спрадвечнага заняволення, авалодаць неабходнаю доляй таго капіталу духоўнасці, які апладняў мастацкую класіку і ад якога мы семдзесят год былі адчужаны».

Асаблівае сённяшняга дня ў тым, што і празаікі, і паэты, і драматургі — або, прынамсі, многія з іх — сталі публіцыстамі. У асабліва напружаным, як кажуць зараз, «судзьяносна-ныя» часы пісьменніку, відаць,

наў, грэчаскага паходжання, шэраг слоў запазычаны з лацінскай, нямецкай, яўрэйскай, чэшскай, польскай і іншых моў. Для вызначэння большасці паняццяў бяруцца звычайныя беларускія словы з дабаўленнем наперадзе прыставак «ку» або «шу». Напрыклад, восень — шусень. У некаторых словах перастаўляюцца склады. Напрыклад, салама — ласома, у іншых змяняецца канчаток з устаноўнай новага сфінкса. Напрыклад, сівы — сівымы, чытаць — чытораць і г. д.

Назвам яшчэ некаторыя прыклады «катрушніцкага лемзяня» (катруха — шапка, лемзя — мова шапавалаў). Е. Р. Раманаў у 1901 годзе склаў не слоўнік. У яго ўвайшлі словы: веча — шувачар, людзі — кудзі, пчала — бурхотня, галава — глаўдзя, рука — хірна, вуша — слыхта, нага — хадуля, напуста — лапуха, сякера — машура і г. д. Усяго ім сабра-на каля 400 слоў.

Матэрыял аб дрыбінскіх шапавалах і іх мове будзе прадстаўлены ў этнаграфічным аддзеле Горацкага раённага краязнаўчага музея. Добра, каб ён быў таксама і ў рэспубліканскім этнаграфічным музеі.

У. ЛІУШЫЦ,
кандыдат філалагічных навук,
г. Горкі.

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ

Дрыбінскія шапавалы і катрушніцкі лемзянь

Неаднойчы бываючы ў вёсцы Дрыбін Горацкага раёна, я заўважыў некаторыя ўласцівыя моманты і быту жыхароў гэтай вёскі. Але спачатку — адкуль пайшла назва вёскі? З якіх часоў жыхары яе займаюцца шапавальскім рамствам? Аб усіх гэтых пытаннях можна даведацца з артыкулаў беларускага краязнаўца Е. Р. Раманава, якія былі надрукаваны ў кнігах «Жывая давіна» (1880 г.) і «Сборник статей Могилёвских губернских ведомостей» (1901 г.).

Назва вёскі Дрыбін, як сведчаць Раманаў і сучасны даследчык В. А. Жучкевіч у кнізе «Чаму так названа?», пайшла ад прозвішча ці клічкі Дрыба, Дрыбша, якая існуе і ў нашы дні. Першапачатковы сэнс гэтай клічкі — слабы, хілы чалавек. Пасля рэформы 1861 года снілася так, што амаль трэць жыхароў вёскі была безземельнай. Жыхары яе ішлі ў заробкі. Адно — у адходныя промыслы (земляночныя), другія — на фабрыкі і шахты Юзаўкі, трэція заняліся кустарным промыслам дома — калёсным, бондарскім, воўначасальным, валёначна-шапавальскім.

Калі ж яно ўзнікла ў Дрыбіне? Больш як 200 гадоў назад,

тады, як лічыць Е. Р. Раманаў, быў фальварак Дрыбін і вёска Стары Дрыбін. Адзін з уладальнікаў маёнтка для таго, каб прыцягнуць жыхароў да новага месца, пачаў запрашаць усіх сяліцца на гэтай зямлі. Спачатку навасельцы былі вольнымі слянямі, потым іх сталі далучаць да адбывання паншчыны і іншых павіннасцей.

У ліку асеўшых у Дрыбіне сляня былі выхадцы са смаленскіх, ніжагародскіх губерняў, дзе ўжо атрымала развіццё воўначасальнае рамства. Пасяліўшыся на новым месцы, яны не забылі свайго промыслу і пачалі рабіць тое, што карысталася попытам — лямцы (падкладка пад хамут) і шапкі. Валюне шапак і дало саматужнікам назву — «дрыбінскія шапавалы». З цягам часу прыезджыя майстры пачалі далучаць да свайго рамства тутэйшых жыхароў, і «шапавальства» распаўсюдзілася па ўсёй акрузе.

У час прыгоннага права шапавальна-вадронікі называліся саматужнікамі-адходнікамі. Інструменты іх былі не вельмі складаныя. «Дзе шапавал стаў, там яго і стан», — казалі яны самі пра сябе. Памішканне і

ўмоў для сябе не патрабавалі. Дзе-небудзь у кутку хаты ўваб'е шапавал металічны крук, нацягне «брынду» (загнутая палка са струной з авечай нішкай). Струна разбівае воўну, і з яе шапавал робіць шапку, лямцу, валёнікі і іншае. Выкарыстоўваліся нажніцы, іголка, шліфуец і калодна.

Калі ж ішлі шапавалы ў заробкі? Як толькі канчаліся палывыя работы больш за 650 чалавек з Дрыбінскай воласці (1900 г.), сабраўшы свой нахрыт рыштунак са знакамітай «брындай» на плячах ішлі ва ўсе куткі Расіі. Як сведчыць Е. Р. Раманаў, адзін шапавал (Шарлоўскі) папаў нават у Злучаныя Штаты Амерыкі, дзе жыў доўгі час і выслаў сям'і больш як трыста рублёў у год. Дрыбінскія шапавалы часта прыбегалі да свайго ўмоўнай, прафесійнай мовы, якая атрымала назву «катрушніцкі лемзянь». Дарэчы, карысталіся ёй толькі ў час вандравання і зрэдку дома, на радзіме.

Чаму з'явілася такая мова? Этнографы тлумачаць гэта імкненнем шапавалаў захаваць свае прафесійныя сакрэты. Многія словы «катрушніцкага лемзяня», як лічыць Е. Р. Рама-

Анкета «ЛіМа»: слова драматургам

1. Якія тэмы, якія пытанні грамадскага і духоўнага жыцця народа Вас асабліва хвалююць сёння?
2. Ці ёсць у Вас творчыя сувязі з тэатрамі рэспублікі? Калі не, то што гэтаму перашкаджае?
3. Якім бачыцца Вам бліжэйшае будучае беларускай драматургіі і беларускага тэатра?

Алесь АСТАШОНАК

НА РАЗДАРОЖЖЫ

п'есы, гляджу ўсе спентаклі, спрабую нешта паказаць, быў з тэатрам на гастролях у Вільнюсе, пісаў рэкламныя анатацыі, запісаўся на Літоўскіх радыё і тэлебачанні, выступаў перад спектаклямі. Лічу гэты калектыў і надзвычай цікавым, і абсалютна увагаю. Як на маю думку, дык ён з усіх нашых тэатраў найбольш рэжысёрскі, пластычны, асацыятыўны, — сучасны, найбольш у пошуку.

Падтрымліваю творчы кантакт з мастацкім кіраўніком тэатра ДК МТЗ «На Старым Бродзе» Міколам Шутавым, які чатыры гады назад вельмі ўзрадаваў мяне пастаноўкаю майго «Камедыянта», з галоўным рэжысёрам Рагачоўскага народнага тэатра Аляксеем Сількевічам, які мусіць паназаць сёлета глядачу прэм'еру майёй першай п'есы «Іскры ўначы», па-

стаўленай на прафесійнай сцэне яшчэ ў 1982 годзе. Нарэшце, пераклаў нашым тэатрам 5 п'ес — з англійскае, французскае, рускае мовы.

Як драматург, я цяпер на раздарожжы. Прыкладна пяты ўжо год. Пісаць як раней не хачу, пісаць па-новаму не гатую.

Тут, па-мойму, не адна мая бяда.

3. У нас не адны драматургі, але нават і многія рэжысёры задужа перабольшваюць значэнне на тэатры слова, як ледзь не адзінага дзейнага сцэнічнага (!) сродку, і недацэньваюць, не ўсведамляюць, не спасцігаюць велізарнейшую ролю падтэксту, які ўжо і ў прозе, не кажучы пра паэзію,

набывае вырашальнае, я сказаў бы, значэнне.

Згадаем геніяльна аповяд Міхася Стральцова «Смаленне вепрука»: «Вось што трэба было загнаць у падтэкст. А як загнаць, я не ведаў. Трэба было, каб адчуваўся, як выходзіць на ганак чалавек, як ляскае за ім, а пасля дробна брынчыць.

клямка; ён чусе гэта, але і наваколле пачынае ўжо валодаць ім, і вось тут, на самай трэшчынцы ўвагі, услед за скавышлівым павевым ветру, сарока з-за пуні махнецца яму ў вочы тую сваёй чарнатой, спалохаецца, кульнецца ўгору, востра бліснуўшы гэткай жа туюю беллю, і саслізне, падламаўшы крылы, у агарод, і на плот сігане адтуль, і трывожна зачэчае, закалышацца там...»

У Чэхава вунь калі яшчэ было: пра што п'есы, здаецца, — гарбаты ды гарэлку п'юць, пра надвор'е разважаюць, іншую нейкую драбніну распавядаюць, — а мы за ўсім гэтым

ЖЫЦЦЕ бачым...

Сучасны драматург найчасцей, і не толькі на Беларусі, бачыць не тэатр, у якім ён раствараецца, а найперш сябе ў тэатры... Ён не служыць яму гатовы, а імкнецца, каб гэты тэатр — велізарнейшы ў параўнанні з ім, адзіноўнікам, арганізм — служыў павелічэнню ягонае літараткае славы.

Аднак жа і рэжысёры нашыя ў большасці сваёй, я сказаў бы, не лепшыя... Найчасцей павучаюць ментарскім тонам, як трэба пісаць: «Чытайце Шэкспіра, Ібсэна, Уільямса, Мрожэка, наведвайце сучасны тэатр» — дык гэта мы, драматургі, і без вас ведаем. Толькі дзе нам наведваць гэты самы сучасны тэатр? У Маскве, Вільнюсе, Тбілісі? У Варшаве, Лондане, Нью-Йорку?.. Бо ж гэтыя ментары паважна гамоняць пра сучасны тэатр, а самі жывуць, як на нашым імклівым часе, у тэатры дабіблейскае пары... Прачытаць са сцэны п'есу, раставіўшы актараў па кутох, — яшчэ не рэжысура. Так што як драматург я, шануючы паноўнае і ў цяроўнай свядомасці дэкларую: ідзе паміж намі на Беларусі, і досыць даўно, дзюваў роўны-няроўны. Роўны ў тым дачыненні, што ці не аднолькава мы, браткі, адсталі ад таго лепшага, што маюць у свеце вядучыя драматургі і рэжысёры. А няроўны, бо апошнія слова ўсё ж за вамі. Вы кіруеце балем, забываючыся на тое, што балі адбываецца не надта высёлы.

Сярод драматургаў вельмі тонка адчувае падтэкст і пры-

роду сучаснага тэатра А. Папова, аднак жа яна літаратарка расейская, якая толькі жыве на Беларусі... Шкада, што так і не з'явілася на сцэне выдатная п'еса Г. Марчука «Пёўчыя сорак першага года» — застойны, кажуць, быў час... Дык, можа, сёння паставіць яе, не зважаючы на тое, што да чарговае круглае гадавіны Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне застаецца шэсць гадоў?

І другая найважнейшая праблема ёсць сёння на беларускім тэатры: ён — БЕЗНАЦЫЯНАЛЬНЫ — і ў гэтым, перакананы, ягоная трагедыя. Не можа сапраўднае мастацтва не быць нацыянальным, толькі тае яно і бывае, якім бы агульначалавечым ні з'яўлялася. Не могуць актёры быць дакканальны, іграючы па-беларуску, думаючы па-расейску, не могуць, калі мова іхняя — спатыкач нейкі, а не мова. Але гэтая самотная гаворка мною ўжо не раз вялася, «а калёсы і цяпер там», дык не хочацца марнаслоўіцца.

Няўжо ж тэатры нашыя такія глухія да нацыянальнай трагедыі шматмільённага славіянскага народа, трагедыі, якая можа стаць непараўнаю?.. Калі сёння нават маладзёнкія, наскрозь гарадскія, «захіпанавыя» рокеры з «Уліса» ды «Мроі», «Мясцовага часу» ды «Бонды» заспявалі з імпэтам і болей на роднае мове?..

Дык якая бачыцца мне будучыня беларускае драматургіі ды тэатра?..

Я спавядаю адну веру: РОЗУМ заўсёды перамагае.

Алесь ПЕТРАШКЕВІЧ

ХВАРОБА ЦЯЖКАЯ І НЕБЯСПЕЧНАЯ

ла сваім крылом чарнобыльскай навала. Атамнай смерці не відно, чаго ж яе баяцца пры нашай цемнаце і недасведчанасці ў тонкасах «мірнага атама»? Гэтым пакарысталіся палітыканы ад навукі і медыцыны. Цяпер ужо відавочна, што першай здрадзіла народу, здрадзіла Гіпакрату высокая медыцына ў асобе Акадэміі навук СССР. Менавіта яе супрацоўнікі на чале з віцэ-прэзідэнтам Ільіным пры падтрымцы Міністэрства аховы здароўя СССР сфармулявалі знакамітую, цяпер ужо на ўсё свет вядомую канцэпцыю бяспечнага пражывання на забруджанай і забітай зямлі. Змест яе вынаходцам

удалася ўкласці ў два радкі машынапісу: «Устанавіць прадзел індыўідуальнай дозы за жыццё (70 лет) от суммарного внутреннего и внешнего облучения 35 бэр».

Вось і ўся навука! Устанавіць і ўсё тут, а абарыгены сцерпяць, як сцяпелі многае ў далёкай і недалёкай гісторыі.

Пацярпеўшы паражэнне ў сутычцы з беларускімі вучонымі, якія лічаць, што чалавек не можа жыць там, дзе нельга атрымаць чыстых прадуктаў харчавання, каманда Ільіна перайшла ў наступ. Сведчанне гэтаму пасланне за 92 подпісамі ў самую высокую інстанцыю нашас

дзяржавы, якое паралельна было распаўсюджана на сесіі Вярхоўнага Савета БССР у якасці афіцыйнага дакумента. «Пасланне», відаць, трэба разумець як спробу яшчэ раз паказаць тутэйшым «кузькіну мату» — за тое, што не пагаджаюцца прыняць па 35 бэр на душу і насупраць «навуцы» хочучы жыць больш за 70 гадоў кожны.

Чым не тэма? Чым не сюжэт для трагікамедыі? І гэта было б смешна, калі б не было так сумна.

Ці ёсць у мяне творчыя сувязі з тэатрамі рэспублікі? Лепш спытацца ў кіраўнікоў гэ-

тых тэатраў, ці ёсць у іх сувязі з беларускімі драматургамі. Можна было б паставіць такое пытанне і перад Саюзам тэатральных дзеячаў Беларусі, і перад яго старшынёй асабіста.

Дакладна ведаю, што яны спашлюцца на крызіс беларускай драматургіі. Дарэчы, на гэта ва ўсе часы спасылаліся тыя, хто не разумее і не ведае беларускую культуру і гісторыю. Пра беларускую п'есу і яе поспехі за межамі Беларусі ў гэтых «дзеячаў» гаварыць не прынята, як не прынята гаварыць пра цяжкія крызісы дэнацыяналізаванага беларускага тэатра. Так што напрок у свой адрас ніхто асабіста можа і не прымаць...

Пытаецца, як бачыцца мне бліжэйшае будучае беларускай драматургіі і беларускага тэатра? Думаю, што драматургія беларуская не памрэ, калі ёй стане яшчэ горш, а то, глядзіш, і нешта яшчэ народзіць... у мукі і пакутах. «Так, як было, ужо не будзе. Будзе так, як было!» — любіў казаць наш незабыўны Уладзімір Дзядзюшка, якому беларускі тэатр быў бацькавым домам, а не камуналкай. А было ў тэатры ўжо многае. Новае ж сёння ў тым, што дзякуючы тэатральнаму

эксперымента ў яго прышоў гандляр як у пераносным, так і ў прамым значэнні гэтага слова. І пакуль з гандлёвай кропкі тэатр не ператворыцца ў храм нацыянальнага мастацтва, яго будучыня цямная і неакрэсленая. І не толькі ў нас... Пакуль што нават сама думка аб стварэнні новых беларускіх тэатраў выклікае ў некаторых кіраўнікоў СТД Беларусі такі прыступ алергіі, што яе высыпка на старонках саюзнага часопіса яскрава сведчыць пра хронічную, невылечную хваробу.

Хто з вас, шануючы чытачы, бачыў на падмошках беларускіх ды і рускіх тэатраў у Беларусі, напрыклад, чатыры новыя п'есы Івана Чыгрынава, п'есу не менш вядомага Вячаслава Адамчыка або драматургію Анатоля Кудраўцова, якога сёння ведае ўся краіна? Дык пра што тут гаварыць?..

Алергія ад нацыянальнага — хвароба цяжкая і небяспечная. І ўсё ж абнадзейвае ідэя Міністэрства культуры БССР аб утварэнні новага нацыянальнага тэатра, які мае размясціцца ў новым будынку Палаца культуры рэспублікі на Кастрычніцкай плошчы ў Мінску. Будзем чакаць.

недастаткова кантакту з чытачом толькі праз пасрэднасць мастацкіх твораў. Здавалася б, не так ужо і складана атрымаць трыбуна для выказвання сваёй поглядаў аб праблемах літаратуры і праблемах сучаснасці. Але так здаецца толькі на першы погляд. Рэспубліканскі перыядычны друк не надта ахвотна прадастаўляе свае старонкі беларускім пісьменнікам. (Заўважце, не проста пісьменнікам, а менавіта беларускім, такім чынам падкрэсліваецца, відаць, часовасць існавання на Беларусі, гэтага, умоўна кажучы, «пісьменніцкага саслоўя»). Што ж да літаратурных выданняў, то і яны нярэдка ўнікаюць гаворкі пры набалелыя пытанні творчасці. Для маналага ў такім разе застаюцца пісьменніцкія сходы і пленумы, але там абмежаваная аўдыторыя і час.

Падобныя развагі ў нейкай ступені і падтурхнулі аддзел крытыкі «ЛіМа» правесці анкетаванне пісьменнікаў, прадастаўнікоў розных жанраў. Анкета гэтая распачалася летам і доўжылася амаль паўгода. Сваімі поглядамі на стан сучаснага мастацкага слова, грамадзянскімі і творчымі клопатамі, а таксама планами на будучыню падзліліся з чытачом каля 30 чалавек. Сярод іх ста-

рэйшыя нашы пісьменнікі, іменныя якіх добра вядомыя чытачам: Іван Шамлякін і Алесь Асіпенка, Сяргей Грахоўскі і Мікалай Матукоўскі, Алесь Петраш і Кевіч і Валянцін Тарас. Былі і маладыя, тыя, хто выдаў першыя кнігі або заявіў пра сябе цікавымі публікацыямі: Алесь Пісьмянкоў, Уладзіслаў Рубан, Алесь Асташонак, Адам Глобус, Ірына Багдановіч, Іван Афанасьеў, Алесь Наварыч і іншыя. Не абмінула ўвагі рэдакцыя і пачаленне саракатрагодных, воляй лёсу, відаць, найбольш абызданага ў нашай літаратуры. На старонках «ЛіМа» атрымалі слова Люба Тарасюк, Ніна Мацяш, Георгій Марчук, Васіль Ткачоў, Марыя Вайцяхонак.

Адказы на пытанні анкеты былі часам нечаканымі і непадобнымі адзіна на аднаго. Ды і пытанні прадстаўнікам розных жанраў задаваліся нестандартнымі. Сярод іх былі надзвычайныя, што вызначаюць спецыфіку сённяшняга дня. («Ці прасяцца на паперу тэмы сённяшняга грамадскага абнаўлення?», «Як паўплывала на Вашу творчасць адмена «забаронных» тэм?», «Былі пытанні і больш узнік, што тычыліся спецыфікі развіцця тых ці іншых літаратурных жанраў. Часам рэдакцыя свядома «правакавала» аўтараў

на дыскусію, што не заўсёды, праўда, атрымлівалася.

Варта згадаць, што анкета зацікавіла не толькі літаратараў-прафесіяналаў, але і нашых чытачоў. «Погляд збоку» — такім шматзначным загаловам пазначыў свой допіс у рэдакцыю чытач з горада Багародзіца Тульскай вобласці Яўхім Кохан. Выбачаючыся перад рэдакцыяй «за недапушчальнае парушэнне табелю аб рангах, за самадзейнае ўмяшанне ў анкету», ён дзеліцца сваімі трывогамі і развагамі пра стан сённяшняга прыгожага пісьменства. Што такое натхненне? — пытаецца Я. Кохан і сам адказвае: «Гэта няспыныны ўнутраны дыялог паэта са светам, часам, людзьмі, самім сабой». А між тым няўнікі-рэгламентатары, літаратурныя бюракраты камандавалі «ісці ў нагу з часам», што практычна азначала ісці ў нагу з іхнімі густамі, з іхнім дыктатам. Але ж няўнікі і сёння, бадай, не зніклі, хоць штаты іхнія і скараціліся, падкрэслівае чытач.

Рыгор Родчанка са Слуцка свой ліст прысвяціў пытаннім крытыкі. Наша крытыка яшчэ ў зародкавым стане, лічыць ён. Вялікія людзі ў грамадстве з'яўляюцца тады, калі на іх узнікае попыт. Цяпер самы час чакаць вялікага крытыка,

піша Р. Родчанка, высона ацэньваючы крытычны выступленні ў друку Т. Чабан і С. Дубаўца.

У нейкай ступені і самі пісьменнікі ў сваіх адказах пагадзіліся з тым, што не толькі крытыка, але і ўсе жанры беларускай літаратуры «існуюць сёння з відавочна выяўленай затармажанасцю» (А. Сямёнава). Праўда, прафесіяналы да хуткага з'яўлення «новага мудрага» крытыка ставяцца з паўнай доляй смяісцісу. Бо «выдатная белялетрыстыка нараджае выдатную крытыку» (А. Сідарэвіч), бо нашым крытыкам пакуль што «бракуе індыўідуальна-філасофскага пункту гледжання» на свет і літаратуру (І. Жун). Што можа паспрыць развіццю крытычнай думкі? «Сапраўдны свэрэнітэт Беларусі, дзяржаўная мова, ліквідацыя папярэдняе цензуры, некалькі раўнапраўных літаратурных суполак са сваімі выданнямі і выдавецтвамі» (С. Дубавец).

Своеасаблівым падагульненнем гаворкі пра стан сучаснай крытыкі стаў артыкул У. Калесніка «Абнавіцца духам» («ЛіМ» за 15 верасня г. г.), дзе аўтар адзначаў, што «стымулям крытыкі павінен быць клопат і адказнасць, атмасферай літаратурных зносін — павага да апанента, мэтаі — прафесіяна-

лізм, культура творчасці». З гэтым выказаннем нельга не пагадзіцца. Як нельга не ўлічваць і тое, што зараз наша прыгожае пісьменства ўступіла ў пару, калі, па словах І. Шамлякіна, «для нашага брата-пісьменніка, мастака наступае па сутнасці «залаты век».

Увогуле пры ўсёй самакрытычнасці, уласвай кожнаму творцу як у адносінах да сябе, так і да ўсё нашай літаратуры, лімаўская анкета выявіла, што большасць нашых аўтараў з надзеяй і аптымізмам глядзіць у будучыню. І вытокі гэтага аптымізму, бадай, найбольш выразна акрэсліў Д. Бугаёў: «Ва ўсе часы, калі грамадская атмасфера давала нейкія магчымасці для развіцця самой літаратуры і крытыкі, гэтыя магчымасці, як правіла, выкарыстоўваліся».

● Душу ўстрывожыла раздолле,
адкрыўся сэрцу небакрай...
Давай надыхаемся ўволю
вясной, памаладзелы край!

І з гэтым прагным і адзіным
дыханнем прыйдзе адкрыццё:
у кожным лісціку — радзіма,
у кожнай кропельцы — жыццё.

● І ў гэтым веснім акіяне
нарэшце мо уваскрасну:
у кожным воблачку — дыханне,
у кожным вобліку — душу.

● Баюся,
што многае сёння губляю:
маўчу найчасцей,
найрадзей размаўляю.

Баюся,
што многае сёння губляю:
за дзень аддаю —
што за два набываю.

● Баюся,
што многае сёння губляю:
мне б жыць-не тужыць,
а я — часу не маю!

● Я луг зялёны ў сэрца не ўмясціў,
а марыў умясціць усю планету!
Хіба змагу адсюль куды пайсці,
не прычакаўшы будучага лета?

● Перажыву абрыдлую імжу,
і маразы, і белую завею...
І не пераступлю жыцця мяжу,
пакуль не ўбачу:
луг мой зялее...

Жыццё

● Дакучлівае сонца на спіне
і мулка сцяжына пад нагамі...
І гэты рух канцаецца не намі
і пачынаецца не намі. Не!

● Спыніцца —
значыць, у кругазварот,
не выйшаўшы з яго
ізноўку трапіць,
і траціць сілы,
дух высокі траціць
на ўсё, што ёсць
Жыццё,
Зямля,

Народ.

● Патрабуюцца, патрабуюцца
рукастыя,
што не турбуюцца —
робаты
без вачэй і губ —
вось вам пэндзі
заводскіх труб,
малюйце з баваўняных хмар
ядавіта-пярэстых пачвар...
«Патрабуюцца... Патрабуюцца...» —
аб'явы на кожнай будцы.
Сярод тысяч
ніводнай, хоць дробненькай
(хоць ты ўзвыі ад шаленства!):
«Патрабуюцца
майстар па воблаках,
каб былі з чысцінёй маленства...»

З А УСЮ РАНІЦУ — з подсявту да прыпёку — Аляксей падбіў толькі дзюво качак. Настраліўся да звону ў вушах, а пацэліў усяго двойчы. Другую качку збіў, можна сказаць, па дарозе дахаты, ледзь не апошнім патронам. Наездзіўся, настраліўся, а ўжо напляваўся — нават сліны ў роце не засталася. Ды што ты будзеш рабіць, калі тыя качкі то задалёка, то завысока, адна шлёпнулася ў ваду якраз пасярод азярца, без сабакі не дастанеш. А самому раздзявацца і лезці ў халодную жнівеньскую ваду — толькі людзей смяшыць. Вось і пляваўся наўздагон качкам, махаў кулаком, смяўся і ледзь не плакаў. Затое дахаты ехаў спустошаны, галава, як гарбуз без семак, стукні па ёй — загудзіць.

«Ніва» звывкла скакала на купінах і калдобінах, перапаўзала з адной палявой дарогі на другую, дзе проста імчалі ўскрай поля, і галоўкі высокіх траваў стукалі па ветравым шкле, абсыпалі машыну пераспелым насеннем. Казытала ў носе, слязіліся вочы, зацякала выцягнутая шыя. Хацелася хутчэй выбіцца на добрую дарогу, нага ціснула на педаль газу, — і машына ледзь не ўскочыла ў вялізную яміну, якая разлягалася пасярод поля з мінулага лета. Так, якраз у гэтым месцы год назад успучыў зямлю магутны выбух. Адзін з вайсковых самалётаў, якія часта праносіліся над іхняй вёскай, не выйшаў з нейкага свайго піке і трэснуўся аб зямлю. Расказвалі, што рухавік улез у яе на некалькі метраў, як іголка ў масла. Згарэў фюзеляж, пілота і следу не знайшлі, а рухавік, камік расплясканага металу, дасталі.

Яміна зеўрала сярод поля вялікая, яшчэ не зарослая травой, і глядзець на яе было вусцішна. Магіла, а не яміна.

Аляксей павольна аб'ехаў яе — і паімчаў паўз малады лясак, які нека ацалеў між трох шырокіх палёў іхняга калгаса. Звычайна Аляксей спыняўся тут — машына залятала на груд, прабівала рэдкую сцяну кустоў, рэзка спынялася на паліне. Гэта быў салаўіны лясак. У маі, калі пад лагодным, яшчэ не надта пякучым сонцам разгортвалася, развіталася маладое зяленіва дрэў і траваў, сюды падбіваліся салаўі з усяе аколліцы. Відаць, іх найбольш вабілі якраз вербалозы з чаромхамі, што густа атачалі бярозавы гаёк. Запівталі чаромха, і адзін перад адным заходзіліся нябачныя салісты. У якую-небудзь з майскіх начэй Аляксей браў ватоўку, кавалак хлеба з салама, каб было чым раніць перакусіць, і начаваў тут у машыне. Салаўіны аркестр граў без перадыху, і Аляксей распазнаваў у ім асобных маэстра, якім лягчэй было памерці, чым наступіць. Яны і не наступалі, шчодро раскідваліся жывымі гукамі, і расквечвалася начная цемра, цяплела. Аляксей убіраў, усмоктаў яе не толькі вачыма, вушамі, вуснамі, але і скурай. Раскывалася чорная глыбіня неба, і мігатлівае, зменлівае святло каляровых зорак паколвала чалавек, працінала. Зямля падавалася насустрэч небу, зацягвалася ў магутны вір сусвету, і чалавек кружыў разам з ёй, кружыў дзесьці побач з зоркамі...

Аднак у жніўні ні салаўёў, ні чаромхавай квецні, ні лагоднай мяккасці сонца. Горача ў жніўні, у роце суха, галава, як барабан. «Да вады трэба падскочыць», — здагадаўся Аляксей. Сапраўды, там і перакусіць можна. Жонка заўсёды сварылася, калі ён вяртаўся з некрутаным пакупкам, у якім сала, хлеб, цыбуля, соль. На паляванні ён забываўся пра ежу, успамінаў пра яе толькі каля хаты.

Вялікае штучнае возера, па мясцовому БАМ, было зусім побач. «Ніва» з натугаю ўспаўзла на круты насып — Аляксей нібы ўпершыню адчуў тую крытычную кропку на грэбні стромы, калі машына альбо дагары коламі, альбо ўсё ж умацуецца на версе, і заўсёды ўсё заканчвалася шчасліва, — і лёгка паліцела па асфальце. Гэты БАМ заблішчаў вялізным вадзяным люстрам усяго пяць гадоў назад, але мясцовы люд ужо і не верыць, што яго магло не быць. Назва БАМ узнікла адразу, як толькі пачалі ўзводзіць бетонныя берагі. Нейкім днём прыгналі сюды шмат тэхнікі, выцерабілі хмызнякі і падлесак, пракапалі доўгія, аж да Дняпра, каналы, накацілі роўную, гладкую, раней тут такой і не было, дарогу, і людзі пачалі перадаваць па вёсках, што гэта бу-

дуюць БАМ, наш БАМ, свойскі. Пайшла па каналах дніпроўская вада, возера напоўнілася, зайграла пад сонцам, і з вёсак, спачатку нясмела, па адным, а потым як не ўсе разам пацягнуліся людзі. Вада — яна і ёсць вада, каля яе нават думаецца крыху не так, як у лесе ці ў полі. А тут яшчэ завялася рыба, залаты карась, ды ў такой колькасці, што рыбакі-небаракі зусім згубілі галаву. Пра іх і так гавораць: хто вудзіць, той гаспадаром не будзець. Зараз жа не толькі дзядзькі і хлопцы абляпілі возера, як мухі каровіную ляпёху, але і цёткі махалі нехлямяжнымі вудамі, цягалі плотак і карасёў. А ў маі, калі рыба ішла на нераст, між рыбалоўамі было не ўшчаміцца, хіба што стаўшы ці сеўшы бокам да вады. Свістала жылка, трашчалі катушкі, плёхалі грузілы, чапляліся за суседзяў кручкі — і ўсюды варушыліся ў сетках і садках карасі, лупілі на людзей круглыя ачмурэлыя вочы, дыхалі шчэ-

— А ты што, з палявання? — паклаў спінінг Пятро, апаласнуў рукі, выцер іх аб штаны. — Як ты зараз са Станкевічам, адпускае пастраліць?

— Я ў яго не пытаюся, — буркнуў Аляксей, разгортваючы пакунак.

Сваркі старшыні калгаса Станкевіча і агранома Яроменкі абрыдлі ўжо не толькі ім самім, але і людзям. Жывуць, як кошка з сабакам. Апошні тыдзень, праўда, зацішша, васьм Аляксей і выбраўся на балота. Са жнівом збольшага ўправіліся, дажджоў вялікіх не было, так што можна было ўзяць адгул, перадыхнуць. Але гаварыць пра Станкевіча, пра сябе, пакрыўджанага, пра тоны непрасушанага збожжа на току не хацелася. Не той дзень сёння, ды і не той чалавек, каб гаварыць пра набалелае.

Аляксей расклаў вяндрліну, цыбулю, хлеб, соль на газеце, кінуў Пятру — давай. Пацягнуўся за хлебам — і раптам знерухомеў.

Алесь КАЖАДУБ

Ляццяць качкі

А П А В Я Д А Н Н Е

лепамі, плямкалі тоўстымі губамі, зрэдку ляпалі хвастамі.

Аляксей аднойчы заскочыў сюды якраз у маі — і жахнуўся. Убачыў суседа, калгаснага заатэхніка, спусціўся з насыпу да яго, стаў за спінай. Той адно бліснуў запалым вокам, матнуў галавой, але адарвацца ад спінінга не здолеў. «Бярэцца?» — спытаў Аляксей — і сам жа зразумеў недарэчнасць пытання. Сусед затрашчаў катушчай, ліхаманкава закруціў, павёў спінінгам, зачэпіўшы Аляксея — і на бетон вывернуўся з вады, загнуўшы чапалю хвост, вялікі карась, закалаціўся, высокая падскокваючы. «Малайчына, — пахваліў Аляксей, з намаганнем падымаючы поўную сетку, — кілаграмаў дзесьці, не меней». — «Парсюкоў ужо рыбаў кармлю, — не падымаючы галавы, сказаў сусед, — увесь адпачынак тут сяджу, няма калі дахаты заскочыць».

Аляксей рыбакоў быў ніякі, за ўсё жыццё мо пару разоў лезіў па канавах з брадніком, не пазайздросціў і зараз, адно падзівіўся: «І ўсім жа рыбы хапае! А вас тут не менш тысячы». — «Ты на возера зірні, — параў сусед, — такога ні на Дняпры, ні на Сажы не ўбачыш».

Цяпер на возеры было пуставата — усё ж не май, а жнівень. Плёхала невялічкая хваля, пацяпелую ваду, загушчэную, свінцовую, ужо восеньскую, не прабівала сонца, зайчыкі слізгалі па ёй, сляпілі вочы, кігкілі па-над берагам кнігаўкі, адале парывалі над захаладалай роўнядзю чайнікі, і Аляксей з хрустам пацягнуўся, выпрастаўся, пацху пайшоў краем вады, крыху і заступаючы ў яе. І раптам убачыў Пятра Куліка, таго самага суседа-заатэхніка, з якім сустраўся тут у маі.

— У цябе, брат, і выхадных не бывае, — засмяяўся Аляксей, падыходзячы. — З мая сядзіш?

— Ды во на пару гадзін падскочыў, — ніякавата затупаў Пятро, — але цяпер кепска бярэцца. Вецер памяняўся.

— Ну-ну, — згадзіўся Аляксей, уладкоўваючыся на ватоўцы. — Мо перакусім? Табе з гэтай рыбай, відаць, і паабедца няма калі. Давай, у мяне ўжо даўно кішкі марш іграюць.

— Гаварыў жа, каб не чапала гэтую газету! — паскардзіўся невядома каму, углядаючыся ў радкі.

— А што такое? — таксама скасавурыўся на газету Пятро, адразаючы вяндрліну. — Выйгрышная табліца.

— Якая табліца!.. Карты радыяцыйнага забруджвання. Гэта ж якраз той нумар, у якім былі карты надрукаваныя. Спецыяльна хаваў газету, каб не знайшлі — і вось жонка сала загарнула. Ніякага розуму ў бабы...

— На халеру табе гэтая карта? — не зразумеў Пятро. — Усё адно ніхто не скажа, ёсць у нас радыяцыя ці няма.

— Дакумент.

— Не памром, пражывём гадоў пяць-дзесяць, вось табе сапраўдны будзе дакумент. А з гэтых картаў не зразумееш нічога.

Зрэшты, Пятро гаварыў праўду. На ўсіх картах іхні раён, суседні з Хойніцкім і Брагінскім, паказаны як абсалютна чысты. А ў той год, як выбухнула Чарнобыльская станцыя, у Аляксея доўга не прымалі збожжа — бруднае. На току высіліся вялізныя гурты, яшчэ большыя, чым зараз, і ніхто не ведаў, што з гэтым збожжам рабіць. Прыезджалі нейкія людзі, спецыялісты, замервалі збожжа сваёй апаратурай, шапталіся між сабой, пераміргваліся, ненадоўга зачыняліся ў кабінце старшыні, і не заўсёды з ім разам, пасля знікалі. Было ясна, што збожжа бруднае, заражанае тымі радыенуклідамі, пра якія раптам даведаўся і вясковы люд, аднак наколькі ўсё небяспечна, ніхто не ведаў. А потым і збожжа прынялі. «На спірт пойдзе, — гаварылі людзі. — З хлеба харошы спірт выйдзе, найлепшы». Аднак жа ніхто і на свае вочы не бачыў, што іхняе збожжа папраўдзе пайшло ў перагонку. Прынялі — і ладна. У Аляксея як гара з плячэй. Гідка на душы, калі твой хлеб нічога не варты, ляжыць перад вачыма, мокне, дзе і прарастае, бо ніхто за яго не бярэцца, не падыходзіць. Гэта ўжо і не хлеб, а так, непатрэбчына, нават свінням не аддасі, раптам атруцяцца? А звелі з вачэй — і палягчэ-

Чаму?

Чаму на месцы, дзе трэба жыць, расце трава; чаму мудрэй за ўсіх нас разам далёка не мудрая галава?

Чаму ссякаем вышэзныя дрэвы, каб пасадзіць дубцы; чаму высвятляем: гэта быў геній, як таму капчы?

Чаму ў лабірынт шлях прамы закручваем, каб нагадаў турму? Я стаў дарослым і мне надакучыла пытанне дзіцячае: «Чаму?.. Чаму?..»

Зонныя музыкі

Зноў зайгралі ў зялёныя скрыпкі музыканты да поту на лбе, і разгойдае сонныя шыбкі сонца на гулкай трубе.

Выбягайце ж усе на падворкі, каб вясельная чара пайшла... Хлапчухі, час паскочвацца з горкі пад раскацісты клёкат бусла.

Толькі дзе вы, малодкі і дзевы, чарнавусяя палешукі? Па дварах бадыліны, як дрэвы, а па хатах адны скарэзнікі...

Ах, як граюць нямыя музыкі у зялёныя скрыпкі вясны! Не саромейся, край без'языкі, скамянелых слязінак сасны...

Іх ніхто ў гэты поўдзень вясновы не заўважыць у свежай траве, бо асфальт на стагоддзі вясковы чорнай стужкаю на рукаве...

Чорныя кветкі

На спрадвечнай маёй церпялівай зямлі не знаю, ці ўгледзелі Вы, як чорныя ландышы ўпершыню зацвілі ў ценю зламанай царквы.

Пазней яны са здзіцелых прысад выходзілі на шлях, па якім «кулакоў» кулакамі з хат навег выганялі ў лапцях.

На шумным нядаўна Палесці маім, бяды уранавай сведкі,

растуць у рудым незямным гаі чорныя, чорныя кветкі...

Могуць здацца яны Вам за снег бялей (як і многае ў кругавярці), могуць вабіць сваёй чысцінёй, але Вы ў белы іх колер не верце...

Лёгка пакінуў я восень, што пахла кастрыцаю, дзяўчыну залатакосую пад вярбою ніцаю,

сяброў і бацькоўскі дом, — хоць так шчымепа, — я быў тады юнаком і я кінуў смела.

І толькі пасля спасціг: усё, што аддзелена часам, яшчэ ніколі ў жыцці не збіралася разам.

ла людзям, можна ўсміхнуцца. Без хлеба назалююць на душу чуткі: малако есці нельга, ягады нельга, да яблыка тансама не цягнуцца рука. Грыба ўзяў у сасняку за вёскай, ды не аднаго, паўтара дзсятка тоўсценных, моцных, з шакаладным пылком на шапачках дабрачковай, — і на патэльні не кінуў. Засушыў. Атрыты нідзе не было відаць—і яна была ўсюды, а галоўнае, абселася ў людскіх галовах, паспрабуў адтуль выбіць. На дарогах мылі вадой машыны, па тэлевізары паказвалі, як абмывалі хаты і хлявы, нават зямлю некуды вывозілі самазваламі, а вось што з галавой зробіш?

Да Аляксея на другі год пасля аварыі заехаў дваюрадны брат з Мінска. Аляксея паказаў яму БАМ, свой салаўіны лясок, накарміў вясковымі прысмакамі, каўбасамі з кумпяком, ну і да кумпяка было, як без гэтага. А ў садзе пачаставаў свойскім яблыкам, сабе сарваў і даў аднаго брату. Яблыкі ўжо наліліся сокам і пахам. Пырскалі на зубы. Брат разгублена круціў вялікі яблык у руках, не ведаў, што з ім рабіць, куды запхнуць, куды кінуць. Няёмка было і Аляксею, і брату, жонка таксама хавала вочы, яна ўсё бацьчыла.

Нават яблыкам не пачастуеш брата, куды ўжо далей?!

І вось праз тры гады пасля аварыі выйшаў дазвол надрукаваць карту радыяцыйнага забруджвання Беларусі. Як той казаў, і трох гадоў не прайшло, як галоснасць і дэмакратыя запанавалі ў друку, так ляснулі па бюракратыі, ажно пошчак пайшоў. Аляксея глянуў на карту—і пачухаў патыліцу, паківаў галавой. Канечне, іхні раён быў чысты, чысцей не бывае, а вось суседнія Брагін і Хойнікі, нават Нароўля ўсе спрэс у значках. І тлумачэнне: там, дзе значкі, патрэбны часовыя альбо пастаянны кантроль. Вялікі клопат аб чалавеку можна было ўбачыць на тых картах. Вось тут моцна забруджана, там не вельмі, у гэтых мясцінах амаль зусім чыста, а ў іхнім раёне радыяцыі не было і знаку.

— Чаму гэта ў нас усё чыста? — здзівілася жонка, паглядзеўшы тую карту. — Каб мы не жылі тут, дык і паверылі б, што няма радыяцыі. Відаць, прыснілася нам тое збожжа. Маці вунь павезла ў горад на базар журавіны, ледзьве рукі не абарвала тым кошам, пракляла ўсё на свеце. А ёй на базары і кажуць: «Дзе ягады збіралі, туды і вязіце. А ў горадзе выкідаць нельга». Паўносныя кош ягад. Так і паехала назад, плачучы. За хлевам закапалі.

— Якая можа быць радыяцыя, калі ў нашым раёне некалькі пасёлкаў для высяленцаў пабудавалі... — разлава на адкінуў газету Аляксея. — Людзі і так не хочуць там жыць, на свае котлішчы рвуцца, а з радыяцыяй зусім... З агню ды ў полымя.

Але газету з картамі ён усё ж не парваў, вывучаў яе мо з месяца. А пасля згадзіўся — усё правільна на тых картах намалевана. Правільна ў тым сэнсе, што ні іхні раён, ні сам Гомель атручанымі быць не маглі. Якраз побач з Гомелем правялі граніцу забруджанай зоны, ну і да іхняга горада яна не даляла. Не далі ёй дапыць. У Гомелі паўміліёна жыхароў, ды ў іхнім горадзе тысяч сто. А колькі яшчэ ў вёсках... Калі б сюды радыяцыя — не адзін мільён людзей правяраць ды высяляць трэба. Некаторыя і ўцякаць бы нінуліся, штурмавалі б вакзалы, як у Кіеве. Дапусціць гэта было нельга — і не дапусцілі. Акуратна ўсё зроблена. І правільна.

Ён ужо зусім быў супакоўся, хацеў схаваць газету ў шэфляду стала, аднак Валька, дачка-сямікласніца, узнялася пераносіць на вялікую карту Беларусі, якая вісела на сцяне, усе плямы забруджанаці, ад малых да вялікіх. Захацелася — хай малюе. А нейкім днём Аляксея спыніўся каля карты, прысвіснуў. Плямы былі не толькі ў Брагіне, Хойніках і Нароўлі, яны распаўзаліся амаль па ўсёй Гомельскай і Магілёўскай абласцях. Добруш, Ветка, Чачэрск, Карма, Слаўгарад, Чэрыкаў, Быхаў... На апошнім горадзе, Быхаве, была зусім невялікая плямка, аднак якраз яе ён і спалохаўся. У той самы чарнобыльскі год, калі меншую Вальку на лета адправілі ў санаторый пад Слуцк, ён адвёз жонку і старэйшую дачку Галю да радні ў Быхаў. Тры тыдні сядзелі на дзядзькавай шый, самі нудзіліся і назалілі людзям. Схаваліся, ліха яго матары. Н-да, лепшае

месца, канечне, цяжка было знайсці... Гэта вось пра такіх, як ён, кажуць: свет вялікі, ды дзецца няма дзе. Што ты будзеш рабіць... Добра, хоць Ніна быццам і не заўважыла той плямы на Быхаве. Праўда, іхнюю сям'ю ўжо цяжка чым-небудзь настрашыць, абвыкліся.

Але як жа гэта жонка не паглядзела, у што загортвала сала з хлемам? А можа — наўмысна? Аляксея зірнуў на Куліка. Той абыйкава жаваў, адварнуўшыся ад газеты, цікаваў за нацягнутай жылкай, што як бы рэзала ваду.

— Як ты думаеш, — спытаў Аляксея, — карася гэты мо з радыяцыі так развёўся?

— Што? — няўцямна залыпаў вачыма Пятро. — З радыяцыі?.. Ды не, возера прыдатнае. Вада добра праграецца, ніякіх брудных сцянаў, нават з поля не зацякае. Чыстае возера. І браганьераў уначы ганяюць. Калі нічога не здарыцца, яшчэ паловім рыбі.

А можа, сапраўды не варта тлуміць сабе галаву? Лаві васьмь рыбу, пастрэльвай качак, у грыбы хадзі, нават збірай журавіны. Не трэба толькі тых журавіны вазіць на базар, каб настрой не псаваць, а проста збірай ды еш. Квашаная капуста без журавін — зусім не тое. І боршч без грыбоў не боршч. Жыві, чалавеча, пакуль жывецца, не бры ў голаў нічога лішняга. Два жыцці ўсё роўна не пражывеш.

Далёка разлягаўся азёрны абсяг, на процілеглым беразе закінуўся ў шызу хустка-апінку лес, не разглядзець у ім асобных ялін, бяроз ці сосен. Вялікае возера наліў вадою чалавек. Але і тут ён не ўсё разлічыў. За дамбаю на палях пачала выцскацца вада. А палі гэтыя ці не самыя лепшыя ў калгасе. І з кожным годам вады ўсё болей. Нікому не ў знак, што лезе балота, смокча, глытае ўрадліваю зямлю. Дзе з гэтым балотам ваююць, як з лютым ворагам, сушаць, не разбіраючыся, патрэбна зямлі і людзям гэтае асушэнне, ці не, а тут як вочы засляпіла. Ды і адгаворка ёсць: вадасховішча зроблена ў стратэгічных мэтах. А што гэта за мэты, тутэйшым людзям ведаць неабавязкова. Мэты — і пагадоў. Радуіся, чалавек, што рыбку лавіць можаш.

— От мы і радуемся, — сказаў Аляксея, — рыбы тут пакуль што багата.

— Го, рыбу нам лавіць не пералавіць, — пацвердзіў Пятро. — Я васьмь пра што думаю. Колькі гадоў жыцця ты сабе даеш?

— Як гэта? — не зразумеў Аляксея.

— Ну васьмь нам з табой пад пяцьдзесят, мне крыху болей, табе паменей, але пад пяцьдзесят, — пачаў для яснаці паказваць на пальцах Пятро. — Я сабе даю яшчэ пятнаццаць, максімум дваццаць. У нас ужо ў адкрытую пішуць, што жыццё нядоўгае, а я і без іхняй пісаніны знаю, што доўга не пражыву. Так?

— Так, — згадзіўся Аляксея.

— Цяпер гэтая радыяцыя... Апошнім годам ва ўсіх бралі кроў на аналізы, дык кажуць, што кроў кепская, асабліва ў дзяцей. Я сабе яшчэ пяць гадоў сідваю. Колькі застаецца?

— Бухгалтар, — павёў доўгім, як у грака, носам Аляксея. — Ніхто не ведае, колькі пражыве.

— Кіны! — адмахнуўся Пятро. — Не хочам ведаць — гэта другое дзела. А дзе-та там у душы здагадваемся. Значыць, застаецца дзясць, сама болей пятнаццаць гадоў, калі разам з наследственнасцю... Ну і як мы іх пражываць будам?

— Дзеці не дадуць задумацца, — усміхнуўся Аляксея. — Адна дачка пойдзе замуж, другая... яшчэ ў ўзрадуецца, што жыць нядоўга.

— Ты не круці, не круці! — падскочыў сусед. — Дочкі без цябе мужыкоў знойдуць. А васьмь ты сам, так сказаць, сам лічна што думаеш?

— І думаць не хачу, — адварнуўся да возера Аляксея. — Хата стаіць недабудаваная, што называецца, ні самому глянуць, ні людзям паказаць... Каму яна цяпер патрэбна, каб і захацеў прадаць?

— Вось іменная! — пераможна глядзеў на яго заатэхнік. — Я рашыў на возеры сядзець. Гары яно гарам з іхняй радыяцыяй і аналізамі. Ехаць мне няма куды, ды і позна перайначваць жыццё, гэта ж не проста ўзяць ды пераехаць у суседнюю вёску. Нанова пачынаць трэба. Не-е, думаю, на возера пайду. Тут хоць сэрца спакойнае, не цісне.

— Можа, і праўда...

А васьмь у самога Аляксея сэрца цісне, і сон нйдзе, бывае, да раніцы круціцца ў ложку. На-

збіраў увосень каліны, цяпер узвар п'е, але не надта памагае. Канечне, у жыцці прычына, у думках. Вось гэта мяняць трэба. А Пятро чыстую праўду сказаў — позна мяняць. Ён сабе возера знайшоў. А ты, таварыш аграном, кавалер, так бы мовіць, ордэна «Знак Пашаны», усяго месяца назад уручылі гэты ордэн, як аднаму з лепшых у раёне? Што ты сабе думаеш?

Кінуў у ваду некалькі каменьчыкаў, паглядзеў, як разыходзяцца кругі. Не, возерам ён не ўратаецца. І качкамі, што ляжаць у машыне, таксама. Не ведае аграном, як лячыць сваю хворобу. А гады, якія засталіся — напаследак... Дык не хочацца дажываць іх! Жыць хочацца, набом піць, як першы ў жыцці бярозавік.

Вось ягоны дзядзька ў горадзе памёр, цыроз печані. Нават дактары казалі: стан хворага рэзка пагоршыўся пасля чарнобыльскай аварыі. І сам дзядзька ніколі ў гэтым не сумняваўся. Ён мужык быў такі, што думаў, тое і гаварыў, усім. А самому сабе найперш. «Радыяцыя даканала, — крактаў ён на ложку ў апошнія дні, — ужо не выкараскацца... Хоць бы не мучыцца доўга...» Ды як з ёй не мучыцца, з вадзянкаю.

Дзядзька пражыў шэсцьдзесят гадоў з паловаю. Хіба гэта гады? Да старасці не дажыў. Пры яснай памяці памёр чалавек, у розуме, за некалькі дзён да скону дыктаваў дачцэ нумары тэлефонаў блізкіх і далёкіх сваякоў, якіх трэба паклікаць на хаўтуры. У яго была бухгалтарская памяць на лічбы, таму ніколі і не запісваў нумары ў кніжцы...

Мужчыны падняліся, Пятро кінуўся правяраць вуды, Аляксея пасунуўся да машыны.

Дахаты ён паехаў праз пасёлка, пабудаваны для высяленцаў з Брагінскага раёна. Доўгі шнурок аднолькавых, шчыльна пастаўленых хат вырас у чыстым полі, здавалася, хаты і крочылі некуды праз гэтае поле пад высокім небам. Як дрэвы на закінутым старадаўнім шляху, што выбрылі ў поле — і знерухомелі, спыненыя моцным ветрам. Хаты выдавалі неабжытымі, нават пустымі, хоць у многіх з іх і жылі людзі. Павінны былі жыць. У гэтага пасёлка і назва была, аднак Аляксея яе не памятаў. Адно слова — выселкі.

«Дзіва што людзі тут жыць не хочуць, — думаў ён, калываючыся на выбоістай, раз'езджанай трактарам і цяжкімі грузавікамі дарозе. — З роднай хаты ды ў голае поле. Хоць бы дрэўца ці якая копанка...»

Аднак ні дрэўца, ні лужыны, толькі кучы смецця пад вокнамі, бітая цэгла, шлак, жалезякі. Умеюць у нас пабудоваць. Каб не толькі чалавек — варона спалохалася, вунь адна ўцякае да зацішнага лесу. «Цікава, прызнаемся мы калі-небудзь прылюдна, што і тут была радыяцыя? Нешта не падобна...»

«Ніва» вільнула ў завулак, спынілася, ледзь не тыкнуўшыся бамперам у плот. Аляксея дастаў з багажніка стрэльбу, сумку з паляўнічым рыштункам, дзвюх качак, засунуў іх галовамі пад папругу. Збольшага абтрусіў пыл са штаноў, прыдзірліва аглядзеў сябе — ну, як фацэт? У паляўнічага павінен быць выгляд — як з малюнка. Адчыніў весніцы, а з сенцаў ужо выглядала Ніна, з-за спіны цікавала і Валька. Сустрэкаюць бацьку, усё правільна.

Ён на хату дастаў адну качку, падкінуў яе на руж: бачыце, што сёння на вячэру будзе? Але сказаць ніхто нічога не паспеў. Качка раптам страпанулася, стукнула крыламі, пырхнула з рукі — і бокам, бокам нырнула за плот, а там, з кожным узмахам крылаў набіраючы вышыню, пацягнула паўкругам над вёскаю, знікаючы ў глыбокай яснаці неба.

Аляксея так і застыў, задраўшы галаву. Ніна рагатала, выціраючы рукамі слёзы, дачка таксама адварочвала твар, уздрыгвала худзенькімі плячыма. Добра, хоць гэтая не навучылася яшчэ ў адкрытую смяяцца з бацькі.

— Халера на цябе! — нарэшце ачомаўся Аляксея, схапіўся абедзвюма рукамі за другую качку. — Чым жа я страляў у іх?!

Каб жа і табе было да каго ўцячы, чалавеча...

А качка ляцела, далёка ляцела, да сіняга мора-акіяну, да зялёнага вострава-Буяну. Гэх, ды каб падбіць тую качку, ды залатое яйка дастаць, а з яйка іголку... Мо б і ўратавалася як-небудзь, га, людцы?

Аўтар пералічвае ганарар у Беларускае аддзяленне Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна на рахунак № 707 («Дзеці Чарнобыля»).

«...Да якіх звяртаюся з павагай і любоўю»

Адной з сенсацый сучаснага міжнароднага жыцця стала, безумоўна, нядаўняя сустрэча М. С. Гарбачова з папам рымскім Янам Паўлам II. Сустрэча, якую суветная грамадзасць назвала небеспадна «гістарычнай». Дзякуючы тэлебачанню мы маглі назіраць яе, маглі выслухаць прывітальныя словы, якімі абмяняліся кіраўнік Савецкай дзяржавы і «папж» (польская форма звяртання), кіраўнік рымска-каталіцкай царквы. «У Вашай асобе, —

да народаў свету, якое прагучала пасля ўступлення на сьвятый прастол, у кастрычніку 1978 года, гучала разам з іншымі і беларуская мова. Магчыма, гэтая акалічнасць, імкненне вылучаць і нацыянальную прыналежнасць каталікаў нашай краіны, паспрыяла таму факту, што да 1000-годдзя хрышчэння Русі (Беларусі і Украіны) была створана і перададзена ў беларускую праграму радыё Ватыкана «Малітва за Беларускі Народ» (на беларускай мове.

звяртаўся Ян Павел II, — я хачу тансама вітаць народы ўсіх рэспублік Савецкага Саюза, да якіх звяртаюся з павагай і любоўю». Далей гаспадар Ватыкана нагадаў: «У мінулым годзе мы святкавалі 1000-годдзе хрышчэння Русі. Таго хрышчэння, якое пакінула вельмі глыбокі след у гісторыі народаў... Я хачу, пан Прэзідэнт, разглядаць Ваша наведанне як чудодны плод гэтага святкавання 1000-годдзя і, у той жа час, як шматлікі залог будучага».

Большую частку сваёй прамовы папа рымскі сказаў па-руску. У друку падкрэслівалася, што ён валодае рускай мовай. (Ён увогуле паліглот, ведае шэсць замежных моў). У сувязі з гэтым заўважым, што папа звяртаецца і да мовы беларускай. У яго тронным пасланні

натуральна. Сёй-той чуў і ведае гэтую малітку. Але каб лепш пазнаёміцца з яе тэкстам, мець уяўленне пра яе ідэйную скіраванасць і стыль-маўныя асаблівасці, мы рашылі перадрукаваць гэты своеасаблівы дакумент часу са штоўквартальна «Радыё Ватыкана (праграма)». Спадзяёмся, што вышпільныя атзісты не западозраць нас у рэлігійнай прапагандзе. Тым больш, што ў апошні час мы пачынаем, здаецца, прывыкаць да такіх духоўных праў, як малітва, казань, літургія (набажэнствы на мітынг-рэзвіемах, нядзельныя маральныя і духоўныя пропаведзі па ЦТ і г. д.).

Малітва за Беларускі Народ

Сусветны Валадару, Прадвечны Божа. Ты ўсё сусвет стварыў і законы для ўсяго ўстанавіў. кожнаму месца і мэта назначыў, а людзкі род так бясконца палюбіў, што Сына Свайго Адзінароднага паслаў на зямлю, каб усе слухаючы яго навуку ды ідучы яго сьледам, увайшлі ў Тваё Нябеснае Валадарства. Мы дзеці Беларускага Народу, як маглі слухалі Тваіх загадаў, але з слабасці чалавечай часта падалі і зневажалі Цябе сваімі грахамі. Цяпер молім Цябе шчыра: даруй нам нашы грэшныя правіны, нашу нядбайлівасць у адносінах да сябе самых і да іншых; даруй таксама тым, хто нас крыўдзіў і зневажаў. Молім Цябе шчыра, барані нас ад крыўды варожаў, і дай нам ды порагам нашым шчодрою Твае рукою, духа спраўднае хрысціянскае любові. Дай нам еднасць у веры, згоду ў сямейным і грамадзкім ды палітычным жыцці. Загаі нашы асабістыя і ўсенародныя раны душы, якія мы самі сабе спрычынілі. У нашым штодзённым жыцці, ў змаганнях і спакусах, асвятлі наш разум Тваім евангельскім святлом, каб мы, захоўваючы Твае прыказанні, перамаглі ўсе цяжкасці і цяперныя, ды заўсёды Цябе блаславілі. Пашлі Беларускаму Народу святых і вялікіх слугаў сваіх, якія праведным, чэсным і мудрым жыццём і дзейнасцю вялі б Народ да лепшае долі. Дай нам сьвятое духавенства. Блаславі нашы сем'і, каб у кожнай з іх дбалы бацька і ахвярныя маці, злучаныя шчыраю сьвятою любоўю, выхоўвалі Табе на славу. Бацькаўшчыне на карысць сваіх дзетак. Асабліваю ласку дай нашай моладзі, каб яна атрымала глыбокае хрысціянскае ўзгадаванне, і ўзрасла на карысных сыноў і дачок свайго народу.

Блаславі таксама нашы дачасныя дастаткі, ня дай гінуць марна тым талентам, якія Ты ссылаеш у наш народ, але дай ім свабодна развіцца і закрасаваць Табе на славу, а ўсяму людству на карысць. Блаславі працам сялянства на ралыі, працоўным у фабрыках, вучоным ува ўсіх галінах навукі, мастацтва і тэхнікі, каб за іх помаччу Беларускі Народ мог разумна і прыгожа жыць ды развівацца.

Цябе, Найсвятая Багародзіца і наша нябесная Маці, просім: прычыніся за нас; а Ты святая Эўфрасія Полацкая — патронка Беларусі — ды ўсе сьвятаты заступнікі Беларускага Народу, апякуйцеся намі, каб мы сталіся народам сьвятым, выконваючым Волю Божую і сваё пасланніцтва, каб прычыніліся да агульнага добра тут на зямлі, а ў будучым жыцці атрымалі вечнае шчасце, і Табе прадвечнаму Валадару, прыносілі славу, чысьць і паклон на векі вечныя. Амін.

НАДАКУЧЫЛА, відаць, кампазітарам нерухомае жыццё ў іх «саюзе непарушным». І на гэты раз паспрабавалі яны нешта ў сваім жыцці зрушыць: хто — рэацыянальнай прапановай з трыбуны, хто — эмацыянальным заклікам да з'езда, а хто і выклікам яму. Праўда, зусім недарэчным выклікам — накіштал, выбачайце, аплывухі сабе ж самому. Бо як жа яшчэ трактаваць такую акалічнасць: кампазітары абвясцілі чарговую з'езд, наважыліся перадусім прыняць абноўлены статут, па сутнасці, першы самастойны статут беларускага кампазітарскага саюза, а кворуму пры галасаванні гэтага асноватворнага дакумента на першым з'ездзе ўскілі пасаджэнні не сабралі. Давялося склікаць пазачлававае пасяджэнне...

шчанка, Т. Дубкова, Б. Смольскі, Л. Сцяпура) праводзілі ў Гомелі, Гродне і Брэсце выязныя пасяджэнні за «круглым сталом», прысвечаныя аналізу музычнага жыцця і эстэтычнага выхавання ў абласных і раённых цэнтрах.

Колькі слоў пра работу кіраўніцтва. Прыём у саюз і абмеркаванне драграм пленумаў і фестывалю, выдавецкія справы і вылучэнне кандыдатур на атрыманне прэміі і ганаровых званняў, пытанні творчага жыцця і гаспадарчай дзейнасці — цяжка, гаварыў І. Лучанок, пералічыў усе тыя праблемы, якімі даводзілася займацца праўленню за мінулыя гады. Новай тэндэнцыяй у працы праўлення, якая адлюстроўвае дух часу, зрабілася галоснасць і адкрытасць пасяджэнняў, куды мелі права прыйсці ўсе члены СК.

Цяпер — пра творчасць.

музычнай культуры. А гэтага патрабуе час.

Члены СК удзельнічаюць у традыцыйных Тэднях музыкі для дзяцей і юнацтва, у сустрэчах з працоўнымі рэспублікі. Музычныя лекторы ў вясковых школах вядзе В. Сізіо, у дзіцячай бібліятэцы імя Я. Маўра — Н. Сцяпанавіч; у мінскім дзедоме № 2 наладжваюць лекцыі — канцэрты Э. Тыманд і Г. Гарэлава.

Пры ўсім значэнні асобных мерапрыемстваў нельга забывацца пра галоўнае — пра стварэнне цэласнай сістэмы прапаганды беларускай музыкі, з далучэннем радыё, тэлебачання, канцэртных арганізацый рэспублікі. На сённяшні дзень такая комплексная праграма — і мы вымушаны гэта канстатаваць, падкрэсліў І. Лучанок, — адсутнічае. Але яна мусіць з'явіцца — і, думаецца, у сценах самога СК, пры арганізацыі Інфармцэнтра ў рамках саюза. Пакуль жа ў нашым агульным доме ўспываюць нулаўныя размовы, спрэчкі, крычаць амбіцыі, а вось музыка ў сценах СК ужо гучыць

ДЫК ШТО Ж ДАЛЕЙ?

Саюз кампазітараў Беларусі ў лютэрку свайго X з'езда

Можна, многія не пайшлі, каб выказаць такім чынам волю да самаліквідацыі саюза? Дзе там! Паспрабавалі б вы загаварыць пра тое, што зафармалізаваная суполка не патрэбна кампазітарам, што яе варта распустыць на ўсе чатыры бакі, і ніхай кожны ладзіць свае адносіны з наваколлем як можа, — вас тут жа запэўнілі б, што саюз патрэбны ўсім. Патрэбны як месца ў чарзе на жыццёвыя даброты і прывілеі.

«Які ў нас саюз? Сабес... Кватэры, машыны, пуцёўкі, званні, пенсіі», — па-старэчы раўнадушна тлумачыць кампазітары, хоць многім з іх да пенсіі далекавата. Рана, і не без прыкладу сталейшых калег, спасцігнуўшы гэтую «жыццёвую мудрасць», яны мала вераць у тое, што саюз мог бы прывабліваць як месца прафесійных, творчых, духоўных, проста чалавечых зносін...

Не чакайце, мае чытачы, што пасля такіх суб'ектыўна-невясёлых уступных акордаў пярэ вашага карэспандэнта выдасць аб'ектыўна — мажорны пасаж. Набярыцеся цярыліваці, каб пачытаць вытрымкі з прамоў, якія гучалі ў зале пасяджэнняў, і, думаю, вам няцяжка будзе разабрацца, ці адпавядае мінорная танальнасць гэтых нататак аб'ектыўнай атмасферы на з'ездзе.

Для пачатку — пераказ справядкавага даклада праўлення СК, з якім выступіў яго старшыня І. Лучанок.

Ва ўсіх сферах нашага жыцця, гаварыў ён, сёння ідзе перабудова. Неабходна яна і ў нашым творчым саюзе — неабходная, як паветра. Рэальнасць такая, што аўтарытэт СК, і раней не надта высокі, працягвае падаць. Як бы ні было горка пра гэта казаць, але гэта факт, які неабходна прызнаць. І ў ім — адлюстраванне агульнага духоўнага крызісу грамадства, падзенне прэстыжу творчых прафесій і культуры ў цэлым.

Аглядаючы вынікі працы СК за 5 гадоў, прамоўца адзначаў, што ў цэнтры яе былі найперш пытанні творчасці і прапаганды беларускай музыкі. За справядкавы перыяд праведзена чатыры пленумы праўлення, адбыліся супольныя пленумы з іншымі творчымі саюзамі рэспублікі і з Музычным таварыствам БССР, а таксама гутаркі за «круглым сталом» з прадстаўнікамі часопіса «Савецкая музыка». Праведзены шэраг навукова-практычных і навукова-тэарэтычных канферэнцый па актуальных праблемах беларускай музыкі. Трывалая традыцыя і зрабілася творчым дыскусіяй пасля канцэртаў фестывалю «Мінская вясна». Прадстаўнікі імісіі музычнааўста (Г. Глу-

Прамоўца зазначыў, што ўмацоўваюцца міжнародныя сувязі беларускай музыкі. У розных краінах выконваліся творы А. Багатырова, Ю. Семянякі, Я. Глебава, Д. Смольскага, П. Альхімовіча, А. Залётнева, Г. Вагнера, В. Дарохіна, А. Мдзівані, В. Кузняцова, У. Солтана, Л. Захлеўнага, Р. Суруса; на Кубе рыхтуецца пастаноўка балета С. Картэса «Апошні з інкаў». Развіваюцца і кантакты з зарубажнымі калегамі, прынамсі, за гэтыя гады адбыліся чатыры сустрэчы з польскімі кампазітарамі.

Набывае прызнанне беларуская музыка і на ўсесаюзным узроўні. Музычная камедыя Я. Глебава «Мільянерка» па-стаўлена ў Маскве, Кемераве і Ташкенце. Ажыццёлена ўжо трэцяя пастаноўка оперы С. Картэса «Матухна Кураж» (пасля Каўнаса і Кішынёва — у Якуцку). Творы Р. Суруса «Судны час» і «Несцерка» ставіліся, адпаведна, у Ленінградзе і Смаленску. У Ленінградзе, Ульянаўску, Горкім, Адэсе выконваўся шэраг твораў В. Капыцько. У Маскве гучалі сімфанічныя опусы А. Мдзівані, В. Кузняцова, А. Елісеева, У. Дарохіна, С. Картэса, шматлікія камерныя творы. Ладзіліся абменныя канцэрты, беларуская музыка гучала ў рэспубліках Прыбалтыкі і Закаўказзя, на Украіне, ў Казахстане, Кіргізіі, Узбекістане, у гарадах Расійскай Федэрацыі. Асобныя творы набылі гасцёрную папулярнасць: Трэцяя сімфонія Д. Смольскага за адзін толькі год гучала ў Сочы, Тбілісі, Кутаісі, Ерване, Сумгаіце, Баку; у розных гарадах выконваліся Канцэрта г-са № 2 П. Альхімовіча, п'еса для народнага аркестра «Жалейка» В. Кузняцова, кларнетава, цымбальнай і скрыпачнай канцэрты Г. Вагнера.

Аднак музыка беларускіх кампазітараў мала гучыць у нашай краіне па лініі СК СССР і Цэнтрмузінформа. Ім не да нас. У гэтым выўлечца непавага СК СССР да культуры цэлай рэспублікі. Не знайшлася месца для твораў беларускіх кампазітараў і ў праграмах міжнародных фестывалю, праведзеных у Маскве і Ленінградзе. Хоць мы і ведаем, што вартасныя творы ў нас ёсць, гаварыў І. Лучанок.

Затым ён адзначаў працу нашых фалькларыстаў і музыкантаў (З. Мажэйкі, Т. Шчарбановай, А. Ладыгінай, А. Ракавай), прызнаўшы, аднак, што, хоць поспехі і ёсць, агульная сітуацыя ўсё ж даволі засмучальная. Не хапае ванітка прафесійнага слова пра музыку, крытычнага асэнсавання сучаснага музычнага працэсу. Няма эстэтычных і тэарэтычных аб'яўленняў творчасці, вострых крытычных маналагаў — роздумаў пра стан

рэдка, і прычына не толькі ў працяглым рамонце памяшкання, а, думаецца, — у маральна-псіхалагічным, маральна-этычным клімаце саюза, у адасобленасці кампазітараў, у няўменні і нежаданні слухаць думку калег, у браку цікавасці да іхніх твораў.

Наступныя старонкі даклада займае ладны пералік твораў розных жанраў, напісаных беларускімі кампазітарамі за апошнія некалькі гадоў.

Падводзячы вынікі дзейнасці нашай арганізацыі за мінулае пяцігоддзе і адзначаючы ўсе станоўчае, мы мусім прызнаць, працягваю дакладчык, што надта многае ў выніках нашай працы не можа нас задаволяць. Рыхтуючыся да выступлення, ён перагледзеў стэнаграмы мінулых з'ездаў і заўважыў дзіўную рэч: тое, пра што цяпер гаворым на поўны голас, чулася ў выступленні членаў СК і раней. Наша агульная бяда і боль, што за пераможным маршам «росквіту нацыянальных культур» мы не пачулі трывожных нотак надыходзячага крызісу.

Музыка нашых дзён перажывае нялёгкае часіну. Гэта дацьчыць і музыкі Беларускай, даводзіў прамоўца. Мы не ведаем усёй музыкі сённяшняй, мы забыліся на лепшыя старонкі нашай класікі, мы адлучыліся ад сваіх каранёў, забыліся на сваю гісторыю і культуру мінулых стагоддзяў. Неабходна адраджэнне. Ідэя развіцця беларускай «мовы» для нашай музыкі заўжды была актуальнай. Мы не заклікаем да нацыянальнай абмежаванасці, мы катэгарычна супраць нацыянальнай замкнёнасці, мы за высокі агульначалавечы змест нашых твораў, ды было б проста злачыствам выракацца сваёй сакавітай роднай мовы, скарыстоўваць яе толькі для расфарбоўкі нацыянальна-бесбачных партытур.

Сёння, як ніколі раней, мы з трывогай углядаемся ў будучыню нашага саюза, гаварыў І. Лучанок. Як узяць яго аўтарытэт? Некаторыя лічаць, што саюз увогуле не патрэбны. Як даназаць важнасць творчай працы кампазітараў, яе вялікую ролю ў адраджэнні духоўнай культуры нацыі? Шляхоў тут многа. Гэта і стварэнне новых таленавітых опусаў ва ўсіх жанрах і формах, што, вядома, заўжды было галоўным. Гэта і карэнны пералом сістэмы прапаганды нашай музыкі. І больш актыўныя зносіны з народам пра стварэнне рэпертуару для шматлікіх самадзейных калектываў, якія вельмі чынаюць ад нас такіх твораў. Гэта і сур'ёзнае стаўленне да нашых праблем і патрэб з боку міністэрстваў і ведамстваў. (Далей І. Лучанок разважаў пра

Аляксандр ПЛАДУНОУ

Лёс Пэмпа

Прынятая нядаўна Вярхоўным Саветам СССР Дэкларацыя аб прызнанні незаконнымі і злачыннымі рэпрэсіўных актаў супраць народаў, якія падвергліся насильству перасяленню, успрыята з глыбокім задавальненнем не толькі сярод прадстаўнікоў рэпрэсіраваных народаў, а і ўсімі саветскімі людзьмі.

3 газет.

Мора было ў іх, хапала святла...
Сям'я маладая ў згодзе жыла.
Было іх патомства такім:
Пэмпа,
Мінівер
і Акім.

Ды раптам вялікае гора
у краі, дзе горы і мора.
Як выбух, загад быў высокі
(дзе лютасці той вытокі?).
Настаўнік і бацька

народаў усіх
іх лёс вырашаў
у адзіны міг.
Гняўліва павёў ён брывом —
і грывнуў над Крымам гром.
Зганялі людзей

з роднай зямлі.
Бяссьільны Алах —

як ні малі.
Нічога не мог тут Алах —
мацней за яго быў ГУЛАГ.
Хтось трапіў у нейкі там... стан.
Пэмпа — аж ва Узбекістан.
Выскал смяротны вісеў над

краінай.
Мерлі ў няволі мільённы
нявінных.
Голад і тыф маці згубілі.
Бацьку недзе на фронце забілі.
Голад і тыф...

І не стала Акіма.
Двое малютак

з далёкага Крыма,
Пэмпа і Мінівер, —
сіроткі зусім цяпер.
Нягоды.

Вандроўкі,
Дзеддом.
Вайна...
Пэмпа засталася зусім адна.
Ды свет не без добрых, як
кажуць, людзей.
Калі нават правіць тыран-
ліхадзей.

Пэмпа прытуліла вайскоўца
сям'я.
Дзяўчыны далі другое імя,
Жаннай назвалі...

Пэмпа-турчанка
стала Жаннаю-мінчанкай.
Стала ёй наша зямля драгой,
стала Радзімаю другой...
На вуснах усіх — перабудова.
Жанна-Пэмпа сёння гатова
птушкай злятаць у родны
свой Крым.
Ды хто яе стрэне у Крыме
тым?

Няпоўная радасць у яе —
родзічаў крэйных не ставе...

Эдуард ЗУБРЫЦКІ

Нібы рэчка, мялее мястэчка
маё.
Пад самотныя сосны кладуцца
мужчыны.
Хоць нямала прайшло ад тых
жорсткіх баёў,
Даганяюць іх кулі, асколкі

і міны.
Забірае іх смерць па адным,
па адным.
Быццам лічыць, а хто ж там
застаўся?
Над магіламі іх туманы, нібы

дым,
Што калісь над акопамі
спуджана сляўся.
Разгараецца восень што дзень,
то ярчай

Нечуваным агнём і рабінаў
і клёнаў.
Быццам холадна ім, быццам
стане цяплей
У сутонні магільным

сырым і халодным.
З кожным днём усё менш у
мястэчку мужчын,
Па адным адыходзяць у
вечнасць мужчыны.
А да тых, хто застаўся, з
далёкіх часін
Успаміны злятаюць ключом
жураўліным.

г. Верхнідзвінск.

тара прайшоў там, опера другога пастаўлена там, сімфонія трэцяга 8 разоў гучала ў такіх гарадах, дык я б дадаваў: НА-СУПЕРАК! саюзу, а не дзякуючы саюзу. Трэба было б у такіх справах усіх ж аддзяляць, якая справа робіцца саюзам і якая — крывёй і потам саміх кампазітараў.

Музыказнаўца Т. Дубкова:

— Наш саюз не карыстаецца аўтарытэтам, пра гэта мы ўсе ведаем. Але аказваецца паводле даклада, што ў нас у саюзе няма творчых праблем. Мы толькі канстатуем, што саюз не карыстаецца аўтарытэтам. Мы не аналізуем праблемы, што дазволіла б нам усё-такі неяк напавіць гэта. Мы не пачулі прапановы з боку нашага праўлення. Мы не чулі праграму. Давайце з сённяшняга, з заўтрашняга дня, праз тыдзень пачнём дзейнічаць, пачнём працаваць, бо калі мы і далей будзем гэтак жыць, як жылі, дык будзе яшчэ горш... Мы не ведаем, што сапраўды варта першачаргова прапанаваць, дзялення да слухача, а што можа і палітыка. Збыты крытэрыі ацэнкі працы, укладу кожнага члена саюза ў дзейнасць самой арганізацыі, у дакладах, у справах, у вядомых раздзелах. Усім сястрыцам па завушніцах. Так не можа быць! Адны працуюць на саюз, а іншыя ў лепшым выпадку выконваюць свае службовыя абавязкі... Трэба склаці праграму дзейнасці саюза на бліжэйшы год, і канкрэтную...

Кампазітар Э. Ханок:

— Калі ўзяць перабудову ў рэспубліцы і наш саюз, дык мы настолькі адрываецца ад аднаго, мы, кампазітары, настолькі не дзе там, збоку, — што нас ужо нават і не відаць, бо нас і перабудова не хвалюе. І наогул, думаю, мы забыліся зусім, і апаноўвае нас адчужэнне, адчужэнне... Думаю, што кульмінацыя адчужэння было адкрыццём нашага з'езда. Улічце сабе: АДКРЫЦЦЕ З'ЕЗДА КАМПАЗІТАРАУ, і ў нас нават не знаходзіцца квооруму, каб прагаласаваць, каб вырашыць пытанне пра статут... Людзі з іншых рэспублік прыехалі, выдаткавалі час, кіраўнікі партыі і ўрада прыйшлі да нас — яны таксама народ заняты, а нашы члены саюза адзін раз за 5 гадоў на з'езд не змаглі прыйсці... Новы будынак для СК? Калі ў нас у цяперашнім доме народу няма, дык, баюся, у вялікі будынак, апроч Лучанка ды санктарыята, будзе няма каму ўваходзіць...

Зразумела, усё гэтыя прамоўцы, як і іншыя ўдзельнікі дыскусіі, закралі не толькі праблему аўтарытэту СК. Пра духоўнае адраджэнне асобы, асветніцкую місію высокага мастацтва гаварыла Л. Шлег; Г. Вагнер — пра неабходнасць больш шырокай прапаганды беларускай сімфанічнай музыкі па рэспубліцы (адна з форм — правядзенне выязных пленумаў праўлення за межамі Мінска) і сярод нашых суайчыннікаў у іншых краінах. Пра ўзаемадзеянне СК з музычнай адукацыяй (праблема педагагічнага рэпертуару), з музычным таварыствам і камсамолам, які мог бы скіраваць сваю энергію на прапаганду музычнай класікі, разважаў прарэктар Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі В. Якіюк. Кампазітар Э. Казачкоў сярод іншага прапанаваў правесці пленум па праблемах музыкі для дзяцей, яго калега А. Елісеенкаў — наладзіць стажыроўку беларускіх кампазітараў у замежных кансерваторыях, а таксама задаволіць патрэбу нашых творцаў у студыі электроннай музыкі. Пра стан і перспектывы развіцця музычнай культуры ў рэспубліцы распавядаў намеснік міністра культуры БССР У. Рылатка.

У назве статута Саюза кампазітараў, зацверджанага з'ездам, абрэвітуру «БССР» замяніла больш натуральнае вызначэнне — «Беларусі». І вось Саюз кампазітараў Беларусі гатовы зрабіць самастойны крок — з цяпер ужо сваім статутам (замест ранейшага мажорскага), з рабочым сакратарыятам (замест колішняга «гваровага» прэзідыума), з абноўленым праўленнем і з добра ўсім нам вядомым старшынёй.

Час пакажа, будзе гэта хада па шляху пленных урокаў, смелых планаў, добрых набыткаў ці ўсё тое ж млявае блуканне на крузе ў пошуках страчанага аўтарытэту... Але ж так хочацца пабачыць наварот на лепшае!

С. БЕРАСЦЕНЬ.

неабходнасць перабудовы ўзаемадзейнення СК з рэспублікай з Саюзам кампазітараў СССР, з УААП, пра перспектывы прапаганды беларускай музыкі ў сувязі з намечаным стварэннем Цэнтрмузінформы, пра патрэбу СК у прыстойным будынку, у Доме творчасці, у сучаснай студыі гуказапісу і г. д).

На заканчэнне дакладчык выказаў надзею, што X з'езд кампазітараў Беларусі будзе пераломны, паяднае ўсе прагрэсіўныя сілы музычнай грамадчасці, а нанова абраныя выканаўчыя органы зрабюць усё, каб Саюз кампазітараў стаў і сапраўды адным з асяродкаў духоўнага жыцця рэспублікі.

Пафас з'ездаўскіх спрэчак быў скіраваны ў асноўным на праблему абнаўлення жыцця саюза; пра змест канцэртных праграм, дзе з прэм'ерамі судзілічалі ўжо вядомыя творы, пра аблічча канкрэтных творчых асоб з трыбуны гаварылася між іншым.

Музыказнавец Г. Глушчанка, напрыклад, звярнуў увагу на такія творы: араторыя А. Багатырова «Бітва за Беларусь», сімфонія А. Мдзівані «Полацкія пісьмёны», 6-я сімфонія Д. Смольскага, 4-я сімфонія Я. Глебава ў новай рэдакцыі, Канцэрт Г. Вагнера для двух фартэпіяна, кантата Г. Гарэлавай «Год сусветнага пажару», опера У. Солтана «Дзікае паляванне караля Стаха», кантата С. Бельцюкова «Вандроўнікі», квартэты А. Хадоскі, В. Кузняцова, Канцэрта гросу Л. Шлег, цымбальныя канцэрты В. Войцкі і У. Кур'яна, новыя сімфоніі А. Сонаі («Сапфо») і А. Елісеенкава. Гасця з Таджыкістана Л. Назарава станоўча ацаніла музыку С. Бельцюкова, А. Хадоскі, У. Кур'яна, Д. Смольскага, У. Дамарацкага, А. Літвіноўскага, Я. Палаўскага і асабліва адзначыла «Год сусветнага пажару» Г. Гарэлавай (у кампактнай рабоце ўзята глабальная праблема), «Гуканне вясны» Л. Шлег (цудоўна працуе як фалькларыст), хоры А. Бандарэнкі (традыцый царкоўнай музыкі здолеў увасобіць на сучасным узроўні). Музыказнаўца Н. Калеснікова падрабязна аглядзе творы для дзяцей, што прагучалі ў адным з канцэртаў. Зразумела, поспех або няўдача твора, асабліва калі ён

В. Скорбагатава ў «Вакальных сатырах» А. Друка і раманах зусім маладой аўтаркі А. Шушкевіч «Вячэрні знон», дырыжора В. Лявонава — у сімфанічных праграмах...

Тут можна было б пералічыць яшчэ многіх артыстаў, без якіх паказ творчасці нашых кампазітараў проста не адбыўся б. А заадно і папкадаваць, што ў праграмах з'езда яўна не ставала двух вядомых калектываў — Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі і Хору Дзяржтэлерадыі БССР. Канцэрт песні і эстраднай музыкі быў зрэжысраваны ў зале філармоніі пераважна пад фанары, бо аркестр пад кіраўніцтвам М. Фінберга, як вядома, выступаў у тыя дні ў Італіі. А вось канцэрт хараў музыкі не адбыўся ўвогуле, хоць быў абвешчаны загадзя. Старшыня праўлення СК І. Лучанок патлумачыў з трыбуны з'езда: была, маўляў, вусная дамоўленасць з мастацкім кіраўніком Хору Дзяржтэлерадыі В. Роўдам наконт з'ездаўскага канцэрта, аднак за 14 дзён да з'езда Роўда адмовіўся, і замены яму ўжо не аказалася. Неверагодны гэты выпадак узрушыў усіх, хто быў упэўнены ў паважлівым стаўленні беларускіх выканаўцаў да творчых патрэб беларускіх кампазітараў...

Нарэшце, абяцаныя фрагменты дыскусіі.

Музыказнавец Г. Глушчанка: — Мы паступова адвыклі ад планамернай і добра наладжанай працы. Мы мірымся з недахопамі і здаём адну пазіцыю за другой. Адмовіліся ад творчых «серад». Пагаджаемся з дрэннай працай шэрагу секцый і нават з самаліквідацияй нематэрыяў з іх. Мы мірымся з пасіўнасцю значнай групы членаў саюза, мірымся з няпростым псіхалагічным кліматам у нашай арганізацыі... І ці не маюць усё гэтыя прыклады зніжэння ўзроўню арганізацыйнай і творчай работы свайго натуральнага працягу ў абуральным, небывалым у гісторыі нашага саюза фанце — адсутнасці больш чым трэцяй часткі членаў арганізацыі на першым пасяджэнні з'езда. Адсутнасць грамадскай думкі, творчай дысцыпліны робіць сур'ёзны ўрон і стану крытыкі ў саюзе. У мернаваннях некаторых членаў арганізацыі дапускаюцца завыванні ацэнак, у нас адсутнічаюць навукова выпрацаваныя крытэрыі раз-

нічага атазізму мы многае пагублялі з асноў маралі, маральнасці, этыкі, страцілі веру ў размаітыя пачынанні, кампаніі, абяцанні, лозунгі, заклікі; сталі нашы надзеі і на хуткую светлую будучыню... Што ж датычыць любові — да бліжняга, да прыроды, да справы і прац сваіх, дык тут маюцца проста бянтэжлівыя...

Трэба было б пагаварыць пра духоўнасць нашай музыкі, таго бальзама, прызначэнне якога калі і не лекаваць, дык, па крайняй меры, не нашкодзіць — гэта духоўнасць нашай музыкі — гэта вынік духоўнасці НАШАЙ. На працягу дзесяцігоддзяў многія з нас выконвалі і выконваюць так званы сацыяльны заказ. Не злічыць намаганняў, працы, творчай патэнцыі, што былі патрачаны на юбілейныя і «дацыйныя» песні і хоры, уверцюры, паэмы і кантаты, музыку да ўрадавых канцэртаў, парадных фільмаў і да т. п. Нельга не зазначыць, што гэты «ўклад» зрабіў вельмі негатыўны ўплыў і на працэс аддалення слухача ад сур'ёзнай музыкі. А які ўплыў такой творчасці на музычную мову, на стылістыку, на густ, не гаворачы пра змястоўнасць музыкі! А наша ж эпоха, пры ўсім сваім усеахопным дэфіцыце, дала ў дастатку тое, без чаго, на мой погляд, немагчыма нараджэнне высокага мастацтва: гэта — мажлівасць душэўнага пакутніцтва, сціраванага на ачышчэнне, узвышэнне чалавечага духу. Як не ўспомніць тут жыццё і творчасць Шастановіча, Шнітке?..

Падаецца, што здаровы сэнс, якому мы абавязаны нараджэннем нашага саюза, саюза аднадумцаў, пакінуў нас, і засталася адна толькі назва, форма, пазбаўленая зместу. Я разумею, што ніякі заклікі не дапамогуць выпраўленню сітуацыі, пакуль нашы маральны і маральнасць дазваляюць нам так сябе паводзіць, пакуль выдаткі такіх паводзін не адчуе на сабе кожная асоба, і не адчуе не толькі па згубленым здароўі, часе, найперш, па спусташэнні і ўзлаванасці ўласнай душы. Узлаваны чалавек не можа несці людзям святло і дабро.

Хачу звярнуць увагу сваіх калегаў на тое, як мы ставімся да сваёй прафесіі, да сваёй працы. Мала таго, што наша праца часам нерэгулярная, малапрадукцыйная, мы вельмі часта занімаем крытэрыі яе якасці. І ўсялякія апраўданні — гэта шырма, за якой хаваецца прычарпеласць, абьянаваць. І толькі любоў — да сваёй прафесіі, да сваёй працы — можа вывесці нас з таго становішча, у якім мы апынуліся воляю лёсу і воляю сваёй. Хацеў бы нагадаць, што зараз надыходзіць час лекаваць перш за ўсё саміх сябе. І толькі потым — паверышы ў любоў, маючы надзею, — лекаваць іншых, лекаваць музычна, напоўненай духоўнасцю, — шчырай, сумленнай, высокапрафесійнай.

Фота Ул. КРУКА.

Кампазітар С. Картэс:

— Кампазітар — выканаўца — слухач. Вось неабходная частка існавання музыкі. І крыўдна, што трэцяя частка ў гэтым ладу наўраўнаважанае бракуе. Чаму? І сустранаўся ў кансерваторыі са студэнтамі — яны нават не ведалі, што ідзе з'езд кампазітараў, выкладчыкі кансерваторыі не ведалі... А слухачы музыку, мы не можам сказаць, быццам яна такой нізкай якасці, што не выклікае цікавасці. Значыць, ёсць нейкая наша адраўнасць ад грамадскага жыцця рэспублікі, ад жыцця студэнцкай моладзі. Я думаю, мы павінны больш зблізіцца з жыццём нашай рэспублікі, з жыццём іншых творчых саюзаў.

Наконт праслуханага даклада: гэта вельмі цікавая справаздача. Ды калі мы гаворым пра тое, што балет аднаго кампазі-

настойных творчых з'яў. Падобная безадназначнасць часам спараджае негатыўнасць у ацэнах не толькі сучаснага мастацтва, але і гістарычнай музычнай спадчыны...

Кампазітар Д. Смольскі (нагадаем, ён быў другі пасля І. Лучанка прэтэндэнт на пасаду кіраўніка СК):

— Хачу падзяліцца адной прастай ісцінай, якая заўжды была жыццёва важная для кожнага творцы, ды сёння яе сэнс, значэнне робіцца вызначальным у духоўным нашым адраджэнні, у асэнсаванні перажытага, у пошукі на будучыню. Я хачу спаслацца на словы з 1-га паслання да карынафянаў святога апостала Паўла: «А цяпер трымаюць веру, надзею, любоў — гэтыя тры; але большая з іх — любоў». За доўгі дзесяцігоддзі разгулу вялі-

Р. АЛАДАВА, С. КАРТЭС, І. ЛУЧАНОК

упершыню прадстаўляецца слухачам, істотна залежыць ад выканаўцаў. Ігра або спяванне яркага музыканта — гэта ўжо само па сабе эстэтычная каштоўнасць, якая падкрэслівае вартасці і кампенсуе выдаткі ўласнай работы кампазітара (а то і маскіруе адсутнасць аўтарскай індывідуальнасці). Словам, мастацкае выкананне адушаўляе ноты, робіць твор выразным. Гэтую ісціну яшчэ раз нагадала мастацтва Ю. Лікіна ў п'есах Л. Мурашкі для габоя, Ю. Кандраценкі і К. Шаравы ў Канцэрте для флейты і аргана А. Навахраста, квінтэту медных духоваў у Партыце У. Дамарацкага,

Нарэшце, пачалі называць галоўных віноўнікаў чарнобыльскай трагедыі. Гэта перш за ўсё былі прэзідэнт Акадэміі навук СССР А. Аляксандраў, пад кіраўніцтвам якога група канструктараў стварыла недасканалы рэактар РБМК-1000 і запустыла яго ў вытворчасць. Не мала яна і Дзяржкамгидрамета СССР (старшыня Ю. Ізраэль); пгмеры бяды — сумарны выкід — там ацанілі ў 50 мільянаў кюры радыяактыўнасці, хоць на самай справе ён быў у дзесяткі разоў большы. Вінаваты, вядома, і ўсе тыя, хто не гаварыў праўды, што свочасова не прыняў мер па інфармацыі і эвакуацыі насельніцтва з пацярпелых раёнаў.

Ці лягчэй ад гэтага ўсім, хто страціў сваю «малую радзіму», хто пакутуе сёння на бальнічных ложках? Хто...

Яшчэ адна смерць — памёр дваюродны брат маёй жонкі, які жыў і працаваў у Крычаве. Зусім, здаецца, нядаўна быў ён у нас у гасцях у Мінску, здаровы, вясёлы, поўны самых розных планаў на будучае. І вось — няма яго жывога...

Ці вінавата ў гэтай смерці радыяцыя? Не ведаю, але ўсё адно думаю, што вінавата, што гэта яна, праклятая, кладзе аднаго за адным маіх ровеснікаў у магілу...

Раней, калі прыязджаў я ў вёску, мне не хапала лета, каб зрабіць усё, што хацеў. Я хадзіў па ягады і грыбы, ездзіў на веласіпедзе ці на падводзе каціцы і грэбсіці сена, памагаў абганяць бульбу, убіраць ураджай. А то браў комлю і ішоў на канавы лавіць карасёў, шчупакоў, уюноў... Ды і з людзьмі ж цэлымі днямі не расставаўся — то яны прыходзілі да мяне, то я ішоў да іх. Была і чарка, і скварка, а галоўнае, былі гутаркі, размовы... Колькі і чаго я чуў, колькі прывозіў пасля лета з дому назіранняў, сюжэтаў!..

Цяпер, пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС, мне хапае і дня, каб перабачыцца з роднымі, пабыць на могільках. А ўсё астатняе... Нават размовы з людзьмі страцілі цікавасць і сэнс... Астаецца хіба адно — выйсці з хаты і, глядзячы на знаёмы змалку краявід, завяць, як выюць у Піліпаўку ваўкі...

Думаю пра нашу чалавечую прыроду. У нашым Вялікаборскім сельсаветае не ўсе палі і вёскі засыпаны аднолькава радыенуклідамі. Ёсць і чысцейшыя. І вось, калі пасылаюць працаваць на чысцейшыя палі людзей, многія адмаўляюцца — плата ж меншая. Знайшліся і такія, хто з чысцейшых вёсак

24 жніўня г. г. у «ЛіМе» была змешчана першая частка «Запіск аб радыяцыі» Б. Сачанкі. Сёння прапануем увазе чытачоў заканчэнне нататан.

перавёз у нашу сваю хату, каб атрымліваць надбаўкі — «грабавыя»...

Брат Пятро. Старэйшы за мяне на тры гады, а цяпер, пасля смерці Колі, і наогул самы старэйшы. Худы, і ўвесь час курчыць, курчыць. Жыве там жа, у вёсцы.

— А мы, — кажа ён мне, — прывыклі ўжо да гэтай радыяцыі. Нават у «зону» часцяком ездзім.

— А ў «зону» чаго?
— Запчасткі бяром. Там жа, проста на калгасных дварах,

абіессены накарце перарывістымі лініямі, гэта значыць, там стронцыю-90 выпала крышку менш, чым у тых вёсках, якія адсялілі ўжо ці адсяляць у бліжэйшыя гады... Але ж выпадзіць і гэты... Ды і іншыя радыенукліды таксама ж... Цэлы букет... І калі скласці іх усе разам... Колькі кюры прыпадзе на адзін кіламетр?.. Ды што твая кіламетры... На душу, на чалавека?..

Сустрэў даўняга свайго знаёмага, які ў час аварыі на Чарнобыльскай АЭС, ды і пасля яе жыў і працаваў у Хойніках. Сум-

— Ой, Барыс Іванавіч, лепш не пытайце... Мы жывём там жа, ля Стралічава, за Хойнікам, Стамліся, не дай бог... То, кажуць, выселяць нас, то раптам адмяняюць рашэнне. Словам, не вытрымаў ён... У Навікі вось прывезла... Надта ж на яго гэтая радыяцыя падзейнічала. Да дачкі трэба было б пераехаць, у Мінск...

— Дык у чым справа?
— Усё яшчэ вырашаецца справа. Вось і да вас я пазваніла, можа, дапаможаце ці што параіце?.. Вы ж Леаніда Акімавіча добра ведаеце...

Сапраўды — Леаніда Акімавіча я ведаю. Вучыў ён мяне ў

горад падаліся да Дома ўрада. На плошчы ля педінстытута імя Горкага пачаўся мітынг. Выступілі вучоныя, пісьменнікі, людзі з тых раёнаў, што забруджаны радыенуклідамі...

Абурае не толькі, што акцыя не падтрымалі афіцыйныя ўлады, але і тое, што тых, каму трэба было б ведаць праўду пра людское гора, няма на плошчы, яны не чуюць, пра што гавораць, што перажываюць ні ў чым невінаватыя людзі...

Тры, два, год, нават паўгода temu назад гаварыць праўду пра чарнобыльскую бяду ніко-

Барыс Сачанка

Запіскі аб радыяцыі

уся тэхніка пааставалася. І трактары, і сямлі, і машыны... Ды і так багата чаго. То мы забіраем...

— Дык гэта ж зараза...
— А ў нас усё цяпер з гэтай заразай... І адзім жа яе і п'ём, і дыхаем ёю... Так што... Больш ці менш — гэта ўжо не мае значэння. У нас вунь у вёску з Брагінскага раёна людзей перасялілі. Дык яны ездзяць сеяць свае соткі, даглядаць пасевы. А ўвось адтуль і ўраджаі прывозяць... Нічога, жывуць! Жылістыя палешукі, нішто ім не страшна... Нават радыяцыя...

Сядзім з маці, гамонім.
— Нешта ж часта пачалі паміраць у нас людзі, — уздыхае, прызнаецца маці. — Во ходзіць-ходзіць чалавек, потым за грудзі схопіцца... Брык — і няма...

— І хто найчасцей памірае? — пытаюся. — Старыя, маладыя?
— Не, во такога веку, як ты. Мужчыны. Тыя, хто за каровамі ходзіць, у лесе працуе, ці на трактары...

І маці бярэцца пералічваць, хто за апошні час памёр. Называе імёны, прозвішчы...

І я ўспамінаю іх, маіх таварышаў. З гэтым вучыўся ў школе, з гэтым бегаў па ягады і грыбы, з гэтым лазіў у суседскія вішні, яблыкі...

Радыяцыю не ўспамінаем — пра вярхоўку ў доме вісельніка не гавораць...

Надрукавана яшчэ адна карта — гэты раз па шчыльнасці забруджвання тэрыторыі рэспублікі стронцыем-90. Мая вёска, мой родны, мілы Вялікі Бор

нага, з апушчанай галавою.

— Што з табой?
— Ды быццам нічога, — паціснуў плячыма мой знаёмы. — Вось з паліклінікі іду...
— Захварэў?
— Урачы нічога не знаходзяць.

— Дык радуйся.
— Радавацца? — гмыкнуў знаёмы. — Чаму?
— Ну, што здаровы...

— Каб жа так, — паківаў галавою знаёмы. — А то ж... — І дадаў ціха: — Спаць не магу... Удзень нічога... А ўначы як задумаюся, як успомню... Я ж усе тыя дні правёў у некалькіх кіламетрах ад рэактара... Ды і дзеці ж увесь час са мною былі, жонка... А цяпер, як выляеце, абраменьваў і сябе, і сваіх блізкіх. Як усё гэта адб'ецца на здароўі? І маім і ўсіх астатніх...

І пайшоў, апусціўшы яшчэ нізкі галаву.

Пазваніла жонка майго былога настаўніка Леаніда Акімавіча Сушчанкі. Прыхала ў Мінск да дачкі, і вось хоча са мною пабачыцца.

Сустрэліся. Вядома, у старой жанчыне цяжка пазнаць былую маладу дзяўчыну, што іншы раз прыязджала да нас у вёску і прыходзіла разам з Леанідам Акімавічам да нас на ўрок. Сорак жа гадоў мінула! Але я ўсё ж пазнаў яе.

— Як Леанід Акімавіч? — было першае маё пытанне.

— Хварэе, — быў адказ.
— Што ў яго?
— Адкрыліся франтавыя раны. А потым... — яна памаўчала.
— Новая хвароба...
— Якая?

п'ятым і шостым класах. Малады, прыгожы. Хіба кульгаў трохі на адну параненую нагу. Пісаў вершы. Вядома, памагчы Леаніду Акімавічу трэба. Але як? Ды і хто перашкаджае выязджаць чалавеку, куды ён хоча? Спяраша забрудзілі край, а потым і прывязалі там людзей — хочаш ці не хочаш, а жыві!

Прыехала да мяне ў горад з вёскі маці. Упершыню без гасцінцаў.

— Выбачайце, дзеткі, — сказала яна, адчуваючы быццам няёмкасць, — але я нічога не прывезла вам з дому.

— Ну дык і што?
— Думала, думала, што ўзяць — і нічога не ўзяла. Яшчэ атручваю вас...

— Але ж сама ты там жывеш...

— Я старая ўжо, паміраць мне пара. А вам жа жыць вунь колькі яшчэ трэба! І каб я сама... Вас... Сваіх дзяцей... — пакруціла яна галавою — Во да чаго мы дажыліся...

І заплакала...
А я падумаў: «А тыя маці, што жывуць там, у забруджаных радыенуклідамі вёсках, гэта ж робяць — атручваюць сваіх дзяцей, кормячы іх штодзень «нячыстымі» прадуктамі...»

«Чарнобыльскі шлях»... Вецер, дождж і небывалы для канца верасня холад. І ўсё адно сабраліся тысячы людзей. З лозунгамі, транспарантамі. Патаптаўшыся трохі ля парку Чэлюскінцаў, выкіраваліся на Ленінскі праспект і па ім праз увесь

му не дазвалялася. Наадварот, як толькі дзе яна з'яўлялася, яе глушылі...

І раптам загаварылі. І друк, і радыё з тэлебачаннем, і на сесіях — Вярхоўнага Савета рэспублікі і Вярхоўнага Савета СССР. Каб толькі справы не разыходзіліся са словамі, з рашэннямі і пастановамі.

На сесіі Вярхоўнага Савета БССР прынята Дзяржаўная праграма па ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Цаны гэтай праграме не было б, калі б яна была прынята ў той самай 1986 год, адразу ж пасля аварыі. А так амаль чатыры гады жылі на забруджаных землях людзі, займаліся сельскагаспадарчай вытворчасцю, атручваліся самі і атручвалі іншых сваімі прадуктамі. І толькі пад націскам грамадскасці праграма гэтая, нарэшце, распрацавана...

Кожная вобласць, кожны раён мае цяпер канкрэтны план дзеянняў. У Гомельскай вобласці будуць выселены дзесяткі населеных пунктаў, у тым ліку раёныя цэнтры Брагін, Нароўля, Ветка... Хойнікі астаюцца, астаецца і мой Вялікі Бор... Радавацца гэтаму ці не?.. Не, няма радасці і за тых, каго выселяюць, і за тых, хто астаецца... Сапраўдна радасць была б толькі тады, калі б не было аварыі, калі б людзі жылі на справяднай бацькаўшчыне і не думалі ні пра якое ліха... А так...

У Брагінскім раёне нарадзіліся пісьменнікі Раман Сабаленка, Сымон Блатун і Мікола

Народная творчасць

Днём жывём ці перспектывай?

Летась адбыўся Міжнародны фестываль фальклору ў Маскве, у якім ад Беларусі прынялі ўдзел фальклорна-этнографічныя калектывы «Знаходка» вёскі Тышкавічы Іванаўскага раёна і ансамбль песні і танца «Лідчанка» гарадскога Дома культуры Ліды. Наступны такі фестываль пройдзе на Украіне ў 1990 годзе, а пасля прыйдзе наша чарга прымаць гасцей.

Здаецца, час ёсць, рана біць у званы. Але справядзачныя канцэрты калектываў мастацкай самадзейнасці шасці абласцей, прысвечаныя 70-годдзю ўтварэння БССР і КПБ, паказалі, што ў Беларусі захавалася вельмі мала калектываў аўтэнтычнага фальклору. У нас яшчэ сустранеш у некаторых вёсках жывых носьбітаў фальклору. Мы павінны

ганарыцца, што нам няма патрэбы рэстаўраваць, шукаць па навуковых крыніцах, свой фальклор, як гэта вымушаны рабіць сёння многія народы свету. Спадчына ў нас існуе, нягледзячы на віхуры шматлікіх войнаў і цяжкіх гады культуры, на тое, што работнікі ўстаноў культуры 50 год былі арыентаваны на прафесійную творчую дзейнасць і сцэнічную эстэтыку і не змаглі глыбока спасцігнуць этнічную культуру, каб стаць сапраўднымі яе носьбітамі і прапагандыстамі.

І калі за подпісам загадкава аддзела культуры пайвыканнона або дырэктара РДК даецца матэрыял, у якім да фальклору залічаны гурткі аэробікі ці калектывы, рэпертуар якіх складаецца з украінскіх, рускіх песень, то відавочна, што такі кірунак дакранае апошнімі парасткі творчасці. Галоўнае, далі б яму «разгарнуць свае сілы»,

«папрацаваць» на ніве культуры некалькі гадоў! Так што няма чаго нам чешыцца, глядзячы на статыстычную лічбу, якая канстатуе колькасць лік фальклорных калектываў (больш за тысяччу), бо зразумела, што некампетэнтныя кіраўнікі могуць «настругаць» такіх фальклорных калектываў не адну тысяччу.

Органы культуры ў часы застою не займаліся развіццём сапраўднай культурнай спадчыны, назапашанай многімі стагоддзямі. Яны практыкавалі дуты этнашоу, нават на адназначныя канцэрты выстаўлялі праграмы, вельмі далёкія ад сапраўднага народнага мастацтва. Выканаўцы танцаў, песняў аспялалі сваёй віртуознасцю, але ім не хапала нату-

ральнасці, сапраўднасці, усяго таго, чым так хвалюе, падкупляе і вучонага, і простага гледача традыцыйнае народнае мастацтва.

Падобнымі меркаваннямі этнашоу кіраваліся і тады, калі вырашылі паслаць на міжнародны фестываль ансамбль «Лідчанка». Фалькларысты АН БССР і БДУ імлі У. І. Леніна, даведаўшыся, запрэтэставалі. Была створана спецыяльная камісія, яна паглядзела праграму, раскрытыкавала яе за стылізацыю пад фальклор. Але калектыву усё ж паехаў на фестываль. У выніку «Лідчанка» за пяць дзён фестывалю ўдзельнічала ўсяго ў трох канцэртах. «Чаму нам не даюць выступіць, чаго мы сюды ехалі?» — недаўмявалі самадзейныя артысты. Адказ жа вельмі прасты: калектыву не выклікаў да сьпе ўвагі з боку

Ракітны. Блізка каля Нароўлі нарадзіўся Іван Мележ. У Веткаўскім раёне нарадзіўся Дамітрый Кавалёў... Хто, хто цяпер, пасля адсялення людзей з гэтых раёнаў, там народзіцца? Колькі новага ўнеслі ў гэтыя пісьменнікі ў развіццё беларускага мастацкага слова... Яно ж было жывое ў нас, нічым незапарушанае, спрадвечнае, глыбіннае, як крыніца ў лесе. Што будзе з тымі песнямі, казкамі, прымаўкамі, што нарадзіліся на гэтай зямлі, жывіліся яе сокамі і якія так мы і не запісалі?.. А дзеці, адарваныя ад сваіх каранёў? Хто з іх і калі зноў вернецца сюды жыць?..

Газета «Рабочий путь» — орган Смаленскага абласнога камітэта КПСС і абласнога Савета народных дэпутатаў — перадрукавала мае «Запіскі аб радзінцы», змешчаныя ў «Літаратуры і мастацтве». З працягам — аж у трох нумарах. Невядома мне А. Лонскі пераклаў «Запіскі» і напісаў да іх вельмі дэблы ўступ. У адным месцы, спачуваючы нашаму народу, ён аж усклікнуў: «Суседзі нашы дарагія, браточки-беларусы! Ды за што ж гора такое на вас звалілася?»

Не ведаем, браток-смялінін, не ведаем. Але за спачуванне дзякуй. Вельмі патрэбна яно сёння ўсім тым, хто трапіў у бяду. Бо знаходзяцца людзі з вучонымі ступенямі, якія нават стрымліваюць тых, хто спачувае, імкнучыся не быць убаку: маўляў, сядзіце, браточки-беларусы, у сваіх засыпаных цэзіем, стронціем, плутоніем і іншымі радыёнуклідамі вёсках, ешце тое, што расце на вашых палях, набірайце па трыццаць пяць бэр — а потым ужо і патрабуеце, каб вас выселілі ці чым-небудзь дапамаглі. Нават пісьмо такое напісалі М. С. Гарбачову, каб не верыў ён украінскім і беларускім вучоным, а верыў ім, а найперш,

вядома, акадэміку Ільіну, аўтару так званай «трыццаціпачцібэрнай канцэпцыі»...

Як заўсёды, калі сустракаюся цяпер з маці, угаворваю яе пакінуць вёску, пераехаць жыць да мяне ў горад. Прыводжу, здаецца, самыя пераканаўчыя факты, расказваю, што такое радзінца, як дзейнічае яна на чалавечы арганізм...

Маці слухае мяне ўважліва. І раптам усхопліваецца за ногі, пачынае махаць рукамі.

— Сціхні, — як не крычыць яна. — Лепш нічога не ведаць. Ты прыхаў і паехаў, а я ж — ты гэта ведаеш — астануся тут, нікуды адсюль не паеду. Навошта ж мне знаць, што са мною будзе!

І, раззлаваная, адыходзіць ад мяне...

Вучоны — спецыяліст па радзінцынай бяспецы раіць мне: — Калі бываеш у забруджаных раёнах, нізавошта не еш рыбы, птушак, ялавічыны, грыбоў, ягад, гародніны, садавіны, не пі са студні вады, вядома ж, і малака...

— А што есці, піць? — не вытрымліваю, перапыняю вучонага я.

— Свініну...
— Толькі свініну?

— Ну, і хлеб...
— Але ж хлеб някую з мукі, якую мелюць невядома з якога жыта. Ды і разводзяць невядома якую вадою. І возаць жа яго ў магазіны часта ў адкрытых машынах...

— Яно так, — пагаджаецца са мною вучоны. — Але ж не еўшы не будзеш у бацькоўскай хаце... Не вытрымаеш...

«Няма таго, што раней было...» Так, няма. Раней Беларусь славялася сваімі грушамі — сліцкімі бэрамі. А цяпер замест сліцкіх бэраў уваходзяць у лексікон іншыя бэры... Чарнобыльскія...

На адной чытацкай канфэрэнцыі да мяне падыйшла маладая жанчына, настаўніца.

— Я перасяленка, — сказала яна мне. — З Нароўлянскага раёна. І ведаеце, на новым месцы як ніколі палюбіла беларускую літаратуру. І асабліва Янку Купалу. З яго словамі я канчаю кожны свой дзень, яго словамі і пачынаю...

— Цікава, якімі? — спытаў я.

— «Вярні нам Бацькаўшчыну нашу, Божа. Калі ты цар і Неба, і Зямлі!» — прадэкламавала, прапаштала яна. — Гэта цяпер як гімн, малітва ўсіх нас, перасяленцаў...

І паглядзела ў вочы — ці разумею...

«Апошнім папярэджаннем» чалавечтаву назваў чарнобыльскую аварыю амерыканскі вучоны Р. Гейл. Для тых жа, каго апаліла «зорка Палын», чые атруціла воды, землі і паветра, — гэта ўжо не папярэджанне, а рэальнасць, трагедыя. Шкада, што многія яшчэ і сёння не разумеюць таго, што здарылася ў Чарнобылі, не адклікнуліся на людское гора...

Беларусь заўсёды страшна цярпела ва ўсіх войнах. Так, у апошнюю, Айчынную, мы страцілі кожнага чацвёртага жыхара. У імперыялістычную, грамадзянскую і ў вайну 1812 года — кожнага трэцяга... Амаль палову насельніцтва было страчана ў час прыходу на Беларусь шведаў і ў Хмяльніччыну...

Атамнай вайны яшчэ няма, але яна пачала ўжо збор ахвяр... З Хірасімы, Нагасакі, Чарнобыля...
1989 г.

Мартыралог Беларусі: імяны і факты

Пра лёс Ядвігі Ігнаціўны Міклуш, якая жыве ў вёсцы Убаладзе каля Пleshчаніц, выпала даведацца мне пры аглядзе экспазіцыі музея баявой славы пleshчаніцкай СШ № 1. Яе ўспаміны аб перажытым у вайну і напярэдні яе захоўваюцца побач з матэрыяламі аб пleshчаніцкіх маладагвардзейцах, Заінтрыгавала і тал акалічнасць, што ў грозны для краіны час яна праявіла слабе сапраўднай патрыёткай, будучы памечанай ярлыком дачкі «ворага народа».

— Як сёння памятаю тую восень трыццаці сёмага года, — пачала пры сустрацы сваёй расказ-споведзь Ядвіга Ігнаціўна. — Прачынулася я ад спалоханага, прыглушанага галасу мамы: «Уставайце, дзеткі, з бацькамі развітайцеся». Не адразу зразумела я, на той час

ды лшчэ як глуміўся над нашымі людзьмі.

Сям'я ж Рачыцкага Ігната, памечаная ганебным кляймо, не засталася ўбачу ад усенароднай барацьбы. Вось як пра гэта расказвае Ядвіга Ігнаціўна:

— Кватаравала ў нас да вайны настаўніца Ніна Маркаўна Турын. Сталася так, што ў акупацыю засталася яна з намі. І вось калі займеў сувязь з партызанамі, для нас гэта не стала сакрэтам. А потым і першае заданне ад партызан атрымалі. Спатрэбіўся ім умелец, хто змог бы прыкладзі вырабіць для вінтовак. Перагаварылі мы з дзядзькам нашым Аляксандрам Філіповічам, здатным сталяром, і той згадзіўся, пайшоў на рызныню. Ноччу пры гашоўцы майстраваў, завесіўшы вокны пасцілкамі.

НАПЕРАКОР ГАНЕБНАМУ КЛЯЙМУ

смягдавае дзеўчанё, што робіцца ў хаце. Чужыя, суровыя людзі. І тага нейкі разгублены. Абняў нас, пацалаваў, сназаў на развітанне маме: «Глядзі дзяцка, Зося, я хутка вярнуся. Не вядзавы я ні ў чым». А раніцай мама выправілася ў Пleshчаніцы, каб пабачыцца з татам. Не дазволілі сустрацца ёй з арыштваным, не тое што перадачу аддаць — некалькі бульбін ды бутэльку малака, бо хлеба мы не мелі...

Заўважаю, як павільгатнелі вочы маёй субседніцы. А яна, спахапіўшыся, кажа: «Пачакайце, я пакажу дакументы, што мама зберагла».

І вось у мяне ў руках невядомая памаўцелая ад часу паперна. Скупы запіс ад 27 верасня 1937 года сеедчыць, што ў доме грамадзяніна Ігната Іосіфавіча Рачыцкага зроблены вобыск. І ўнізе неразборлівы подпіс следчага ГПУ.

Зберагла Ядвіга Ігнаціўна і паперку зусім іншага зместу. Выдадзена яна праз дваццаць гадоў, калі па закону гістарычнай справядлівасці былі апраўданы шматлікі ахавыя перыяду культуры. Ваенны трыбунал Беларускай ваеннай аргургі засведчыў, што бязвінна асуджаны І. І. Рачыцкі разбітаваны пасмяротна. Як стала вядома, нехта данёс, што бацька, маўляў, хадзіў у бок польскай мяжы (яна за Крайскам пралягала). І повад той зласлівец прыдумаў «важкі»: любіў Рачыцкі надвячоркам парыбачыць, хадзіў з вудачкамі на рэчку Дзвінасу.

— Не адна наша сям'я была тады ў цяжкім гора, — працягвала між тым Ядвіга Ігнаціўна. — Забралі, як і бацьку майго, Пятра Манел, Пятра Глымбацкага, Міхася Каспяровіча, Вікенція Плярскага з нашай вёскі. Цяпер і не ўспомніш усіх, хто не вярнуўся да сваіх сем'яў. Мама наша спрабавала пісаць, каб хоць нейкі адрас ведаць. І адназ атрымала такі: асуджаны на дзесяць год без права перапіскі.

Не па газетных публікацыях уяўляе Ядвіга Міклуш, як жылося тады сем'ям «ворагаў народа». Даводзілася чуць здзенлівыя словы, прыніжэнне цярпець. Прыходзілася маці ледзь не на калені становіцца перад брыгадзірам, каб няна ўзяць калгаснага апрацаваць участак. Бульбу з-пад снегу выбіралі ды мерзлым елі. Калі ў трыццаці дзевятым годзе праводзілася кампанія па ўзбудненні вёсак, раскідалі і хату Рачыцкіх, яная стала наводшыбе. Дапамогі ж ніякай не аказалі, каб перавезці яе ды паставіць на новым месцы. Бездапаможная жанчына перабралася жыць у хлёў.

Знайшоўся і «добрачынец», які ўзяўся «дапамагчы» жонкам рэпрэсраваных. Пабяжыў выбавіць з высылкі іхніх мужоў нехта Шастаківіч, які працаваў у райвыкананне. Па трыста рублёў узяў з кожнай сям'і нібыта для выкупу. Аказався ж ашунацкам, на чужым горы нажыўся. І не дзіва, што ў вайну пайшоў служыць акупантам

З таго часу і пачалі рэгулярна наведвацца ў хату Рачыцкіх народныя мсціўцы. Аднак як ні захоўвалі гаспадары канспірацыю, ад блды не засцепагаліся. Пад канец зімы 43-га ўварваліся ў хату немцы з паліцаямі, загадалі хутка сабрацца і пагналі ў Пleshчаніцы. І апынулася Зося Рачыцкая з дачкой і сынам у турэмнай камеры.

— Жудасна было, — успамінае Ядвіга Ігнаціўна. — Убачыла я ў камеры зусім маладзенькіх дзятчат, збітых, срываўленых. Схапілі абедзвюх, налі ішлі па заданні партызан, лістоўкі пры сабе мелі. Як магла, дапамагала ім. Асабліва знясіленая, змардаваная была Зіна Іваноўская, якую пасля допытаў вадой адлівалі. Калі яе выводзілі апошні раз, абняла мяне, пацалавала і сказала: «Ну, Ядзечка, гэта мой канец. А вы тут трымайцеся».

І яны трымаліся, усё на допытах адмаўляючы. Пэўна, не выйшлі б жывымі на волю, каб не дапамог адзін з паліцаяў, у якога нешта чалавечнае ў душы засталася. Параіў перадаць на волю, каб вяскоўцы падпісалі калектыўнае пацвярджэнне невіноўнасці сям'і «ворага народа» перад нямецкімі ўладцамі. Мо гэта і ўратавала ад смерці.

Пасля памятнага дня вызвалення для сям'і Рачыцкіх радасць азмірочвалася напамінамі аб іх «вінаватасці» перад Савецкай уладай. Сем'ям, страціўшым карміцеляў, выдавала дзяржава дапамогу. Яны ж не маглі аб гэтым нават заікнуцца. Хлеба амаль у вочы не бачылі, яго замянялі трава-вобаратнік, ліпавае лісце. Не ад лёгкага жыцця падалася Ядзя ў свае дзевачыя шаснаццаці гадоў на заробкі ў леспрамгас. Нароўне з мужчынамі рэзала лес, грузіла на машыны бярвенне. Наводшоў час — займеў сям'ю, звязавшы свой лёс з працавітым хлопцам Мікалаем Мінушам.

Багатая на дзятэй сям'я Мінушаў. А чацвёрта сыноў — асабліва гордаецца бацькоў. Ды як жа не ганарыцца, калі ўсе яны сталі афіцэрамі Савецкай Арміі. Прытым вайсковую прафесію, звязаную з аўтасправай, набылі ў адным і тым жа вайсковым вучылішчы. Спачатку пасля армейскай службы паступілі туды Валерыі і Мікалай, паследавалі прыкладу старэйшых Барыс і Аляксандр. Калі вучыліся, атрымлівалі бацькі ўдзячныя пісьмы ад начальніка вучылішча, фота братаў змешчана ў часопісе «Советский воин». Трое маюць капітанскія званні, малодшы, Аляксандр — старшы лейтэнант. Ён, дарэчы, вельмі падобны на дзеда Ігната, павялічаны фотаздымак якога вісіць на сцяне хаты.

— Адно гавару сваім сынам: што б з вамі ні здарылася, будзьце вернымі сваёй Радзіме. Дарэчы, яны ў мяне ўсе камуністы, — скончыла свой расказ пра сыноў Ядвігі Ігнаціўна.

В. ІСЦЯРОВАІЧ,
супрацоўнік Лагойскай раённай газеты.

А. МАРЧКІН. «Хадора» (з «Чарнобыльскага цыкла»).

вучоных, прэсы і звычайнага глядача, бо гэта быў фестываль фальклору, а не самадзейнага мастацтва.

Фальклор сёння прыцягнуў да слабе ўвагу многіх, бо заўсёды быў сродкам калектыўнай камунікацыі. А вось некаторыя работнікі культуры нійначай трымаюцца іншай думкі. У іх вачах фальклор — гэта забава. Успомнім зноў справядчыны канцэрт. Удзельнікі ансамбля «Жывіца» — цудоўныя носьбіты традыцыйнай культуры, добра ведаюць мясцовыя песні, карагоды, сваімі сіламі зрабілі фальклорны наццюм. І раптам — нечаканасць: яны прывезлі ў Мінск той рэпертуар мастацкай самадзейнасці, які мог толькі пацешыць глядача. А ці ж не парадокс, што фальклорны калектыў «Жалейка», які вярнуўся з Індыі, так і не змог са сцэны паказаць сваю праграму, а дасталося яму месца толькі ў фале палаца?

Хочацца запытаць: дзе нам узяць дастатковую колькасць сапраўдных фальклорных калектываў, якія маглі б удзельнічаць у міжнародных фестывалях? Выйсце бацьчыца адно — тэрмінова фарміраваць рэпертуар фальклорных калектываў, якія павінны як мага шырэй прадставіць мясцовыя танцы і музыку, песні і абрады.

Цяпер накіонт наццюмаў. Есць меркаванне, што для фальклорных калектываў наццюмы павінны рыхтаваць тэатральныя майстры. А вось спецыялісты ЮНЕСКА лічаць, што фальклорныя калектывы павінны мець не сцэнічныя наццюмы, а свае традыцыйныя, мясцовыя.

Усё гэта вымагае ад Міністэрства культуры БССР змен у метадах іраваўніцтва культуры, распрацоўкі стройнай навуковай канцэпцыі ў вызначэнні структуры ўсіх ведастваў міністэрства. Напрыклад, ад

дзел фальклору ёсць у Рэспубліканскім навукова-метадычным цэнтры культуры, але яго няма ў абласных цэнтрах. Няма каму займацца пытаннямі фальклору і ў раённых дамах культуры.

Каб выкарыстаць усё багацце нашай фальклорнай спадчыны, трэба бацьчыце ў дыялектычнай разнастайнасці культуру нацыянальных меншасцяў, якія шмат стагоддзяў жылі на Беларусі: татары, паліякаў, лўрэў, цыганоў, рускіх, літоўцаў, украінцаў...

Перад маючым адбыцца сур'ёзным мерапрыемствам — Міжнародным фестывалем фальклору — ёсць пільная патрэба абмеркаваць гэтыя пытанні развіцця нашай беларускай культуры.

М. ЖАВІНСКАЯ,
ст. навукова супрацоўнік аддзела фальклору РНМЦ культуры.

Ен зведаў жахі польскіх і фашысцкіх турмаў, прайшоў праз сталінскія лагеры. Паміраў неаднойчы, але, насуперак усім смерцям, выжыў. Паэт, чалавек, грамадзянін... Сяргей Міхайлавіч Новік-Пяюн...

Паволі круціцца пласцінка, і ўзнісла голас спевана вяртае Сяргея Міхайлавіча роўна на шэсцьдзесят гадоў назад. Абуджаюцца думкі — і радасныя, і трывожныя адначасова. Песня дае магчымасць зноў адчуць сябе юнаком, у якога ўся жыццёвая дарога яшчэ наперадзе:

Дні прыходзяць, дні адыходзяць, дні лятуць, быццам хвалі рэк бурлівых, удалы бегуць. Трэці год ўжо на выгнанні ў чужыме і сэрцам мне, Сяргею

Міхайлавічу на момант здаецца, што спявае сам ён — такі ж малады, прыгожы, акрылены марамі і найлепшымі спадзяваннямі, хоць стомлены душой, спакутананы сэрцам. Трэці год не бачыць ён родных Лявонавічаў, трэці год адбывае высылку ў польскім Памор'і. Надвечоркам выходзіць з дому, моўчкі ўзіраецца ў зорнае неба, адчуваючы халоднае, але вабнае святло зорак, якія тут, у растанні, здаюцца і чужымі, і роднымі. І паціху, каб ніхто не пачуў і не палічыў дзіваком, напявае:

Навакол нідзе не ўгледзіш родных хат, Не працягне рук зычліва родны брат, Не падзеліш думак нават ні з кім тут, Не прыгорне ў адзіноцтве родны кут.

Да Лявонавічаў адсюль не адна сотня вёрст, там, на Нясвіжчыне, сябры і аднадумцы, яны таксама бачаць святло гэтых зорак.

У ночы зорачкі прыветліва мігцяць, Быццам з неба на мяне яны глядзяць, Што чуваць, скажыце, зорачкі, вы мне, У майё роднай ды далёкай старане...

Там, у растанні, і нарадзілася гэтая песня. Тады, у дваццаці дзевятым, Сяргей па завядзенні прагульваўся са сваімі новымі сябрамі, якіх напаткаў у Памор'і. Шпацыравалі звычайна ўтрах: скрыпач-палаяк Фелікс Валінскі і ўкраінская піяністка Галья Парадзіўна. Сяргей Новік ужо заўважаў, што сябры яго пакахаліся, таму не надала ім назаліць: маўляў, я дахаты, ліст у Лявонавічы трэба напісаць...

— А можа, і вершы? — гарэзліва запыталася Галья. Яна ўжо ведала, што яго творы пад прозвішчам «Малады Дзядок» друкаваліся ў часопісе «Заранка», у іншых выданнях Заходняй Беларусі. Ведала і тое, што пісаць Сяргей пачаў яшчэ пад час вучобы ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі, што, у дадатак, ён няблага малюе — браў урокі ў мастака Мікалая Літвіненкі, іграе на скрыпцы, чаму навучыў яго Тадэвуш Тандроўскі. Наогул жа музычнаму адукацыю Сяргей атрымаў у прафесара Кацярыны Плішка-Банасевіч.

— Дык вершы, нябось, будзеш пісаць? — зноў запыталася Галья.

— Можа, і вершы, — адказаў няўпэўнена, хоць паэзія паступова становілася прызываннем.

Развітаўшыся з Галіяй і Феліксам, пакročыў дахаты. А ноч зорная-зорная. Нлінай нехта дужы і ўладарны там сыпануў шчодрыя прыгаршчы зорак, рассяў іх па небе, каб кожнаму можна было любавання імі, дзе б ён ні жыў. Любавацца і марыць...

Мелодыя нарадзілася адразу, а крыху пазней напісаўся і верш. Пад назвай «На выгнанні» ён быў надрукаваны ў газеце «Беларуская крыніца», аднак у гісторыю ўвайшоў усё ж як «Зорачкі». Заспявалі іх спачатку ў Лявонавічах, а потым і па ўсёй Заходняй Беларусі. «Зорачкі» былі перакладзены на

рускую, украінскую і польскую мовы. Сваёй стала песня пазней і для вязняў фашысцкіх канцлагераў. Рыгор Раманавіч Шырма палічыў «Зорачкі» песняй паланянак з Германіі і апублікаваў яе, як народную, пасля вайны ў часопісе «Беларусь».

...Спявае Данчык. Вільгатнеюць вочы ў Сяргея Міхайлавіча, крыху самотна становіцца і мне, бо нямаю ведаў ўжо пра адыход С. Новіка-Пяюна. Разам з Сяргеем Мі-

Габрунах, і ў Смалевічах...

Пасля хору быў створаны драматычны гурток, з'явілася бібліятэка. Спачатку збіраліся ў бацькоўскай хаце, потым у так званым «магазіне» — ламяшканні, дзе ссыпалі збожжа. Цеснавата было, таму вырашылі пабудаваць Народны дом. Ініцыятарам быў ён, Сяргей. Каб сабраць якую-небудзь капейчыну, пайшоў па навакольных вёсках. Людзі, хоць і бедна жылі, на добрую справу ахвяравалі ахвотна.

Неўзабаве паўстала хаціна. Улады забаранілі называць яе Народным домам, стала яна проста «Святліцай». Ды хіба ў назве справа? Галоўнае, што ў буржуазнай Поль-

свае вершы, падпісваючы псеўданімам «Юстына». Была неўзабаве і сустрэча з самою Ядвісяй, якая пакінула прыемнае ўражанне. Далейшыя дарогі Бараноўскай загубіліся. Калі вясной 1961 года С. Новік-Пяюн быў у Слоніме, даведаўся: Ядвіся разам з дочкамі яшчэ ў 1945 годзе выехала ў Польшчу...

Верасень 1939 года паэт сустрэў у Баранавіцкай турме. Ледзь было не загінуў ад налётаў нямецкай авіяцыі. Бомбы двойчы прысыпалі зямлёй С. Новіка-Пяюна і яго сяброў. Выбраўся, а потым і ўцёк у лес. На чырвонаармейскай машыне прыехаў у Слонім. Працаваў інспектарам павятовага аддзела на-

лі туды, стралялі, зноў вялі ў турму і зноў на расстрэл. Не маглі паверыць вязні, што засталася жыць. Неяк раніцай Сяргей Міхайлавіч хацеў было па звячцы прыгладзіць непаслухмяныя валасы і ў здзіўленні затрымаў руку, адчуўшы, што яны... выпадаюць пасаммі...

У студзені сорок чацвёртага яму, можна сказаць, пашанцавала. Апрытомнеў у турэмнай бальніцы. Урач паставіў дыягназ: сыжны тыф. Сярод медыцынскага персаналу знайшліся сумленныя людзі. Не толькі на ногі Сяргея паставілі, але і зрабілі ўсё магчымае і нават зусім немагчымае, каб пратрымаць у бальніцы яго ажно паўгода.

«Што чуваць, скажыце, зорачкі, вы мне...»

хайлавічам «ступваю» на сцежку, прасёлкі, дарогі, этапы, брыду калінамі, якімі давялося яму ісці ў розныя гады. І заўсёды разам з ім была вера ў тое, што абавязкова наступіць светлы дзень. Яго дзень:

З новай верай, з новай сілай зажывём, Беларускі гімн свой родны запяём, Гэты гімн, як грэм, памчыцца ў аблакі — Усе пазнаюць, што ўжо вольны бедакі.

Прагучалі «Зорачкі», а сустрэча з песняй С. Новіка-Пяюна працягваецца. Ён жа аўтар ажно 75 мелодый, сярод якіх і мелодыя міжнароднага гімна, гімна эсперантыстаў. Ды толькі найбольш блізкія яму песні, напісаныя на роднай мове. Сяргей Міхайлавіч напявае мне «Слоніміскі вальс», раманс «Белы снег»... Проста не верыцца, што хутка ўжо тры гады, як размяняў паэт дзевяты дзесятак. Відаць, любоў да песні, матчынага слова дапамаглі яму захаваць бадзёрасць, малодсць душы, нягледзячы на ўсе выпрабаванні.

— Я пад музыку нарадзіўся, — смяецца Сяргей Міхайлавіч, — якраз у храме званы званілі...

Пра гэта гаворыць і зямляк С. Новіка-Пяюна А. Лойка: «Ён нарадзіўся здольны маляваць, кампанаваць музыку, складаць словы ў вершы і песні, прагны слова песеннага, слова роднага...» Не без дапамогі Алега Антонавіча, з яго прамоўкай «Песня клікала ў свет» у 1984 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшла кніжка выбраных твораў паэта — паэма, вершы, песні, творы для дзяцей. Крыху пазней у «Юнацтве» пачаўся свет зборнік вершаў «Зорачкі». У былой жа Заходняй Беларусі Малады Дзядок выдаў п'есы «Ёлка для Дзэда Мароза», «Цудоўная ноч», «Пакой у наймы», «Прадка пад крыжам»...

Аднак перадусім была песня. Хораша спявалі яго маці, бацька, сёстры. Маці, акрамя таго, няблага вышывала і вязала. У Нясвіжскай семінарыі захапіўся маляваннем, адну з карцін абмянуў на балалайку. А там, дзе музыка, там і песні. Пасля вучобы, у 1926 годзе, вярнуўся ў Лявонавічы. Вырасшы стварыць тут хор. Знайшліся жадаючыя спяваць і ў Лявонавічах, і ў Лазавічах, і ў

шчы ўзнік яшчэ адзін асяродак беларускай нацыянальнай культуры.

А Сяргей глядзеў далей. Разумеў: дзеці павінны вучыцца па-беларуску. Пачаў распаўсюджаць адрозны Таварыства беларускіх школ для народа, заклікаючы шанаваць і любіць роднае слова.

Па-свойму зрэгавалі на гэта тыя, хто не лічыў беларусаў за людзей. Данос на С. Новіка-Пяюна не дазволіў сябе чакаць: «Існавала ў Лявонавічах публічная пачатковая школа, а калі ж навучанне вялося панам Новікам Сяргеем, дык яно мела тайны характар». Камендант адразу прымяніў уладу — высылка на пяць гадоў. Так апынуўся С. Новік-Пяюн у Памор'і, у горадзе Свеце над Віслай, дзе і напісаў свае вядомыя «Зорачкі».

Высылка доўжылася ажно да сярэдзіны 1931 года. Штосьці пісаў, нешта маляваў, у вольныя хвіліны любіў паспяваць. І чакаў, чакаў, калі ж нарэшце зможа вярнуцца ў Лявонавічы да сваіх аднадумцаў, каб прадоўжыць працу на ніве нацыянальнай культуры.

Ды пасля вызвалення апынуўся ў Слоніме, бо забаронена было жыць бліжэй ста кіламетраў ад тагачаснай польскай заходняй граніцы. Слонім жа якраз ляжаў на 105-ым кіламетры ад мяжы. Тут таксама было нямаю тых, хто не хацеў сядзець, склаўшы рукі, яны сталі для Сяргея аднадумцамі. А тут яшчэ адна сустрэча, якая — без перабольшання — надала яшчэ большай упэўненасці, што падзвіжніцкая, адраджэнцкая праца не прападзе марна, прынясе неўзабаве карысць. Гэта была сустрэча з Галіяшам Леўчыкам. Ён сам прыйшоў на былую Агародную вуліцу, на самым ускраі горада, дзе пасяліўся выгнаннік.

Як успамінае С. Новік-Пяюн, згадваў «дзядзька Галіяш пра Янку Купалу і Якуба Коласа, з якімі супрацоўнічаў у газеце «Наша Ніва», а пасля запытаўся: «А ці ведаеш, Сяргей, што ў Слоніме жыве Ядвіся — тая Ядвіся, аб якой піша Якуб Колас «У палескай глушы»? Прозвішча яе Бараноўская, а жыве яна ў доме на ўзгорку насупраць Ражанскага магілініка». У «Нашай Ніве» яна друкавала

роднай асветы па культасветустановах. Арганізацыя бібліятэк, хатаў-чытальняў, чырвоных куткоў — тагачасная яго работа. Вызваленне вітаў новымі вершамі.

Быццам нанова нарадзіўся на свет, калі сустрэўся ў Слоніме з Янкам Купалам, паэзію якога, як і творчасць Якуба Коласа, любіў з маленства. Іван Дамінікавіч папрасіў, каб С. Новік-Пяюн падпісаў яму сваю фатаграфію. Ці трэба гаварыць, як узрадаваўся Малады Дзядок, хуценька напісаў на здымку: «Дарагому, любімаму народнаму паэту Беларусі Янку Купалу на шчыры ўспамін — удзячны Сяргей Новік (Сяргей Пяюн). Слонім, 14.X.1939 г.». У адказ Купала занатаваў у бланкноце радаснага Сяргея: «Міламу Сяргею Пяюну падчас сустрэчы ў Слоніме. Янка Купала. 14.X. 1939 г.»

Давялося працаваць С. Новіку-Пяюну і ў Слоніміскім гісторыка-краязнаўчым музеі, створаным вядомым археолагам, гісторыкам і краязнаўцам Восіпам Стаброўскім. Дзякуючы Сяргею Міхайлавічу трапіў туды і архіў Галіяша Леўчыка. Самым каштоўным у ім быў ліст Янкі Купалы на бланку Беларускага выдавецкага таварыства ад 7 лютага 1914 года. Пазней С. Новік-Пяюн перадаў яго ў Літаратурны музей Янкі Купалы...

Здавалася б, толькі жыві і працуй, але наперадзе былі новыя выпрабаванні. Пачалася Вялікая Айчынная вайна. Сяргей Міхайлавіч рабіў усё магчымае, каб захаваць унікальныя экспанаты музея, найбольш каштоўныя кнігі з бібліятэкі. Рупіўся разам са Стаброўскім... Звязаўся з партызанамі, распаўсюджаў лістоўкі, дапамагаў народным мсціўцам медыкаментамі...

Данос здрадніка спрацаваў і на гэты раз: апынуўся ў гестапа. На другі дзень пасля арышту, 27 лістапада 1943 года, быў вынесены смяротны прысуд. Гэты дзень ён не забудзе, колькі жыць будзе. Даведаўшыся, што яго і яшчэ шэсць вязняў вядуць з турмы на так званыя Петралевічы, зразумеў, што гэта канец, ратунку няма: на гэтай гары расстрэльвалі арыштваных. Яго і сяброў таксама расстрэльвалі. Не раз, не два, не тры... Ажно сем разоў вадзі-

Як толькі мог, даглядаў хворага ўрач Станіслаў Камарніцкі. Сынам замест загінуўшага ўласнага стаў для медыцынскай сястры Іны Свянткоўскай. Як за дзіцем, глядзела за ім і сястрычка Аня. Шкада, што з-за даўнасі часу запамятаваў яе прозвішча.

Пасля бальніцы ў турме прабыў нядоўга: накіроўвалі ў Калдычэўскі канцлагер. Зноў — катаванні, голад, знясільваючая праца на торфараспрацоўках. Як мухі, гінулі людзі. Там, у Калдычэве, загінула і жонка Сяргея Міхайлавіча. Але менавіта ў Калдычэве, дзе і чалавеку цяжка было выжыць, як ні дзіўна, жыла і паэзія.

Аднойчы С. Новік-Пяюн быў прыемна здзіўлены, калі з вуснаў юнага вязня, маладога партызанскага разведчыка пачуў: «Што чуваць, скажыце, зорачкі, вы мне ў майё роднай ды далёкай старане?» Не стрымаўся: «Міша, адкуль ты ведаеш «Зорачкі»? «У «Заранцы» да вайны чытаў, — пачулася ў адказ. — Вельмі верш спадабаўся...» — «Аўтара хоць ведаеш?» — пацікавіўся Сяргей Міхайлавіч. — «А няўжо ж... Цікавае прозвішча — Малады Дзядок». — «Дык гэта ж я — Малады Дзядок», — скупая мужыцкая сляза скацілася па шчаце.

У Калдычэве нарадзіліся і яго новыя творы, пра якія знаўца заходнебеларускай паэзіі Уладзімір Калеснік трапіна сказаў, што яны «не маюць у беларускай паэзіі прэцэдэнтаў і ўжо гэтым цікавыя». Безумоўна, у гэтым даволі ладным спісе найбольш значны верш «Ноч у камеры», напісаны з тым бо-лем, які нават словамі цяжка выказаць:

Месяц чоўнам прыплыў серабрыстым, Каб з астрога мяне ратаваць, Паціхутку сярпом залацістым Мае краты пачаў плаваць.

Марна мучыцца друг мой каханым! Не ўцяку я адгэтуль нідзе. Сам ратуйся, бо стражнік ля брамы Згледзеў, крыкнуў: «Стоі! Хто ідзе?» Месяц знік, не відно яго болей. Штось шапочуць зноў зоркі з нябёс.

Ды праз шыбы разбітыя з волі Мне вітанне пахучы шле бэз. Верш «Ноч у камеры» ведалі ў Калдычэве многія зняволеныя, хоць далёка не ўсе здагадаліся, што яго аўтар,

гэтаксама як і яны, паку-
туе за кратамі.

Аднаго дня пастроілі іх у
калону, пагналі ў бок Слоні-
ма. Шлі не людзі, а здані ва-
лаклясы. С. Новік-Пяюн так-
сама быў гэтак знясілены,
што ў думках ужо развітваў-
ся з жыццём, гадаючы, якая
яго вярста будзе апошняя.
Відаць, усё ж гэтая. Ля мо-
гала скамандавалі спыніцца,
загадалі класціся між магіл.
Звычайна ў такіх выпадках
раздаюцца аўтаматныя чэргі
і... Не, зноў скамандавалі, на
гэты раз падымацца, зноў
строіцца. Накіравалі калону ў
бок Зэльвы.

Сяргей Міхайлавіч ужо
сам не мог ісці, яго падтрым-
лівалі пад рукі сябры. Нешта
гаварылі, спрабавалі супа-
койчаць... І тут, як гром сяр-
од яснага неба: «Партызан-
ны!» Застрэчылі кулямёты і
аўтаматы, знявольены сы-
панулі ў розныя бакі, ведаючы,
што толькі тут, сярод кустоў
адзін паратунак. Паспраба-
ваў бегчы і ён, але адчуў
востры боль, які, здаецца,
крануўся саміх мазгоў...

Лёс і на гэты раз злітаваў-
ся. Уцалеў, выжыў Сяргей
Міхайлавіч. Зняможаны, зня-
сілены пакляпаў у Слонім,
дзе жыла маці, засталіся
сябры. А яшчэ яму карцела
як мага хутчэй даведацца, ці
захаваліся тыя 16 тысяч
тамоў з гарадской біблія-
тэкі, якія выратаваў ён у
пачатку акупацыі. Кнігі
былі на месцы, вярнуў іх
у бібліятэку, уладкаваўся
на працу. Гэтаксама, як
і да вайны, апантана за-
няўся краязнаўствам, сяды-
тады маляваў, пісаў вершы.
Так хацелася верыць, што ўсе
бядоты мінуліся, нарэшце,
можна займацца любімай
справой.

Ды лёх не адпускала яго.
Знайшоўся чалавек, які палі-
чыў, што С. Новік-Пяюн не
можа быць на волі, напісаў
на яго данос у адпаведныя
органы. Ды не знайшоўся, а
— той, ранейшы злыдзень,
які прадаў яго і фашыстам.
Дарэчы, ёсць у С. Новіка-
Пяюна і цяпер зласліўцы,
што пішуць лісты ў розныя
інстанцыі, абінававаюць у
нейкіх грахах у вайну. Па-
клінічаюць, не сумнаюцца.

Органы не марудзілі. Ва-
енны трыбунал — і прысуд:
дзесяць гадоў знявольення.
Трапіў С. Новік-Пяюн на Ка-
лыму, працаваў на лесапаве-
ле, рудніках. Надараліся хві-
ліны, калі думаў — не вы-
трывае. «За што?», — гэтая
думка не давала спакою ні
днём, ні ноччу. «За што?» —
хацелася крычаць на ўвесь
голас. Спачатку судзілі бела-
палкі, потым фашысты,
цяпер — свае...

«Свае»? Але ж поруч дзе-
сяткі, сотні гэтых самых, як
і ён, абылганых, душэўна
скалечаных. Няўжо ўсе яны
вінаваты перад Саветскай
уладай, нават тыя, хто ў га-
ды Вялікай Айчыннай вайны
мужна змагаўся з нямецка-
фашысцкімі захопнікамі, во-
рагі? Не хацелася верыць.
Адушынай стала складанне
вершаў. Не напісанне, а ме-
навіта складанне. Навучыў-
ся ў думках занатоўваць паэ-
тычныя радкі, а памяць у яго
і раней была ўчэпістая, так
што нішто не забывалася.

Нарэшце, прыйшоў дзень.
калі знявольенне заканчвала-
ся. Ды толькі марнымі былі
спадзяванні на вызваленне.
Знявольенне мянялася на вы-
сылку. Вярнуўся ў барак,
слёзы вочы засцілі, не стры-
маўся, заспяваў:

Дні праходзяць, дні
адыходзяць, дні лятуць,
Быццам хвалі рэк бурлівых
Удаль бягуць...

А жыць трэба было, і ён
жыў. Яшчэ больш захапіўся
эсперанта, арганізаваў ва
Усць-Нерскай сярэдняй шко-
ле Якуцкай АССР гурток. У
Сяргея Міхайлавіча па сё-
няшні дзень захоўваецца ну-
мар аймаконскай газеты «Се-
верная зорка» ад 28 верасня
1958 года, у якім паведам-
ляецца і пра гэты гурток, і

пра тое, што якуцкія хлопчы-
кі і дзяўчынкі перапісваюцца
са сваімі замежнымі сябрамі.
Ухвальнае слова сказана і
пра яго, С. Новіка-Пяюна.

Сябры ў Беларусі рабілі
ўсё магчымае, каб вызваліць
Сяргея Міхайлавіча, але доў-
гі час іх намаганні былі мар-
нымі. Нарэшце ў лёсе С. Пя-
юна наступіў пералом.

Аб гэтым найлепш могуць
сказаць самі дакументы. Адзін
з іх такі: (цытуе ў перакла-
дзе з рускай мовы):

«Даведка выдана грама-
дзяніну Новік Сяргею Міхайла-
вічу 1906 года нараджэння, ура-
джэнню вёскі Лявонавічы Няс-
віжскага раёна Мінскай воблас-
ці, па нацыянальнасці бела-
рус, у тым, што ён на падставе
Указа Прэзідыума Вярхоўнага
Савета СССР ад 17 верасня 1955
года аб амністыі саветскіх гра-
мадзян, якія супрацоўнічалі з
акупантамі ў перыяд Вялікай
Айчыннай вайны 1941—1945 га-
доў, МУС Якуцкай АССР 10 са-
кавіка 1956 года адсылкі да
пасялення вызвалены са зніч-
нем судзімасці.

Гэтая справка выдана для
прад'яўлення органам міліцыі
для абмену на пашпарт.

Начальнік аддзела МУС
Якуцкай АССР...

І другі, у якім ёсць і такія
словы:

«...Прыгавор ад 24 сакавіка
1945 года ў адносінах да Но-
віка Сяргея Міхайлавіча адмене-
ны і справа спынена за неда-
казанасцю абвінавачвання.

Старшыня ваеннага
трыбунала Беларускай
ваеннай акругі...»

Пасля вызвалення як на
крылах імчаўся ў родны
Слонім. Маці не дачакалася
сына, памерла. Сястра ска-
зала: «Пакыві ў мяне, а там
паглядзім...» Жыў ажно пяць
гадоў. Урэшце, не стрываў,
напісаў самому Сяргею Восі-
павічу Прытыцкаму. Адказ
прыйшоў на чацвёрты дзень,
а ў ім паведамленне, што
выдзяляюць аднапакаёўку ў
самім Мінску. З 1964 года і
жыве С. Новік-Пяюн у той
«хрушчоўцы» па вуліцы Пят-
ра Купрыянава.

Калі заходзіш сюды ўпер-
шыню, адчуванне такое, што
заходзіш у музей. У С. Но-
віка-Пяюна сабрана нямала
кніг, альбомаў, іншых экспа-
натаў, якія раскажваюць пра
жыццё працоўных у былой
Заходняй Беларусі, іх рэва-
люцыйную барацьбу за сацы-
яльнае і нацыянальнае разві-
ццё. На сценах карціны,
напісаных самім гаспадаром:
бацькоўская хата ў Лявонаві-
чах, мілья краевыд Нясвіж-
чыны. За імі паўстае душа іх
аўтара, чалавека, змалку
ўлюбёнага ў прыгожае.

Завітала да С. Новіка-Пяю-
на чародка хлопчыкаў і дзяў-
чынак разам з настаўніцай —
З.Д. клас з СШ № 60 Мін-
ска. Дзеці частыя госці ў яго,
і Сяргей Міхайлавіч кожны
раз раскажвае ім штосці ці-
кавае. І пра сваё жыццё-быц-
цё, і пра тое, як праз гады
пранёс любоў да беларускай
мовы і літаратуры...

Пра месца твораў С. Но-
віка-Пяюна ў літаратуры добра
сказаў А. Лойка: «Частка з
іх — па стылю — у сваім ча-
се: яны гучаць так, як гучала
большасць твораў масавай
паэзіі перыяду грамадаўска-
га руху, частка — 40-х, пе-
радваенных гадоў — у духу
тагачасных святочна-настраё-
вых вершаў. Ды яны — з эта-
паў жыцця чалавечага: з
жыцця іх не выкінуць, і з
песні гэтага жыцця таксама».

А што ўжо казаць пра
«Зорачкі»? Дарэчы, адна
эмігрантка са Злучаных Шта-
таў Амерыкі прызналася ў
лісце С. Новіку-Пяюну: «Пес-
ню Вашу спяваем, як свайго
роду малітву». А Мальдзіс
прывёз з-за мяжы такі факт:
«Трапіўшы ў Нямеччыну, бела-
русы на вакзале заспявалі
«Зорачкі»... Старая немка,
якая была на вакзале, запла-
кала, расчулілася. Маўляў,
такая цудоўная песня. І за-
пыталася, а хто яе аўтар». Тады ў
адказ прагучала: «За-
гінуў!»

...На развітанне яшчэ раз
слухаем разам з Сяргеем Мі-
хайлавічам яго «Зорачкі»...

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Старонкі ўспамінаў

Ля вытокаў «Нёмана»

Якога маштабу ні быў бы
лісьменнік, ягоны лёс заўсёды
мае штосці адметнае. Нечым
ён і павучальны. І ў большай
або меншай ступені характары-
зуе пэўную літаратурную, а ця-
пер кажучы, генерацыю. Пра
гэта падумалася мне, калі я, з
нагоды 70-годдзя з дня нара-
джэння Мікалая Гарулёва, ад-
чуў неабходнасць прыгадаць
гэтага шчырага і добразычліва-
га чалавека, сумесна з якім па-
працаваў не адзін год.

Як і многія з маладых лю-
дзей, што ўступалі ў вайну
дваццацігадовымі, Мікалай,
скінуўшы афіцэрскае кіцель, як
бы «вяртаўся» да таго, аб чым
марыў і да чаго імкнуўся да
чорнага 22 чэрвеня сорок пер-
шага года, калі ўсё абарвала-
ся ў нас і лёс павёў па фран-
тавых дарогах. Я бяру слова
«вяртаўся» ў двухоссе, бо за
чатыры гады, якія забрала ў
нас вайна і вайсковая служба,
мы істотна змяніліся ў сваіх
уяўленнях пра жыццё. Паста-
лелі. Па-новаму глядзелі на
свет.

Прынамсі, памяню, як спраўна
і дасведчана вёў ён справы ў
альманаху «Отечество», што
выходзіў як друкаваны орган
рускай секцыі СП БССР, і пе-
раводзіў яго на рэйкі часопіс-
нага выдання (пад назвай «Со-
ветская Отчизна»). Першым га-
лоўным рэдактарам быў Іван
Шамякін, які адразу ж вызна-
чыў ролю М. Гарулёва — ад-
казнага сакратара рэдакцыі, —
як начальніка штаба. І нач-
штаба сядзеў разам з планаві-
камі, бухгалтарамі выдавецтва
і друкарамі, выкрываючы з
фондаў паперу і грошы для
эстэматычнага выдання спачат-
ку вельмі ж кволага часопіса.
З малым тыражом. З нерэгу-
лярным выходам. Наш галоўны
тады працаваў над раманам. Я
займаўся пераважна крытычнай
працай як тэатральны рэцен-
зент. А Мікалай дбайна рых-
таваў нумар за нумарам.

Што было самым важным
для яго? Гарулёў са сваёй со-
нечнай усмешкай дабрадушна,
але зусім сур'ёзна гаварыў:
«Нам трэба давесці, што ў рэ-
спубліцы ёсць дастаткова тале-
навітыя і працавітыя сілы, каб
выдаваць часопіс на рускай мо-
ве...» І ён даводзіў. Прыцягваў
да перакладчыкай дзейнасці
маладых літаратараў (з іх лі-
ку, напрыклад, сфарміраваліся
такія, як Н. Кіслік у галіне па-
эзіі і У. Жыжэнка — у про-
зе). Падхопліваў і падтрымлі-
ваў рукапісы нікому тады не-
вядомым пачаткоўцаў (наўрад
ці забудуць свае дэбюты ў
«Отчизне» І. Клімашэўскага або
С. Курылёва). Заахвочваў паэ-
тычныя творчыя пошукі
Б. Спрычана, П. Валкадаева,

Д. Сімановіча... На чытацкіх
канферэнцыях, якія ён жа сам
у садружнасці з гарадскімі бі-
бліятэкамі і «Саюздрукам»
наладжваў у Магілёве і Мала-
дзечне, у Гомелі і Гродне,
прадстаўляў патэнцыяльным
падпісчыкам на часопіс прызі-
каў М. Кругавых і Ю. Багушэ-
віча, паэтаў В. Тараса, Ф. Яфі-
мава і І. Шклярэўскага. Вельмі
ганарыўся Р. Бярозкіным —
самым аналітычным і самым
натхнёным літаратурным кры-
тыкам, які ўзначальваў у часо-
пісе аддзел. Усё гэта рабілася
з адным клопатам — зрабіць
часопіс папулярным.

І па змесце, і па паліграфіч-
ным афармленні ён набываў
аблічча сапраўды літаратурнага
перыядычнага выдання, вартага
ўвагі і ўсесаюзнага чытача. З
яго старонак упершыню на
рускай мове прагучалі некато-
рыя творы В. Быкава, Я. Бры-
ля, А. Куляшова, І. Мележа,
І. Шамякіна. Калі на вокладцы
часопіса з'явілася назва «Нё-
ман», якую прапанаваў і гарача
адстойваў, дарэчы, адзін з яго
рэдактараў М. Калачынскі, у
яго ўжо было сваё кола стал-
ных чытачоў у рэспубліцы і за
яе межамі.

Сам Мікалай Гарулёў высту-
паў з вершамі і пазэмамі, пісаў
мастацкую прозу з адкрыта
аўтабіяграфічнымі матывамі,
стварыў пяць п'ес, якія былі
пастаўлены ў Рускім тэатры
БССР імя М. Горкага і ў Ма-
гілёўскім абласным. У яго вы-
ходзілі кнігі, і ён радаваўся
кожнай з іх, бо кожная выяў-
ляла штосці з перажытага ім
у гады вайны і міру, з абду-
мананага і ўзважанага сэрцам
чалавека, які не можа забыць
тыя чатыры ваенныя гады.
Вось пра іх Мікалай і гаварыў
у прыватных гутарках з вялі-
кай усхваляванасцю, калі за-
ходзіла гаворка ў нас пра лі-
таратурны лёс нашага пакалення.
Што ні мяркую, а тыя чатыры
гады адабраны ў чалавека. Але
для творчай натуры яны безу-
моўна далі мноства так званых
«тэм» і «сюжэтаў». Ды здолелі
адабраць час, неабходны для
натуральнага перыяду станаў-
лення літаратурных здольнас-
цей, для этапу «вучнёўства». Та-
му заслугоўваюць найвялік-
шай пашаны тыя з нас, хто
здолелі засесці па парты і пай-
сі ў студэнцкія аўдыторыі,
каб нагнаць згубленае пад час
вайны. У некаторых жа літара-
тараў з'явілася неапрывілае
жаданне як мага хутчэй раска-
заць свету пра тое, чым ён
жыў і як ацалеў у віхурах ва-
еннага ліхалецця. Ці не адсюль
і пэўная раскіданасць творчых
інтарэсаў: толькі факончыш па-
эму, як з-пад піра ўжо выхо-
дзіць п'еса, а там і аповесць
паўстае ў задуме. Варта бы-
ло б засяродзіцца, ды прага
размовы з чытачом, што стрым-
лівалася тыя чатыры гады, бя-

рэ верх, і ты ледзь паспяваеш
выконваць тое, без чаго сам
сабе здасяеш не вартым паша-
ны літаратарам. Памылка, вядо-
ма, ды яе можна і зразу-
мець, і дараваць.

Гэта, вядома, толькі тлума-
чэнне і апраўданне паспешнасці
і нават пэўнага дылетантызму
ў літаратуры. І Мікалай Гару-
лёў у хвіліны спавядальнай
шчырасці гаварыў пра гэта зу-
сім цвяроза. Ён быў патраба-
вальным чалавекам і не пад-
манваў самога сябе прыгожымі
ілюзіямі. Яму былі дарагія тыя
старонкі ягоных вершаў і паэм,
аповесцяў і драматычных твораў,
на якіх застаюцца і, ма-
быць, застануцца на доўгі час
сведчанні таго, што зведаў і
што спасціг у суровыя гады ён
сам, што ўбачыў на ўласныя
вочы. Непасрэднасцю напісана-
га Мікалая Гарулёва даражыў
больш за ўсё. І я памяню, як
святлейшы рабілася гарулёў-
ская усмешка, калі ён на суст-
рэчах з чытачамі сустракаў
працягнутую яму для аўтогра-
фа кніжку «Признанне» або
«Прощайте, любімыя...», ці тэ-
атральную праграму з назвай
спектакля «Если любишь» або
«Моя дочка».

Што ж было галоўнае для
яго ў гэтай дзейнасці?

Часопіс «Нёман».

Бывала, ён спасылаўся на
вопыт такіх лісьменнікаў, як
Мікола Ткачоў або Янка Ша-
рахоўскі. У іх ёсць прызічныя
творы, вартыя ўвагі чытача,
якія ў свой час не залежаліся
на бібліятэчных паліцах. Ім
было любя знаходзіць водгук у
асяроддзі заціятых кніжнікаў і
маладых чытачоў. Але не
менш важным для сябе яны лі-
чылі тую пасаду, якую адваля
ім літаратура ў чыста службо-
вым варыянце. Галоўны рэдак-
тар або дырэктар выдавецтва.
«Так і я, — з сумнаватай ус-
мешкай прызнаваўся мне Міка-
лай, — адчуў аднойчы, што за-
кліканы і абавязаны наладзіць
выданне часопіса на рускай мо-
ве... Ну, і ён ёсць...» Калі я
спасылаўся на тое, што кожны
новы рэдактар і адказны са-
кратар такіх выданняў звы-
чайна лічаць, быццам «усё»
вартае ўвагі і ўхвалення па-
чынаецца з іхняга прыходу ў
рэдакцыю, мой таварыш усмі-
хаўся зусім весела. «Калі б
мне пасля першага майго бою
на беразе Друці то-небудзь
наваражыў, што мне наканавана
рабіць толькі, як ты кажаш,
гэта, адно толькі гэта... я, шчы-
ра кажучы, быў бы ўжо шчас-
лівы. Шчаслівы ад адной маг-
чымасці перарабіць заняпалы
альманах у аўтарытэтны літара-
турны часопіс рэспублікан-
скага маштабу...» А ўдзяч-
насць? «Ад каго? — спытаў
мяне Мікалай. — Ці ж мы самі
з табой такія ўжо ўдзячныя да
ўсіх, хто нам спрыяе, хто нас
рэдагуе, выдае, распаўсюдж-
вае... Такая склалася завяздэ-
нка: адначасна чаркай кнігу —
і годзе...»

Не ведаю, чаму менавіта та-
кім успамінам захацелася мне
прыгадаць майго сябра, але
потым падумаў, што не кожны
з нас умее так сумленна ацэнь-
ваць сваё месца і сваё прызна-
чэнне ў літаратуры. А з гэтага
таксама складаюцца наводзіны
чалавека ў літаратуры.

Барыс БУР'ЯН.

АКВАРЭЛІ 3 БЕЛАРУСІ

Па ініцыятыве рыжскага бела-
рускага таварыства «Світанак»
у Доме работнікаў мастац-
тва латыўскай сталіцы налад-
жана выстаўка акварэляў Вя-
часлава Паўлаўца, маладога бела-
рускага графіка. Цікавага і
карыснага назваў акцыю заслужы-
жаны дзвеч культуры Латвій-
скай ССР Эдуард Шыранс, ад-
крываючы выстаўку. Ён выка-

заў самым шчырыя спадзяван-
ні на далейшыя сустрэчы з бела-
рускім мастацтвам пад да-
хам дома, дырэктарам якога ён
з'яўляецца, а таксама прапана-
ваў беларусам не абмяжоўваць
выяўленчы мастацтвам. Мастацтвазнаўца Арнолд Сале-
ніенс, вітаючы гасцей і ма-
стана, зазначыў, што стрым-
анія, празрыстыя, настраёвыя

работы В. Паўлаўца блізкія па
духу і манеры выканання да
работ лепшых латыўскіх май-
строў акварэлі. Спраўднай ма-
стацкай падзей назвалі верні-
сак латыўскія калегі бела-
рускага мастака. Сябры «Світан-
ку», як паведаміў старшыня
таварыства Сяргей Кузняцоў,
на закрыццё выстаўкі маюць
намер наладзіць беларускую ве-
чарыню.

НАШ КАР.

3 11 ПА 17 СНЕЖНЯ

13 снежня. 22.00

У ТЭАТРАХ КРАІНЫ

Спектакль Бакінскага дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра імя Самеда Вургана «Дзень пакарання смерцю» па п'есе Ю. Самедаглы.

Уступнае слова галоўнага рэжысёра тэатра, заслужанага дзяляча мастацтваў Азербайджана — Д. Сялімавай.

15 снежня. 17.05

СУСТРЭЧА ДЛЯ ВАС

Наш гошч — заслужаная артыстка БССР, мастацкі кіраўнік ансамбля народнай музыкі «Жывіца» Валліца Пархоменка.

15 снежня. 19.50

«БУГ»

Літаратурна-мастацкі часопіс Брэсцкай студыі тэлебачання.

Перадача расказвае пра вясковага скрыпача, музыку - самародка С. П. Хурсіна — 77-гадовага жыхара вёскі Гірска, што на Кобрыншчыне.

16 снежня. 13.00

«АДНАУЛЯЮЧЫ ЗАБЫТЫЯ ІМЕНЫ»

Герой перадачы — рэвалюцыйнер, вучоны, літаратар — Ігнат Дварчанин, — прадстаўнік беларускай інтэлігенцыі, які загінуў у гады сталінскіх рэпрэсій.

Удзельнікі перадачы — гісторыкі В. Скалабан і Т. Каротка.

16 снежня. 23.30

СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ

Інфармацыйна-музычная праграма.

17 снежня. 18.05

ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ

Дзевялаў гульня-семинар па праблемах развіцця беларускага кінематографа.

17 снежня. 19.15

«ПАЗІІ РАДОН ЧАРОУНЫ...»

Вершы Г. Пашкова чытае артыст А. Шароў.

17 снежня. 19.20; 23.15

СТУДЫЯ «РЭЯ»

Канцэрт беларускай эстраднай музыкі і песні.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

А. КАБАКОВІЧ. Фальклорныя і аэталічныя традыцыі ў беларускай паэзіі. Гістарычна-тэарэтычны нарыс. Мн., «Навука і тэхніка», 1989. — 1 р. 30 к.

А. КАУРУС. Мова народа, мова пісьменніка. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 70 к.

Г. КІРЫЛАУ. Пах жыта. Раман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р. 70 к.

Ю. КРАШЭУСКІ. Хата за вёскай. Аповесць. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р. 70 к.

Н. МАЖЭЯКА, А. СУПРУН. Частотны слоўнік беларускай мовы. Гутарковае мова. Мн., «Універсітэцкае», 1989. — 45 к.

І. НАВУМЕНКА. Водгулле далёкіх вёскаў. Аповяданні, аповесці. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р. 90 к.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.

ЯШЧЭ летась глядачы спрачаліся, якому з трох хлопцаў, што вядуць праграму «Взгляд», аддаць перавагу, хто з іх сапраўдны «зорка»; потым загаварылі пра эстонскага дыктара Урмаса Ота, які прыцягнуў увагу да перадачы «Тэлевізійнае знаёмства». А сёлета самае папулярнае тэлевізійнае імя — Аляксандр Нязораў, альбо проста Саша, які называюць яго ўсе леныградцы.

У кастрычніку прозвішча леныградскага тэлежурналіста лазывалі тры цэнтральныя газеты, у яго бралі інтэрв'ю вядучы «Взгляда», а ў саміх Леныградзе ён не проста папулярны, а знакаміты. Раніцай у метро можна пачуць: «Ну, як Саша ўчо-

слаў Гаварухін на старонках «Советской культуры»: «Усе мы павінны вызначыцца...» Галоўная прычына дзейнасці і адметнасці перадачы леныградскага тэлебачання ў тым, што літаральна ўсе перадачы вядуць самі журналісты, — тыя, хто рыхтуе матэрыял. Таму нават чыста інфармацыйная перадача «Факт» (накшталт нашай «Панарамы») нязоры раз мае свой адметны характар — у залежнасці ад чалавечых і журналісцкіх якасцей вядучага. (А як можа змяніць характар перадачы адзін толькі вядучы, мы маглі заўважыць, калі глядзелі новую індэзельную праграму ЦТ «Сем дзён».)

Чаму цікавыя нават чыста інфармацыйныя перадачы

чу розных праблемаў. Так, у перадачах БТ ёсць заводы, установы, дзе адбываюцца сходы, наладжваюцца сустрэчы з замежнымі гасцямі. Ды інфармацыя пра ўсё гэта часцей за ўсё афіцыйная, безаблічная. Да таго ж ствараецца уражанне (ды так яно і ёсць), што журналісты БТ гадамі ходзяць па адных і тых жа сцежках. Заштампаванае кола тэм, заштампаваныя тэксты з экрану. Думаецца, што калі б самі журналісты чыталі свае тэксты ў эфіры, а не хаваліся за дыктараў, дык пісалі б іх крыху лепш, каб не асароміцца. А так — штампны. Штатны, народжаныя часам, калі журналісты навучыліся хавачы сваю асабістую думку, свае адносіны да таго,

чанаў, засумагаў па ім. Пра гэта сведчылі шматлікія тэлефонныя званкі ў студыю. Шмат было цікавага ў адной з апошніх перадач. І скразны сюжэт на тэму «Начны горад», і асобныя, лакальныя сюжэты. Напрыклад, гісторыя пра бомбасховішча — аб'ект грамадзянскай абароны, за які адказвае нейкі фоні. Ён, аналізуюцца, даўно не працуе ў ЖЗСе, на тэрыторыі якога знаходзіцца сховішча, і даўно ні за што не адказвае. Дробязь, але тыповая для нашага жыцця...

Надзённай была гаворка з вучоным, цікавай — з кіраўніком АБІРУ, вострай — гаворка пра так званую «мінеральную» ваду, якую прадае адзін з калгасаў («Крон» у другі раз «занаптаваў» гэтай «мінеральна»). Усё было паддана вынаходліва, змайманна, на сваім матэрыяле. Таму, на маю думку, некалькі выпадкаў з «Кроку» сюжэт, пабудаваны на размове з каэспандэнтамі ЦТ Лышчынскім і Пятровай. Дарэчы, няўжо Афганістан, як той Карфаген, абавязкова павінен прысутнічаць у кожнай перадачы?

Выклікаў пытанні і ўдарны сюжэт праграмы — канфлікт у інтэрнаце. Не па сваёй сутнасці, вядома, а па тым, як былі пабудаваны. Падалося недарэчным «судзілішча» ў студыі паміж студэнтамі і адміністрацыйнай інстытута. Думаецца, што тэлебачанне ў дадзеным выпадку ўспіла на сабе неўласцівыя яму абавязкі. І некалькі дзённага выглядаў вядучы, які заняў позу арбітра, што знаходзіцца па той бок добра і зла. Тут не аб'ектыўнасць пазіцыі трэба было займаць, а выказаць свае адносіны да таго, што людзі ўбачылі на экране, даць сваю маральную і грамадзянскую ацэнку з'ява. Хай прабычы чытач трывільнасць, але, калі б не «спектакль» на экране, не давалася б рэцэнзенту даказаць прапісныя ісціны.

Вось мы і зноў падыхлі да ролі вядучага, да ролі журналіста на тэлебачанні. Думаю, якіх перадачаў не задаволіла, былі расчараваны ў першую чаргу вядучымі. Не скажу, што на гэты раз дур'яць былі слабейшы за папярэднія. Варта аддаць належнае і А. Лукашэвічу, і А. Шлегю. Умеюць слухаць, умеюць сніраваць гаворку ў патрэбнае рэчышча. Што само па сабе нельгіта, асабліва калі працуеш у «жывым эфіры». Аднак усё ж не хапае маладым вядучым сапраўды высокай прафесійнасці, смеласці меркаванняў і думак, нейкай рызыкаўнасці, неардынарнасці. Прафесійнасць, вядома, з цягам часу можа прыйсці, але толькі поруч з адважнай і бескамп'ютнай у прынцыповых пытаннях пазіцыяй.

Не заўсёды добра валодаюць нашы вядучыя (не толькі з «Кроку») і мовай. Адчуваецца, што ненаторым з іх цяжкавата размаўляць па-беларуску, таму пакутліва шукаюць слова, марудзяць, перакладаючы, відаць, у галаву з рускай на беларускую. Не заўсёды гэта ўдаецца, і тады з'яўляюцца такія ляпы як «упрэць» замест рускага «впрядь», «непрыемлівы пытанні», «вобразна гавара», «сціпла» замест «сцісла», — вядучы прапанаваў гаварыць «норатка і сціпла». Ці варта ва ўсіх выпадках ужываць толькі беларускую мову, нават тады, калі сумоўца — рускамоўны? Мо гэта і не зусім этычна? Не трэба рабіць выгляд, што па-руску мы не ўмеем!.. Жаданне прывучаць да мовы гасцей студыі зразумевае, але, як мінімум, родную мову трэба добра ведаць самому. Кепская мова вядучых — ці не нагода напрануць іх у непрафесійнасці?

...Рана нам ішчэ гаварыць пра свае тэлевізійныя «зоркі». Іх ішчэ няма на нашым тэлевізійным небасхіле. А так не хапае нам свайго Сашы Нязорава!..

Рэгіна БАКУНОВІЧ.

Леныград—Мінск.

ЯК СТАЦЬ ТЭЛЕЗОРКАЙ

«Зоркі» тэлевізійнага небасхілу—хто яны!

ра ўрэзаў паразітам?». «Няма на вас Сашы», — скажа леныградзец, сутыкнуўшыся з хвіасцю прадаўца. А шафёр экскурсійнага аўтобуса, праязджаючы па Неўскім праспекце, абавязкова заўважыць: «Вось з гэтага будынка вядзе свае «600 секунд» Саша Нязораў». І сапраўды, адзін раз паглядзеўшы праграму, якую вядзе Нязораў, стараецца ні ў якім разе не прапусціць наступныя.

У чым сакрыт альбо (снарыстам моднае слоўца) феномен гэтай папулярнасці? У высокім прафесіяналізме журналіста? У асабістай абалынасці? Так, усё гэта ёсць, але не толькі за гэта любяць леныградцы Сашу. Адзін стары пенсіянер, раскажваючы ў леныградскай газеце «Смена» пра свой гартны лёс (памерла жонка, збілася з трыпа дачка, жыве на мізэрную пенсію ўдваіх з унучкай), закончыў так: застаецца спадзявацца, што нешта ўсё ж змяніцца, на перабудову. І калі бачу па тэлевізору Сашу Нязорава, упэўнены: НАШЫ ПЕРАМОГУЦЬ.

Тое, што Саша за «нашых», ён даводзіць штовечар: выступае ў абарону пакрыўджаных, няшчасных, падманутых, ваюе з рознымі злычымі і бандытамі. Характэрная дэталі: на месцы надзвычайнага здарэння ён амаль заўсёды з'яўляецца раней за міліцыю. З заздроснай настойлівасцю выкрывае махінатары розных рангаў, хлусаў, марнатраўцаў. Напрыклад, у кастрычніку на тэлеэкранах леныградцаў цэлы тыдзень працягваўся паядынак Нязорава з гарадскім мясакамбінатам: у некалькіх рэпартажах журналіст выкрывіў страшную антысанітарную і зланычынныя «парадкі», якія пануюць на гэтым прадпрыемстве. Рэакцыя кіраўнікоў камбіната была імгненнай: ні ў якім разе не дапусціць тэлебачанне, наогул журналістаў, на тэрыторыю прадпрыемства. Аднак чарговы рэпартаж Нязорава менавіта з гэтай тэрыторыі неўзабаве выйшаў у эфір — на гэты раз пра жудасны бруд у адстойніках. А пранік Саша на забаронены для яго аб'ект у машыне «хуткай дапамогі»!

Настырны хлопец гэты Саша! Ён лезе ў падвалы і на гарышчы, з'яўляецца ў ілз, у прытонах, усюды, дзе, як тараканы, валтузіцца рознае «отребье» вялікага горада. А горад паўсюдна стварае групы падтрымкі Аляксандра Нязорава.

Яго называюць санітарам грамадства. Сам жа Саша сваю пазіцыю вызначае проста: «Хто, калі не я?»

І ці трэба даказваць, што гэта самае высякароднае крэда журналіста? Бо менавіта яго ўласная, асабістая пазіцыя сёння як ніколі стала вызначальнай характарыстыкай. Як напамініў Стані-

ЛТ, чаму запамінаюцца? Таму, што тэкст не заштампаваны, сюжэты лакальныя, выступленні хвілінныя, а то і секундыныя. Вось, напрыклад, ідзе сюжэт, прысвечаны юбілею Эрмітажа. Інтэр'еры, выстаўкі, натоўп наведнікаў і выступленне дырэктара Эрмітажа, акадэміка Пятроўскага: «Хачу, каб тыя, што прыйдуць сюды працаваць пасля мяне, любілі Эрмітаж так, як люблю яго я». І усё. І ўвесь «сінхрон». Дзве-тры мініуты даецца і запрошаным у студыю.

Мінвольна напрошваецца параўнанне. У адной з перадач Беларускага тэлебачання на тэму «Культура і перабудова» выступалі чатыры «генералы» ад культуры. Кожны зрабіў справядзачу мінут на 15—20. А вядучы (відаць, каб быць аб'ектыўным) пералічыў іх тытулы і падвёў вынік... пераназваўшы ўсё, пра што гаварылася. І падзякаваў за «цікавую размову»!.. Думаю, леныградскія глядачы аб'явілі б пасля такой перадачы забастоўку і больш не ўключылі свае тэлевізары. «Сапсавала» ЛТ сваіх глядачоў! Бо леныградскія тэлежурналісты абышлі многіх сваіх калегаў па смеласці, вастрымі матэрыяламі, па раснаванасці ў падборы і падачы яго. Для іх няма закрытых тэм, а нязмунанасць — адметная рыса лексікі і кампаноўкі праграм.

Так, у маладзёжнай праграме «Чыпыгіна, б» паказваюць, напрыклад, конкурс на лепшае веданне леныградскіх мастоў (адказы па тэлефоне падлічвае і групуе камп'ютар), і тут жа «ўклінае» вецца» пытанне глядачоў: «Ваша меркаванне — ці перамога перабудова?» Пасля кароткага выступлення сацыялага на гэту тэму вядучы выходзіць на вуліцу і звяртаецца да групы дзяўчат з прапановай: увайсці ў трамвай і знайсці самы дацціпны спосаб дамагчыся, каб наступіў месяц малады чалавек... Прайшоў гэты сюжэт, і нас запраслі на «Вуліцу Першага Бліна», дзе адкрыўся вернісаж самых розных першых твораў...

Наўмысна раскажваю так падрабязна, бо, думаю, нашы тэлежурналісты і не ўяўляюць, што можа тэлебачанне. Нават калі ў перадачы ўсяго толькі 600 секунд. Але яны адлюстроўваюць усё жыццё шматмільённага горада. У полі зроку тэлекамеры трапляе не толькі вонкавы яго фасад, а і асобныя вуліцы, вулачка, двор, іватэра. Журналісты не абыдуць самыя непрыкметны будынак, калі ў ім некалі хоць аднойчы пабываў знамяніты ці проста цікавы чалавек. Не абмінуць і той, які патрабуе пільнага рамонту...

І вось тут хочацца ўздыхнуць. Па перадачах БТ глядач наўрад ці адчуе, што жыве ў вялікім, амаль двухмільённым горадзе з безліч-

што яны паказваюць. На экране пануе нейкая, я б сказала, «урадавая» пазіцыя. Адсюль і моўныя блокі, лексіка мінулых і пазамінулых гадоў, якая даводзіцца «непахісным» голасам дыктара.

Не толькі інфармацыйныя праграмы гэтыя. Давайце звернемся хоць бы да праграм, якія пазначаны як мастацка-публіцыстычныя.

Што ў іх мастацкае, а што публіцыстычнае? Праграма «Ліра» 27 кастрычніка складалася з пяці студыйных сустрэч. З кіраўніком фотастудыі «Мінск», з двума «афганцамі», з двума маладымі паэтамі, з перакладчыкам, і ўрыўкам з п'есы Бекета.

Кола праблем, скажам так, даволі звужанае. І па яўнай перавазе «літаратурнай часткі» больш падыхло б «літаратурнай Беларусі». Уласна публіцыстычным выглядаў сюжэт з «афганцамі», аднак ці не заната часта гэта тэма эксплуатаецца на экране БТ? Адна толькі літаратурна-драматычная рэдакцыя не адзін раз звярталася да яе ў тым жа кастрычніку. Ды, урэшце, справа не ў самой тэме, а ў яе падачы.

Ну, а гаворка з кіраўніком фотастудыі «Мінск» наўрад ці магла зацікавіць шырокую аўдыторыю і зместам, і тым больш — узроўнем. Крыху пра гісторыю фатаграфіі, крыху аб фотатэхніцы, а найбольш — пра дрэнныя ўмовы, у якіх знаходзіцца студыя. А вядучая, нібы саромеючыся, толькі пыталася: «Чаму ж вы не працягуеце? Дзе ваш пратэст?» Якая ўжо тут публіцыстычнасць, якая мастацкасць!

Урыўка з п'есы Бекета я, прызнаюся, не зразумела. Думаю, што і многія іншыя глядачы таксама. Бо на экране адбывалася нешта цяжкае, нешта няпэўнае, ды і «нарціна» была невыразная. Словам, «Ліра» на гэты раз не прагучала. Шкада. Бо ў свой час яна дасягнула пэўнага ўзроўню, знайшла свайго глядача.

Больш змястоўнай была «Літаратурная Беларусь» (29 кастрычніка). Але толькі дзякуючы пісьменнікам, запрошаным у студыю, а не агульнай задуме аўтараў перадачы. Пазбаўленая стрымкі, акрэсленай канцэпцыі, перадача распадалася на асобныя старонкі, яе кепска збрушаваная кніга. Перадачу, дарэчы, псавала і вядучая, што снорагаворкай, нібы спяшаючыся хутчэй знікнуць з экрану, задавала неабавязковыя пытанні, не прэзідуючы на адметную журналісцкую пазіцыю, на свой погляд і думку. Роля звычайнага слухача, які час ад часу падзе рэплікі, — ці не замала гэта для вядучага? А вось хто не збіўся са сваёй хадзі паля летніх вакацыяў, дык гэта «Крок». Ён зрабіўся больш упэўнены, больш шырокі. І адразу было відаць, што глядач яго

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 07827 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела вывучэння мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.